

Социјалните претпријатија – МОЖНОСТ за работна интеграција на ранливите групи

 Regional Research
Promotion Programme | **Western Balkans**

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

UNIVERSITÉ DE FRIBOURG
UNIVERSITÄT FREIBURG

REAC-HOR
research in action

KOHEKT

PARTNERSALBANIA
FOR CHANGE AND DEVELOPMENT

GPT
Center for
Peace and Tolerance

Социјалните претпријатија
- можност за работна интеграција
на ранливите групи

Издаваат: Асоцијација за истражување, комуникации и за развој „Паблик“ и „Конект“ за проектот „ПРЕДИЗВИЦИТЕ И МОЖНОСТИТЕ НА СОЦИЈАЛНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ЗА ВРАБОТУВАЊЕ МАРГИНАЛИЗИРАНИ ГРУПИ“

За издавачите: Климентина Илијевски и Никица Кусиникова

Автори: Климентина Илијевски, Александра Илоска (2.1, 2.2, 2.4, 3.1, 3.2, 5)
Никица Кусиникова и Виктор Мирчевски (1, 2.3, 2.4, 3.3, 4, 5)
соработници: Маја Неделковска, Тијана Радеска, Анета Ристеска

Ликовно-графичко обликување: Зоран Инадески
Лектура: Анета Василевска

Публикацијата е подготвена во рамките на Програмата за унапредување на регионалното истражување во Западен Балкан, која ја раководи Универзитетот на Фрибур по налог на Швајцарската агенција за развој и за соработка (СДЦ), Сојузно министерство за надворешни работи.

Ставовите изнесени во овој извештај се на авторите и не мора да се совпаѓаат со гледиштата на СДЦ и на Универзитетот на Фрибур.

 Regional Research
Promotion Programme | **Western Balkans**

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

**UNI
FR**

UNIVERSITÉ DE FRIBOURG
UNIVERSITÄT FREIBURG

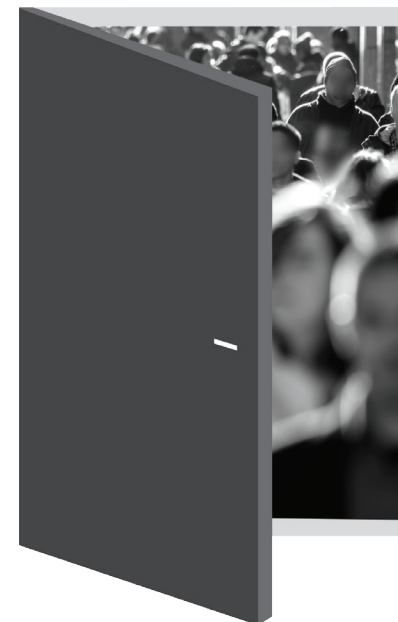
REAC—OR
research in action

KONEKT

 PARTNERSALBANIA
FOR CHANGE AND DEVELOPMENT

GPI
Center for
Peace and Tolerance

СОДРЖИНА

I ВОВЕД	7
II ОПИС НА ПРОБЛЕМОТ	10
2.1 Положбата на маргинализираните групи на пазарот на трудот	11
2.1.1 Жени	11
2.1.2 Бездомници	12
2.1.3 Роми	13
2.1.4 Лица со попреченост	13
2.1.5 Корисници на дрога и на алкохол	13
2.1.6 Млади лица	14
2.1.7 Неквалификувани лица	14
2.2 Достапни активни мерки за интеграција на пазарот на трудот	14
2.3. Законска рамка за социјалното претприемаштво и поврзаните предизвици за СП во Македонија	16
2.3.1. Целно законодавство за социјалните претпријатија	16
2.3.2. Постојно законодавство, кое овозможува функционирање на СП	17
2.4. Историско наследство	18
III НАОДИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО	24
3.1. Резултати од анализата на податоците за корисници на СП	25
3.1.1. Млади лица	25
3.1.2. Лица со попреченост	27
3.1.3. Невработени жени	29
3.1.4. Бездомници	32
3.1.5. Неквалификувани лица	35
3.1.6. Роми	37
3.1.7. Корисници на дрога и на алкохол	38
3.2. Можности за вработување на маргинализираните групи од страна на социјални претпријатија	40
3.3. Социјални претпријатија во Македонија	43
3.3.1. Општ идентитет на социјалните претпријатија	43
3.3.2 Вид на производство и на мисија	47
3.3.3 Управување и сопственичка структура	53
3.3.4. Финансиска структура	55
IV ОПЦИИ / АЛТЕРНАТИВИ ВО ОДНОС НА ПОЛИТИКАТА	61
V ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	69
VI АНЕКС НА МЕТОДОЛОГИЈАТА	77

I ВОВЕД

1.1 Краток вовед во социјалното претприемаштво во Македонија и во постојната правна рамка

Социјалното претприемаштво се смета за нова појава во Македонија, меѓутоа концептот на социјална економија има долга историја во земјата. Во последните неколку години, граѓанскиот сектор и непрофитните организации се главните учесници и промотори на развојот на социјалната економија во Македонија. Граѓанските организации (ГО), главно, го разгледуваат социјалното претприемаштво од аспект на финансиска одржливост на организациите и имаат мотивација да ги користат можностите во тој поглед. Меѓутоа, други организациски субјекти како што се заштитните друштва и задругите, исто така, се сметаат за важни актери во идниот развој на социјалната економија во земјата.

Оваа анализа покажува дека постои сè поголем капацитет за развој на разновидна и раздвижена социјална економија и дека постојните модели на социјални претпријатија имаат потенцијал за интеграција на маргинализираните групи. Покрај тоа, наоѓањето алтернативни модели за економски пораст и за инклузија има многу голема важност за земјите од Југоисточна Европа (ЈИЕ). Со транзицијата во 90-тите години и со високите стапки на невработеност, земјите од Југоисточна Европа се соочуваат со големи социјални и економски трошоци и со растечки социјални разлики (Европска комисија, 2008).

Законодавството во однос на социјалните претпријатија е во процес на подготовка во Македонија и ова истражување претставува придонес кон соодветната политичка и правна рамка, која ќе овозможи развој на социјалната економија во земјата. Постојната законска рамка (Законот за здруженија и фондации, Законот за вработување инвалидни лица, Законот за задруги, итн.) предвидува можности за управување субјекти на социјалната економија во рамките на постојните форми на организации. Сепак, оваа рамка не

обезбедува соодветна поддршка и поволна средина за развој на социјалните претпријатија и од таа причина клучните заинтересирани страни се залагаат за насочена политика во оваа област. Беше подготвен првичен предлог-закон за социјално претприемаштво, кој се фокусира на социјалните претпријатија како субјекти што можат да вработуваат лица од маргинализираните групи. Во овој извештај се разгледува предлог-законот и се дефинираат неколку опции за политиката (видете на стр. X - XX).

1.2 Главна цел на Националниот извештај

Социјалните претпријатија (СП) нудат можност за вработување на ранливите, маргинализирани групи. Високите стапки на невработеност и зголемените социјални разлики се евидентни и во Македонија и во регионот. Законодавството во врска со социјалните претпријатија во моментот е во фаза на развој во Македонија и во Албанија. Во тој контекст, целта на истражувачкиот проект „Предизвиците и можностите за вработување на маргинализираните групи преку социјални претпријатија“ што се спроведува во рамките на Регионалната програма за поддршка на истражувањата во Западен Балкан (РППИ) е да се разберат согледаните предизвици и можностите за вработување на маргинализираните групи од страна на социјалните претпријатија во Македонија, Албанија и во Косово.

Овој извештај ги презентира наодите од спроведеното истражување во Македонија и го содржи следново: а) мапирање на социјалните претпријатија (СП) во Македонија; б) анализа на предизвиците и на можностите за вработување на ранливите, маргинализирани групи од страна на СП и в) истражување на различните опции на политика за развој на СП и остварување на нивниот целосен потенцијал за вработување лица од маргинализираните групи.

1.3 Краток преглед на методологијата

Истражувачкиот тим спроведе и канцеларско и теренско истражување, со цел да се разбере моментната состојба на социјалното претприемаштво во Македонија и да се истражат неговите потенцијали за вработување на маргинализираните групи во иднина.

„Деск“ истражувањето вклучуваше:

1) идентификување и анализа на соодветни публикации објавени од академските институции, граѓанскиот сектор и од меѓународните организации; 2) анализа на сегашните и на минатите соодветни правни документи и државни механизми; 3) идентификување и анализа на соодветни медиумски извештаи. „Деск“ истражување беше спроведено во првата фаза на проектот, во периодот од зимата 2014 година до пролетта 2015 година.

Теренското истражување беше организирано во две фази, во текот на пролетта и на летото 2015 година и вклучуваше интервјуа со социјални претпријатија и нивни потенцијални корисници (вработување). Во текот на првата фаза на теренското истражување, како подготовка, тимот ги определи сите потенцијални социјални претпријатија. Главен методолошки инструмент беа структурираните директни интервјуа дизајнирани во рамките на Проектот за интернационални компаративни модели на социјални претпријатија (ICSEM)¹.

Проектот на ICSEM вклучува околу 50 земји во светот и има цел да изгради знаења за новите и веќе добро воспоставените модели за социјални претпријатија низ целиот свет, следејќи ги општите насоки за поттикнување меѓународна компаративна анализа. Директни интервјуа беа спроведени со 24 високи претставници на менаџментот на социјални претпријатија во земјата. За едно од интервјуата не се достапни финансиски податоци, така што тоа не е вклучено во анализираните примерок. Интервјуата траеја околу 90 минути и се вршеа на македонски јазик. Прашалникот што се користеше за интервјуата е на

Проектот за интернационални компаративни модели на социјални претпријатија (ICSEM). Тој служи како модел за бележење и за правење портрет на социјални претпријатија, но нуди и можност за вклучување во една поголема мрежа за вградување на информациите за социјалните претпријатија со кои е правено интервју во единствена глобална база на податоци за претпријатија. Паралелно со тоа, со податоците добиени од овој прашалник, истражувачкиот тим не само што беше во можност да ги мапира и да направи профил на социјалните претпријатија, туку можеше и да ги спореди. За целите на обработка и анализа на податоците, се користеше онлајн-платформата LimeSurvey².

Втората фаза од теренското истражување се фокусираше на интервјуата со потенцијалните корисници на социјалните претпријатија, од аспект на вработување. За корисници се сметаат припадници на маргинализирани групи (определени како ранливи според законите, подзаконските акти, државните стратегии или извештаите на меѓународните и на домашните организации) при што се земени предвид неколку критериуми: стапка на невработеност, социо-економски статус, образование и официјална / неофицијална класификација. Врз основа на ова, истражувачкиот тим ги утврди следниве ранливи групи: жени (невработени и економски неактивни поради обесхрабрување), млади (невработени, кои не се дел од образовниот систем и имаат меѓу 16 и 29 години), Роми (невработени лица што се идентификуваат како Роми, Египќани, Синти, номади, чергари итн.), неквалификувани / необразовани (невработени лица со основно образование или без образование), лица со попреченост (невработени лица со пречки во развојот), корисници на дрога и на алкохол (невработени корисници на дрога и на алкохол) и бездомници (невработени лица, кои живеат на улица и се гледаат себеси како бездомници, без разлика дали имаат недвижен имот – до кој, можеби, немаат пристап).

Беше спроведено вкупно 81 интервју со

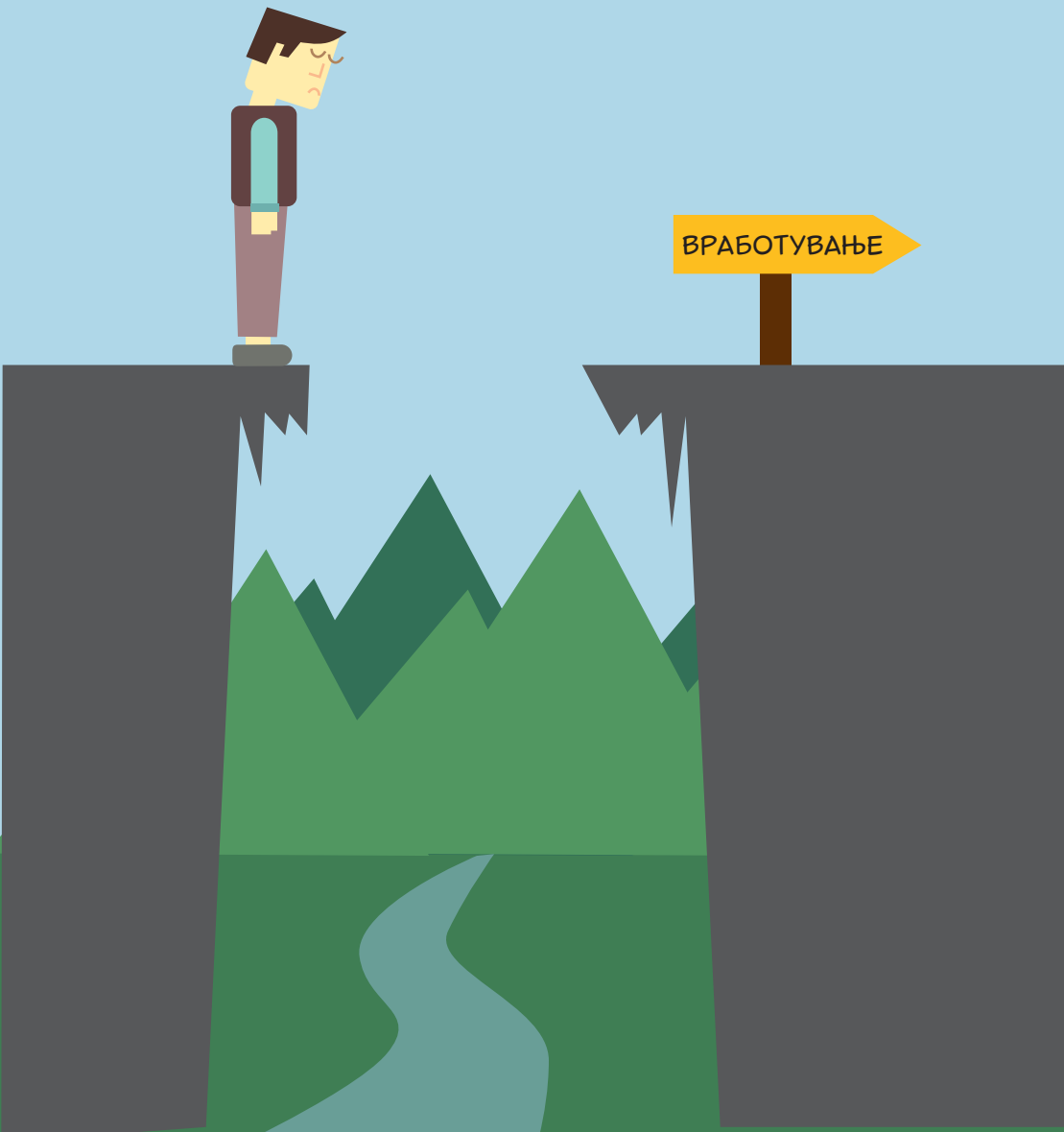
времетраење од 20 до 50 минути, со релативно сличен број испитаници за секоја од категориите. Прашалникот што се користеше за интервјуата беше подготвен од страна на партнерската организација „Реактор“ со мали приспособувања за конкретните категории. Прашањата беа отворени и на испитаниците им овозможуваа да ги споделат своите размислувања и искуства, со цел да се добие целосна слика за нивниот потенцијал да станат идни вработени во

социјално претпријатие. Една група прашања се фокусираше на невработеноста и на работната интеграција со цел согледување на состојбата на пазарот на труд на секоја од целните групи, вклучувајќи ги и предизвиците и потенцијалната дискриминација, а другата група прашања, пак, стави акцент на социјалните придобивки и нивното влијание врз тие што ги добиваат, од аспект на идно вработување, но и од аспект на вкупното задоволство на примателите.

¹ За повеќе информации за ICSEM проектот, посетете ја веб-страницата: <http://www.iap-socent.be/content>

² За повеќе информации за LimeSurvey, посетете ја веб-страницата: <https://www.limesurvey.org>

II ОПИС НА ПРОБЛЕМОТ

2.1 Положбата на маргинализираните групи на пазарот на трудот

Како земја со економија во транзиција, Македонија се соочува со сериозни економски и социјални тешкотии што подразбира и создавање сè поголем број социјални групи изложени на ризик од исклученост. Високата стапка на невработеност е еден од најтешките економски и социјални проблеми во Македонија. Состојбата со пазарот на трудот во земјата е неповолна и се карактеризира со релативно ниска стапка на учество од 57,3 проценти и висока стапка на невработеност од 28,0 проценти на целото население, од кои 27,6 проценти се мажи и 28,6 проценти се жени (Државен завод за статистика, 2014). Главната карактеристика на невработеноста во Македонија е нејзината конзистентност и висок интензитет. Највисока стапка на невработеност е забележана кај лицата од 15 до 24-годишна возраст што изнесува 53,1 проценти. Бројот на неактивни лица во 2014 година изнесуваше 714.497, од кои 36,0 проценти се мажи и 64,0 проценти се жени. Повеќето работни места во земјата се со ниска плата и не е направена структурна промена кон работни места со поголема продуктивност. Стапката на долгорочна невработеност во моментот е, исто така, висока и изнесува 23,9 во 2013 година и 23,4 во 2014 година.

2.1.1 Жени

Полот е една од најистакнатите димензии на нееднаквост на пазарот на труд во Македонија. Во 2014 година бројот на населението повозрасно од 15 години во земјава

бил 1.673.494 лица, од кои 837.232 мажи и 836.263 жени (Државен завод за статистика, 2014). Стапката на вработеност кај мажите е многу повисока отколку кај жените, односно 50,1 е процентот на вработени мажи, а процентот на вработени жени, пак, е само 32,5 проценти. Стапката на невработеност е малку повисока кај мажите отколку кај жените или 19,1 проценти и 13,0 проценти, соодветно. И покрај фактот што само 13,0 проценти жени се регистрирани како невработени, процентот на неактивни жени е многу висок, односно 54,7 проценти (Државен завод за статистика, 2014). Во урбано-руралната поделба, значително ниски стапки на учество има групата жени во руралните области, особено жените со албанско потекло. Во земјава, двојно е поверојатно мажите да се сопственици на приватна компанија (38,2 проценти се жени и 61,8 проценти се мажи). Исто така, помалку е веројатно жените, во споредба со мажите, да се самовработени (12.110 жени и 64.001 мажи се самовработени) и поверојатно е да бидат неплатени семејни работници³ (28.442 жени, во споредба со 16.270 мажи) (Државен завод за статистика, 2014). Жените ја претставуваат највисоката бројка на невработени лица во формалниот сектор, додека тие што се вработени се концентрирани на позиции со ниска плата и на средни менаџерски позиции. Само 29 проценти од менаџерите се жени. Повеќето жени работат во неформалниот сектор⁴. На тој начин, жените се соочуваат со пречки во своето активно учество во формалниот сегмент од економијата.

³ Лица кои работат без плата во деловен субјект, дуќан или земјоделски имот (во сопственост на некој член на нивното домаќинство)

⁴ Под неформален сектор се подразбира производство и вработување во мали или нерегистрирани фирми што немаат формално-правен статус (1993 ICLS); неформално вработување се однесува на вработување без правна и социјална заштита, и внатре и надвор од неформалниот сектор (2003 ICLS);

2.1.2 Бездомници

Во Македонија, за прашањето со бездомниците е потребен постепен развој на политиката. Не постои правно прифатена дефиниција за бездомништвото, а јавните институции и пошироката јавност имаат многу тесно разбирање на феноменот. На системско ниво, отсуствува протокол за мерење и за следење на состојбите со бездомништвото, како и известување за постигнатиот напредок за надминување на оваа појава. Неопходна е системска кохеренција на политиката, улогата на институциите и активна вклученост на другите општествени фактори, како граѓанскиот и деловниот сектор во создавањето соодветни решенија за политиката и за стратегијата за борба против оваа појава (Илијевски, Донева, Мојанчевска, Илоска, и Неделковска, 2016). „Паблик“ е првата истражувачка организација што го спроведе првото детално истражување за правото на домување и за појавата на бездомништво во Македонија, истовремено следејќи ја европски прифатената ЕТХОС⁵. Меѓу другото, „Паблик“ ја разви и првата база на податоци на интернет за следење на бездомништвото во земјава, што претставува прв чекор кон развивање на знаењето за оваа општествена појава и за создавање политика базирана врз докази⁶. Бездомниците не се вклучени како посебна ранлива група во постојните владини стратегии за социјална инклузија и борба против сиромаштијата, ниту е направен протокол за нивна инклузија. Недостига структурен пристап на ниво на повеќе министерства за заштита на оваа целна група.

За бездомниците во Македонија, во согласност со Законот за социјална заштита, постои вонинституционална заштита, односно се основани центар за бездомници и дневни центри за улични деца - деца од улица. Во рамките на вонинституционалната заштита, функционира и уличното списание „Лице

в лице”⁷, кое нуди работен ангажман и економско зацврстување на оваа ранлива група граѓани. Во Црвениот крст на град Скопје постојат две програми за помош на бездомниците, пункт и патролна социјална служба. Според Државниот завод за статистика, во 2013 година вкупно 106 бездомници користеле социјални услуги. Повеќето од нив биле на возраст меѓу 26-45 години и 22-25 години или 44 и 29 лица, соодветно. Според податоците на Црвениот крст на градот Скопје, само во Скопје има вкупно 318 официјално регистрирани бездомници од кои 70 ги користат услугите на пунктот за бездомници во Момин Поток, кој е во сопственост на Црвениот крст. Во Македонија постои само еден прифатен центар за бездомници со капацитет за сместување на вкупно 70 лица. Според податоците на Министерството за труд и за социјална политика, пак, се регистрирани само 100 бездомници. Имајќи ги предвид конзистентно високите нивоа на сиромаштија, висока стапка на невработеност, стареењето на населението, семејното насилство и зголемувањето на разводи, може да се очекува тренд на зголемување на оваа ранлива група.

2.1.3 Роми

Според пописот од 2002 година (Државен завод за статистика, 2005), Република Македонија има 2.022.547 жители, од кои 53.879 (2,66%) се изјасниле како Роми. Меѓутоа, други соодветни извори и истражувања укажуваат на бројка што е многу повисока и тоа меѓу 150.000 и 260.000, додека најновата достапна неофицијална процена за Ромите изнесува 135.490 (6,77%) (Macedonia: country profile 2011-2012, 2013). Стапката на невработеност кај ромската популација изнесува 53 проценти. Ромските жени се особено ранливи, со стапка на невработеност од 70 проценти, двојно повеќе од стапката на жени што не припаѓаат на ромската популација.

Стапката на невработеност кај младите Роми на возраст меѓу 15 и 24 години изнесува 63 проценти за мажи и 83 проценти за жени, а кај општата популација измерената стапка на невработеност изнесува 61 процент. Неформалното вработување меѓу Ромите во Македонија изнесува 64 проценти во споредба со 25 проценти измерени кај населението што не припаѓа на ромската популација („Roma data”, н.д.). Официјално, според податоците на АВРМ, во Македонија има 6.047 регистрирани невработени Роми, од кои 2.178 се жени.

2.1.4 Лица со пречки во развојот

Во Македонија, на лицата со пречки во развојот сè уште во голема мера се гледа низ призма на милостина, место како на граѓани со исти човекови права како и другите поединци. Тие можат да најдат работа само во сегрегирани работни места што не придонесуваат кон нивната социјална интеграција. До денес, малку е направено за да се идентификуваат и да се развијат реалните капацитети на лицата со пречки во развојот за да работат на отворениот пазар, место во заштитни компании (Рамадани и Маџова, 2013). Според податоците што се однесуваат на 2011 година, во земјава постојат 411 заштитни друштва во кои работат 3.541 лице со инвалидност, од кои 3.350 се инвалиди од сите категории и 191 лице се трудови инвалиди; 406 лица работат како трговец поединец или работат кај трговци поединци; 971 лице со инвалидност работат во трговски друштва во отворено стопанство; 15 лица со инвалидност работат во јавниот сектор; или вкупно 5.339 лица со инвалидност работеле во 2011 година (Станојковска-Трајковска и Петров, 2012). Во 2000 година во Македонија е донесен Закон за вработување инвалидни лица, кој предвидува низа стимулативни мерки за вработување лица со пречки во развојот. Тој е отворен за сите работодавци, вклучувајќи го и граѓанскиот сектор. Со ваква позитивна регулативна рамка и стимулативни мерки можат да се пофалат многу малку земји во Европа. Од друга страна, пак, мерките не ги донесоа очекуваните резултати. Голем број работодавци, привлечени од неповратните средства доделувани од посебниот фонд при заводот за вработување, само фиктивно ги

вработувале лицата со пречки во развојот, ги искористувале средствата, а потоа ги ликвидирале фирмите (Grujevski, n.d.).

Врз основа на официјалните податоци од Агенцијата за вработување на Република Македонија, вкупниот број регистрирани невработени лица со инвалидност е следниов:

Табела 1: Број на невработени лица со инвалидност во Македонија

Година	Невработени лица со инвалидност	Жени
2014	1.443	488
2013	1.208	438
2012	2.034	753

2.1.5 Корисници на дрога и на алкохол

Во Македонија до денес не е направено конкретно истражување за користењето на дрога кај општата популација според стандардите на ЕУ, поради недостиг од средства. Според Националниот извештај за наркотични дроги за 2012 година, од 582 официјално регистрирани корисници на дрога, 48 се вработени, 70 се повремено вработени и 25 добиваат хонорар, што е добар показател дека оваа група се соочува со дискриминација на пазарот на трудот (United Nations office on drugs and crime, 2011). Според Државниот завод за статистика, во земјава, во 2014 година имало 133 корисници на алкохол што биле приматели на социјална помош и 283 корисници на дрога што биле приматели на социјална помош (Државен завод за статистика, 2015). Нема достапни податоци за состојбата со вработеноста на корисниците на алкохол.

2.1.6 Млади лица

Вкупното население во Македонија на возраст од 15 до 24 години изнесува 292.517 лица, од кои 44.517 се вработени, 50.397 се невработени и 197.603 се сметаат за неактивни (Државен завод за статистика, 2014). Стапката на невработени млади лица (15-24) во Македонија во 2014 година изнесувала 53,1 проценти, што претставува зголемување од 1,2 процент во споредба со 2013 година (Државен завод за статистика, 2014). Стапка-

⁵ Целосната ЕТХОС типологија е достапна на следниот линк: <http://bezdomnistvo.mk/definicija/%D0%B5%D1%82%D1%85%D0%BE%D1%81-%D1%82%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0/>

⁶ Повеќе информации за страната можат да се најдат на следниот линк: <http://bezdomnistvo.mk/>

⁷ Издавач на уличното списание „Лице в лице“ е асоцијацијата за истражување, комуникации и развој „Паблик“. Повеќе информации на www.licevice.mk

та на невработени млади лица во земјата е речиси двојно поголема од стапката на невработеност на возрасни. Како резултат на несоодветната младинска политика на национално ниво, во изминативе неколку години повеќе од 230.000 млади лица ја напуштија државата во потрага по подобра иднина, а дури 75 проценти од младите лица потврдија дека својата иднина ја гледаат во друга земја (Spirovska, 2014).

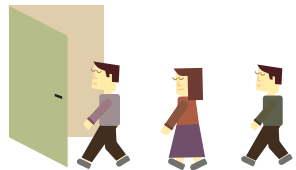
2.1.7 Неквалификувани лица

Во 2014 година вкупниот број лица без образование изнесува 29.064, од кои 8.229

се мажи и 20.835 се жени. Според истата анкета, 104.694 лица се со незавршено основно и средно образование, од кои 34.539 се мажи и 70.155 се жени. Исто така, во земјата има 517.580 лица со основно образование, од кои 234.875 се мажи и 282.704 се жени (Државен завод за статистика, 2014). Од друга страна, според најновите податоци обезбедени од Агенцијата за вработување на Република Македонија, регистрирани се вкупно 46.213 лица без образование и со основно образование, од кои 15.533 се жени (Агенција за вработување на Република Македонија, 2015).

Табела 3: Работоспособно население според економска активност, пол и образование, 2014 година

Образование	Вработени		Невработени		Неактивно население	
	Мажи	Жени	Мажи	Жени	Мажи	Жени
Без образование	3.314	2.833	1.718	1.629	4.915	18.002
Незавршено основно и средно образование	14.979	10.946	5.637	2.818	19.561	59.208
Основно образование	137.538	67.036	43.744	20.533	97.337	215.669

2.2 Достапни активни мерки за интеграција на пазарот на трудот

Како најжежок проблем во Македонија, невработеноста има и политичко значење. Во последните години, Владата на Република Македонија го направи намалувањето на невработеноста приоритет во својата економска политика. Како една компонента од оваа политика, воведени се повеќе активни мерки на пазарот на трудот (АМПТ), како модерен систем на активни услуги и програми за пазарот на трудот. Првите оперативни планови за активни мерки се воведени во 2007 година од страна на Министерството за труд и социјална политика, а неколку активни мерки веќе се спроведуваат од 2002 година. Спроведувањето на АМПТ се управува преку годишни оперативни планови, кои на годишна основа ги утврдуваат опсегот, делокругот и финансиската алокација на услуги и на

програми за вработување што треба да се понудат.

Во ојерашивиноиш план за 2015 година се вклучени следниве програми:

- услуги за вработување (помош при барање работа; мотивациона обука; услуги за посредување при вработување, услуги за работодавци; подготовка за вработување и за работа; кариерно советување и професионална ориентација);
- развој на претприемаштво; субвенционирање вработување (поддршка на развојот на микро и на мали бизниси во создавањето нови работни места; програма за условен паричен надомест за субвенционирани вработување лица со социјален ризик; субвенционирани вработување млади лица со ослободување од придонеси; субвен-

ционирани вработување лица со инвалидност);

- обука (обуки кај познат работодавец со субвенционирани вработување; обука на работното место со субвенционирани вработување; обуки за дефицитарни професии; обука за да се задоволи побарувачката на пазарот на трудот обезбедена од страна на приватните провајдери на обуки; обука за напредни ИТ вештини; стажирање; истражување за да се одговори на потребите од вештини на пазарот на трудот; обука за општи вештини за познавање странски јазик и компјутерски вештини);

- програма за општинска корисна работа и други пилот-програми (програма за воспоставување бизнис во мултиетничките заедници; обука за вештини за градење енергетски ефикасни објекти; обука на полето на безбедност; инкубатор за занаети; обука за животни вештини).

Во годишниот извештај на Агенцијата за вработување е даден општ преглед на бројот на учесници во секоја активна програма и доделен буџет. Меѓутоа, во земјата нема јавно достапна евалуација за оценување на долгорочните ефекти од активните мерки за вработување и како овие мерки придонесоа кон намалување на невработеноста. Истражувањата покажуваат дека кај ранливите категории граѓани, особено кај оние со понизок степен на образование, постои недостиг од информации за нив. Дополнително, во процесот на аплицирање граѓаните најчесто се соочуваат со обемна и нејасна документација, како и со делумно неуслужливи државни службеници. Корисниците на пасивните мерки за намалување на сиромаштијата не ги користат активните мерки, најчесто поради неинформираниост (70%) и неисполнување на условите (21%). Меѓу другото, многу ретко добиле информации за актуелните мерки за вработување од страна на Агенцијата за вработување или никогаш не добиле (Петрески, Петреска, и Костадинов, 2014). Во 2015 година, Владата на Република Македонија издвоила 0,18 проценти од вкупните буџетски расходи за активни мерки

за намалување на сиромаштијата, што претставува пораст од 0,05 проценти во однос на 2013 година, кога биле издвоени 0,13 проценти од вкупните буџетски расходи (Буџет на Република Македонија за 2013-2015 година). Од друга страна, пак, во земјата постои нагорен тренд и многу повисоки средства за исплата на социјалните трансфери, односно доколку во 2010 година се исплатени 40,34 проценти од вкупните буџетски расходи за оваа намена, во 2011 година за истата намена се исплатени 42,12 проценти, а во 2015 година - 45,46 проценти.

Социјалното претприемаштво во Македонија не е нов феномен, и ваквата форма на организациско дејствување се забележува само кај граѓанските организации. Во Република Македонија во 2014 година биле регистрирани вкупно 13.565 асоцијации и фондации, од кои само 4.156 се регистрирале во согласност со измените во Законот за асоцијации и за фондации (и се најверојатно активни). Граѓанскиот сектор во 2014 година учествувал со 0,96 проценти од БДП; вработува 0,38 проценти од вкупно вработените во земјата (Велат и Хафнер Адеми, 2015). Од друга страна, пак, стратегиите за вработување на РМ доминантно се концентрирани на анализа на работната сила во приватниот сектор. Мерките во рамки на „Македонија вработува“ се подобни за користење од страна на здруженија и фондации. Во дефинирањето на овие мерки во Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2016 година се користи терминот „работодавец од приватниот сектор“. Во практика ГО ги користат овие мерки, а АВРМ ги цени барањата како подобни. Постои заинтересираност од граѓанскиот сектор, но и загриженост за исполнувањето на условите на мерките (Кусиникова и Мирчевски, 2015). Во 2014 година, вкупниот приход на невладиниот сектор бил 81.516.765 евра, со високи 68 проценти кои доаѓаат од донации и грантови, додека само шест проценти од вкупниот приход е од продажба на производи и на услуги (Велат и Хафнер Адеми, 2015).

2.3 Законска рамка за социјалното претприемаштво и поврзаните предизвици за СП во Македонија

2.3.1. Целно законодавство за социјалните претпријатија

Националните стратески документи предвидуваат усвојување целно законодавство во оваа област. Имено, во Стратегијата за соработка на Владата со граѓанскиот сектор (2012-2017) развојот на социјалната економија е една од целите под стратескиот приоритет: Економски развој и социјална кохезија. Мерките утврдени под „Промовирање и подигнување на свеста за концептот на социјалното претприемаштво“ предвидуваат утврдување овластувачко законско опкружување за социјално претприемаштво и усвојување Закон за социјално претприемаштво (Влада на Република Македонија, 2012). Според Стратегијата за соработка на Владата со граѓанскиот сектор (2012-2017), Законот за социјално претприемаштво се планира да биде усвоен во периодот 2014-2016 година. Во Националниот акциски план за вработување на Република Македонија (2014-2015), исто така, е утврдена подготовката на Закон за социјално претприемаштво како мерка поврзана со акциската насока: Унапредување на социјалната инклузија и борба против сиромаштијата (Министерство за труд и социјална политика, 2013). Временската рамка за спроведување на мерката е 2014 година. Во Програмата на Владата на Република Македонија (2014-2018), исто така, е утврдено усвојувањето Закон за социјални претпријатија како една од мерките на полето на социјална безбедност и заштита. Временската рамка за усвојување на законот е од 2014 до 2018 година (Влада на Република Македонија, 2013). Законот за социјално претприемаштво е во

фаза на подготовка во Македонија. Во 2012 година, надлежното Министерство за труд и за социјална политика воспостави работна група за целите на анализа на потребата од воведување посебно законодавство за социјално претприемаштво. Работната група опфаќаше претставници од организации од граѓанското општество (Огненовска, 2015). Првичниот предлог-закон беше изработен од страна на работната група и финализиран од страна на Министерството за труд и за социјална политика. Во рамките на проектот Поддршка на развојот на законска регулатива за социјално претприемаштво во Република Македонија беше спроведена анализа на состојбата на социјалните претпријатија и на можностите за законска регулатива (Министерство за труд и социјална политика, 2015). Исто така, неколку граѓански организации, вклучувајќи ја и организацијата „Конект“, организираа настани (информативни сесии, работилници, дебати и конференции) со цел подигнување на свесноста и градење капацитети за социјално претприемаштво во Македонија. Официјалниот Предлог-закон за социјално претприемаштво (Министерство за труд и социјална политика, 2015) беше објавен на 28.7.2015 година преку Единствениот национален електронски регистар на прописи (ЕНЕР) на Македонија, кој обезбедува можност за јавни коментари. Претходно, не беше организирана јавна дебата, која би овозможила пошироко ангажирање на заинтересираните страни во врска со предлог-законот. Неколку коментари беа постирани на ЕНЕР од страна на соодветни заинтересирани страни. Во предлог-законот се регулирани принципи-

те, формите и активностите на социјалното претприемаштво, критериумите за основање и за водење социјално претпријатие, како и евиденција, известување и следење на социјалните претпријатија. Во предлог-законот, исто така, е регулиран организиран систем за застапување на заинтересираните страни во процесите на создавање политика за развој на социјално претприемаштво и се утврдени мерки за поттикнување на социјалното претприемаштво. „Конект“, „Паблик“ и „Реактор“, како партнери во РППП „Предизвиците и можностите за вработување маргинализирани групи во социјални претпријатија“, извршија анализа на предлог-законот и јавно ги дадоа следниве коментари:

- Потребен е поширок делокруг на предлог-законот за дефинирање и за препознавање на социјалното претприемаштво. Предлог-законот е фокусиран исклучително на капацитетите на социјалните претпријатија за вработување на маргинализираните групи.

- Овој извештај и претходно спроведеното истражување идентификуваат неколку видови постојни модели на социјални претпријатија. Предлог-законот не го признава историскиот континуитет и наследството во врска со социјалните претпријатија и претежно е фокусиран на моделот на работно интегрирање на социјалното претприемаштво.

- Предлог-законот дефинира ограничена и затворена група корисници. Услов за здобивање статус социјално претпријатие е трајно вработување на најмалку еден вработен, кој припаѓа на ограничената листа на корисници во текот на првата година и најмалку уште еден вработен до крајот на втората година. За повеќето постојни субјекти во СП, оваа обврска не е компатибилна со вкупниот концепт и цел на СП. Исто така, ограничената листа не опфаќа некои маргинализирани групи, како бездомници, кои веќе се целна група на постојните социјални претпријатија. Идниот закон би требало да се базира на потребите на постојните и на потенцијалните СП, а не да биде ограничен само на нивните можни корисници.

- Предлог-законот не е јасен во однос на тоа дали субјектите ќе добијат статус на социјално претпријатие или ќе биде воведена нова законска форма за која е неопходна претходна регистрација.

- Одредбите од предлог-законот во врска со известувањето создаваат административно преоптоварување. Оваа обврска би требало да кореспондира со димензијата и со капацитетот на конкретното СП.

- Предлог-законот наложува обврска на СП да бидат здружени во комора. Асоцијациите или здруженијата се идентификувани како повеќе соодветни форми што кореспондираат со непрофитни карактеристики.

- Утврдено е дека Советот за социјално претприемаштво се состои од членови именувани од страна на Владата. Овој пристап не обезбедува соодветна инклузивност и учество на соодветните заинтересирани страни.

- Утврдените мерки за поддршка се ограничени и се препорачува да станат достапни за сите СП за целите на развој на социјалната економија во земјата.

- Одредбите за прекршувања и за непочитување на законот се ригорозни и можат да предизвикаат демотивација за регистрирање СП.

Оваа предлог-верзија на законот не е составена како официјален предлог-закон во парламентарна постапка. Во тек е Проектот за техничка помош на Министерството за труд и за социјална политика финансиран од страна на ЕУ. Овој проект има за цел да ја подобри инклузивноста на пазарот на труд по пат на создавање можности за нови работни места преку стимулирање социо-економски иницијативи.

2.3.2. Постојно законодавство, кое овозможува функционирање на СП

Повеќето постојни социјални претпријатија функционираат како субјекти регистрирани според Законот за здруженија и за фондации, Законот за здругите и Законот за вработување инвалидни лица.

Законот за здруженија и за фондации е основниот закон што го регулира основањето и начините на работење на непрофитни организации како здруженија, фондации, коалиции и сл. Законот обезбедува општа рамка за раководењето на здруженијата и на фондациите, како и за финансирањето на граѓанските организации. Постојниот Закон за здруженија и за фондации дозволува

економски активности поврзани со одредена мисија, доколку здобиениот приход се користи за утврдени непрофитни цели на организациите регистрирани според овој закон. Исто така, Законот за социјалната заштита, Законот за бесплатна правна помош и Законот за јавни набавки предвидуваат можност граѓанскиот сектор да обезбедува услуги. Со оглед на принципите на раководење според законот, непрофитната природа на активностите и законски утврдената забрана за користење средства за приватни цели, законската рамка ја дефинира основата за здруженијата и за фондациите да се развијат како социјални претпријатија.

Во 2000 година, беше воведен Законот за вработување инвалидни лица, кој потоа беше предмет на ревидирање во текот на наредните години. Овој закон обезбедува драгоцен поддршка за основање и за функционирање заштитни друштва, кои вработуваат лица со попреченост (повеќе од 40 проценти од нивната работна сила). Според достапните податоци, бројот на заштитни друштва во Македонија е 291. Во врска со вработувањето лица со попреченост во приватни компании и кај други работодавци, Законот за вработување инвалидни лица предвидува финансиски и други придобивки за целите на поттикнување на работодавците (како и на вработените). Истражувањата покажуваат дека мерките утврдени со овој закон претежно се користат од страна на заштитните друштва, додека на другиот дел од бизнис-заедницата му недостигаат соодветни информации (Конект, 2014). Потребата за сензитизација и за едукација на работодавците за да го согледаат потенцијалот за вработување лица со

попреченост и потребата за дополнителни напори за информирање на работодавците во врска со придобивките предвидени со закон се нагласени со соодветните истражувања на ова поле (Конект, 2014).

Историски гледано, во Македонија првата задруга била основана во село Робово во форма на потрошувачка задруга, додека втората задруга била основана во форма на риболовна задруга во Дојран во 1914 година (Сивчев и Ранделовиќ, 1966) и оствариле проширување веднаш по Втората светска војна, со оформувањето на Југославија и со формирањето на земјоделските задруги, кои дури и денес претставуваат најчест начин на трудово здружување (Borzaga, Defourny и Nogales, 2008). Задругите во поранешна Југославија се основале по државна иницијатива. Задругите што се промовираат од аспект на социјалното претприемаштво се иницирани од страна на самите членови, исто како и за традиционалниот бизнис, без државно посредништво.

Задругите се регулирани со Законот за задруги како здруженија основани од најмалку три физички и правни лица со цел да се подобрат или заштитат одреден број точно дефинирани економски интереси во сите деловни области, освен во банкарскиот сектор и во други деловни дејности забранети со законот. Задругите можат да остваруваат добивка и таа може да биде поделена меѓу членовите, но под услов да инвестираат најмалку пет проценти од профитот во резервирани средства за период од 20 години. Тие можат да воспоставуваат дополнителни средства што може да се користат за целите на задругата или во случај на финансиски кризи.

2.4. Историско наследство

Правен, социјален, економски и политички контекст во минатото за развој на СП и негово влијание врз актуелните случувања.

Развојот на социјалните претпријатија во голема мера е под влијание на правната рамка и на институционалната поддршка, која граѓанското општество и другите правни форми што ја движат социјалната економија

ја ја здобиле во различни историски периоди. Во следниот дел од овој извештај се дава прегледот на историскиот контекст во кој се развивале формите на социјална економија во Македонија.

Периодот за време на СФРЈ

Теоретски, претставува предизвик да се

елаборира граѓанското општество во Социјалистичка Федеративна Република Југославија (во натамошниот текст: СФРЈ), но овој извештај се фокусира на организациските форми што постоеле во текот на оваа ера и кои се признаени како „претходници“ на денешните граѓански организации. Активностите и карактеристиките на овие организациски форми се анализираат во однос на карактеристиките на социјалните претпријатија како што се дефинирани денес. Анализата на правната рамка и искуствата од овој период на СФРЈ покажуваат дека општествените организации и здруженија на граѓани што функционираа во овој период ги вклучуваат принципите на социјално претприемаштво какви што ги знаеме денес.

Изворите на финансирање на здруженијата на граѓани беа дефинирани во нивните интерни акти како што е предвидено со Законот за здруженија на граѓани од 1972 година. Овој закон не ја регулира експлицитно можноста за извршување економски активности, кои во текот на овој период се извршуваа во практика. Законот за општествени организации и здруженија на граѓани од 1983 година дефинира дека општествените организации можат да формираат „работни организации“ за извршување економски активности, кои ќе им служат на целите и на активностите на општествената организација како што е дефинирано во нејзиниот Статут и во согласно со закон. Ова е јасен показател за принципот на забрана за користење средства за приватни цели на социјалната економија. Во рамките на истиот член 15, овој правен акт има либерален пристап со кој се потврдува дека општествената организација може директно да извршува економски активности доколку нема доволно услови за формирање посебна организација. Меѓутоа, порестриктивен пристап е применет за здруженија на граѓани што не можат директно да извршуваат економски активности. Законот за општествени организации и здруженија на граѓани од 1990 година го задржува овој пристап и во член 34 дозволува овие правни субјекти да извршуваат економски активности доколку е исполнето законското барање за условите за одредена деловна активност. Системот на самоуправување и законските одредби за управувачката структура на овој

вид организации е во согласност со критериумите за демократско управување, кое во денешниот контекст е поврзано со концептот на социјални претпријатија (членовите 6, 7 и 8 од Законот, 1973; членовите 10 и 11 од Законот, 1983; и членовите 10 од Законот, 2010). Типични примери за овој вид организации се младинските и културни центри, кои обезбедуваат едукативни курсеви, како и услуги за патување и за сместување со попуст. Овие организации и многу други (како што се извидничките организации) управувале имот со значителна вредност и одржувале финансиска стабилност во овој период. Политичката поставеност и систематската поддршка што ја уживале овие организации создавала повољна средина за нивни развој како еден вид социјални претпријатија.

Моделот на општествени организации за време на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) претставува вид социјално претпријатие. Иако нивната мисија и профил нужно не произлегувале од социјалистичката идеологија (како на пример Сојуз на извидници), тие биле формирани и опстојувале во текот на овој историски период. Тие биле дел од поголема структура на чадор-организации и совети (како на пример Сојуз на социјалистичката младина на Македонија) во кои државата играла доминантна улога.

Сепак, многубројни социјалистички организации ги содржеле принципите што се карактеристични за социјалните претпријатија во неодамнешниот академски и политички дискурс, како што се:

- Експлицитна цел за обезбедување бенефиции за заедниците или за одредени групи во заедницата
- Обезбедување стока и услуги на конкретни целни групи
- Користење на претприемачките принципи за постигнување на своите цели
- Евентуалниот генериран вишок приход се реинвестира во организацијата и за потребите на целните групи

● Партиципативни управувачки структури
Во тој поглед, моделот на општествени организации е од особено значење за развојот на социјалното претприемаштво во Македонија. Тоа покажува дека постоела традиција на социјално претприемаштво и покрај

општото мислење дека тоа е неодамнешен тренд под влијание на зголемениот интерес на ЕУ за овој концепт.

Во поранешна Југославија, вработувањето лица со попреченост било регулирано со Законот за работни односи, кој предвидувал постоење заштитни работилници за обука и за вработување лица со попреченост. Овие заштитни работилници имале одредени финансиски олеснувања од страна на државата. Имало вработувања дури и во „отворената економија“. Во „отворената економија, лицата со попреченост, т.е., организациите што вработувале лица со инвалидност, немало никакви привилегии од заедницата. Иако работилниците во отворената економија во тој период не биле најдобро организирани, тие биле значаен фактор во процесот на вработување и на рехабилитација на лицата со попреченост (Грујевски, 2004). Во СФРЈ заштитните друштва биле директно зависни од други друштва. На пример, ако една компанија произведувала лекови, пакувањето било обезбедувано од заштитно друштво. Заштитните друштва во Македонија постојат од 1970 година. Младите, пак, во поранешна Југославија преку здружувања во задруги, совети, сојузи и преку можностите за привремени работни ангажмани се подготвувале за пазарот на труд.

Акцентот на правата, приоритетите и на интересите на младите во Македонија се забележува веднаш по Втората светска војна, со основањето младински задруги, младински совети, студентски сојузи, работнички универзитети и младински сектори во рамките на владејачката партија (Бојаџиевска, Шапкова, Забрчанец, Лазаров, Маричиќ, и Стојановска, 2009). Здружувањето и соработката на средношколците се одвивала преку ученички задруги што соработувале со компаниите и, главно, добивале ангажман за берба на плодови, а приходот се користел за покривање на трошоците за екскурзија за најсиромашните соученици, за нови книги и за заеднички прослави. И студентите преку студентските задруги биле ангажирани како привремени работници од страна на компаниите, а за својата работа добивале, на пример, платен престој во студентски дом (Додевски, 2015). Ваквите задруги датираат од 1938 година, а

нивната главна цел е подготовка на младите за пазарот на труд преку нудење можности за краткорочни работни ангажмани (Шветман, 2005).

Законот за младински задруги го регулира основањето, членството, самоуправувањето, правата и обврските на младинските задруги. Секоја младинска и студентска задруга, како што е пропишано со законот, требало да има минимум 30 членови. Овој закон се сметал за рестриктивен (Економски магазин, 2001), затоа што дозволувал вработување само на млади луѓе на возраст од 15 до 27 години (член 12) еднаш годишно. Задругата ја раководат нејзините членови на начин пропишан со договорот за самоуправување, Статутот и како што е пропишано со овој закон. Висината на надоместот, заедно со критериумите за селекција за вработување се јасно дефинирани во договорот за самоуправување на задругата (Закон за дружен труд, 1988).

Во поранешна Југославија, младинските задруги многу често биле ангажирани во изградбата на капитални објекти. Нивната организациска структура имала јасно дефиниран систем со јасно утврдена визија. Хиерархиската поставеност давала шанса меѓу младинците да се издвојат лидери и на овој начин биле идентификувани идните раководни кадри на државата и на компаниите. Од друга страна, младинските задруги придонесувале кон подобра организација на слободното време на младите лица. Работните акции набрзо биле признаени од страна на официјалните органи, како етаблирана, корисна платформа за мобилизирање на сè попожелната поддршка од југословенската младина (Вејзагиќ, 2013).

Промени во контекстот

По независноста на Република Македонија (1991 год.), а особено со донесувањето на новиот закон од 1998 година, социјалистичките организации мораа да се трансформираат, што значително влијаеше на нивното идно функционирање и на моделот на социјално претпријатие како таков. Бројот на граѓански организации се зголеми по 1990 година. Политичката транзиција од социјалистички кон демократски политички систем често се поврзува со појавата на граѓанското општество

како што го знаеме денес. Во рамките на овој транзициски период, беа формирани голем број граѓански организации со цел да се решат тековните потреби на социјалниот контекст. Како резултат на тоа, следуваа процесот на диверсификација на интересот и тренд на развој на граѓанското општество. На почетокот на деведесеттите години, по распаѓањето на Југославија, постои тренд на формирање хуманитарни, добротворни и младински организации (Влада на Република Македонија, 2006). Независноста на Република Македонија во 1991 година донесе различно дефинирање на граѓанскиот сектор и негово одвојување од државниот систем, што за граѓанските организации значеше финансиска независност. На почетокот на 1990 година, странските донатори почнаа да бидат активни, што влијаеше на полето на интерес на организациите (Клековски, Стојанова, Јаковлевска и Нурединоска, 2011) и на нивните извори на финансирање. Во овој период организациите ги реструктурираа своите карактеристики како „невладини“ субјекти што се целосно одвоени од државните актери и служат како нивни коректори. Како резултат на тоа, следејќи ги вредностите на странските донатори и новите политички случувања, средината на деведесеттите е позната по формирањето граѓански организации што се фокусираа на човековите права (Влада на Република Македонија, 2006). Законот за здруженија на граѓани и фондации од 1998 година ги ограничи можностите за економски активности на ГО. Членот 7 од овој Закон утврдува дека здруженијата на граѓани и фондации не можат да извршуваат економски активности, освен ако не формираат посебен правен субјект (трговско друштво или акционерско друштво). Како и претходните правни решенија, овој закон, исто така, предвидува демократско управување на субјектите и искористување на добиениот приход за цели што субјектот ги дефинирал во својот Статут. Исто така, во согласност со членовите 82 и 83, имотот и средствата доделени на општествените организации и здруженија на граѓани што се добиени за користење од страна на претходниот политички систем се сметаат за државна сопственост. Користењето на овој имот (во многу случаи, канцеларии) би можело да продолжи само ако организа-

цијата што е правен наследник се согласи да плаќа наемнина на државата предвидена со договор. Овие законски околности креираа голем предизвик за одржување на континуитетот на организациите формирани во претходниот систем, кои функционираа како форма на социјални претпријатија (модел на општествени организации).

Општествените организации тргнаа по друштва на трансформација и развој. Многубројни ГО, вклучувајќи ги Феријален сојуз на Македонија и Сојузот на извидници правно се пререгистрираа како независни здруженија на граѓани. Тие ја задржаа својата голема база на членови. Меѓутоа, во поглед на нивните услуги и одржливост, тие се соочија со многубројни предизвици. Прво, повеќето млади лица што работела за ГО во периодот 1996/1997 година престанаа да добиваат директни државни субвенции, вклучувајќи ги и средствата за лотарија. Второ, новиот закон од 1998 година го ограничи директното ангажирање во активности базирани на пазарот. Здруженијата што планираа да вршат економски активности беа обврзани да формираат трговски друштва. Трето, новиот закон имаше влијание врз недвижниот имот доделен на општествените организации. Недвижниот имот се сметаше за државен имот и ГО имаа дозвола да го користат за своите статутарни активности според договор во писмена форма и плаќање наемнина на државата. Во практика, државата го презеде имотот (како младинскиот и извидничкиот камп во Охрид) и го пренамени или во многу случаи го приватизираше за комерцијални цели. На општествените организации не им беше дозволено да го користат иако тие директно придонесоа со сопствени ресурси во изградбата на инфраструктурата. Очекувано, овие околности влијааа на претприемачкиот дух и на дефинирањето на граѓанскиот сектор како сектор што не извршува директно економски активности. Овие случувања влијааа не само на финансиската одржливост на самите организации, туку, што е уште поважно, влијааа на социјалните услуги што ги обезбедуваа. Некои од услугите, особено тие што се поврзани со користењето недвижен имот, целосно престанаа да постојат. Другите услуги сè уште се обезбедуваат, но со ограничен опсег. Освен тоа, социјалистичките / комунистички-

те мисии на некои организации застареа.

По 1998 година, повеќето граѓански организации и социјални претпријатија почнаа да зависат од странски финансирања за одржување на бидејќи не може да ги покријат оперативните трошоци. ГО во Македонија имаат различни извори на финансирање. Истражувањето што се фокусираше на ситуацијата во 2009 година, покажа дека ретко еден извор сочинува повеќе од 80 проценти од вкупниот буџет на една организација. Меѓународните и странските донатори, вклучувајќи ја и Европската унија, се главниот извор на финансирање на поголемиот број ГО во Македонија, но незанемарливо е дека членарината е, исто така, еден од изворите на финансирање на најголемиот број ГО (51,2%) (Клековски, Стојанова, Јаковлевска и Нурединоска, 2011). Од друга страна, податоците за структурата на приходите на граѓанскиот сектор покажуваат дека 17 проценти од приходот во 2008 година и 13 проценти од приходот во 2009 година е од продажба на сопствени производи, стока и услуги (Смилевски, 2011). Ова е јасен показател за постоењето економска активност и покрај рестриктивната законска рамка.

Во текот на процесот на транзиција, заштитните друштва во Македонија поминаа низ многубројни промени. Следејќи ги позитивните примери на земјите-членки на ЕУ, во 2000 година во Македонија се донесе Законот за вработување инвалидни лица, со главна цел бизнисот да се поттикне да воспостави заштитни друштва и да се стимулира вработувањето на лицата со попреченост. Потоа, во 2005 година беше донесен Законот за приватизација и закуп на градежно земјиште во државна сопственост, заштитните друштва ја загубија поддршката од државата, а некои од нив беа ликвидирани, отидоа во стечај или беа приватизирани.

Пред да почне со својата работа, работодавецот треба да добие Одлука од надлежните институции, како што се Трудовата инспекција и други институции суштински за неговата работа, како потврда дека просторот за работа ги исполнува минималните технички услови и стандарди за остварување конкретни деловни активности. За подобрување на условите за вработување лица со попреченост, приспособување на работно-

то место и набавка на опрема, заштитното друштво добива финансиска поддршка од Специјалниот фонд за подобрување на условите за вработување и за работа на лицата со попреченост. Со измената на Законот за вработување лица со инвалидност се предвидува дека заштитното друштво за приспособување на работното место може да добие до 20 просечни плати исплатени во Република Македонија во месецот пред поднесувањето на барањето за набавка на опрема. Работното оспособување со вработување на лицата со попреченост е регулирано во политиката за работно оспособување на лицата со инвалидност и во Законот за вработување лица со инвалидност, како и законите за изменување и за дополнување на Законот за вработување инвалидни лица.

Во 2006 година беше донесен Законот за агенции за привремени вработувања со цел утврдување основа за промовирање на услугите во процесот на посредување за вработување и регулирање на статусот на лицата привремено ангажирани кај работодавци преку младински задруги или од страна на самите работодавци, без потпишување договор. Во согласност со членот 22 од Законот за агенциите за привремени вработувања сите постојни младински задруги имале обврска да ја усогласат својата работа со овој нов закон во рок од три месеци за да не бидат избришани од официјалниот регистар.

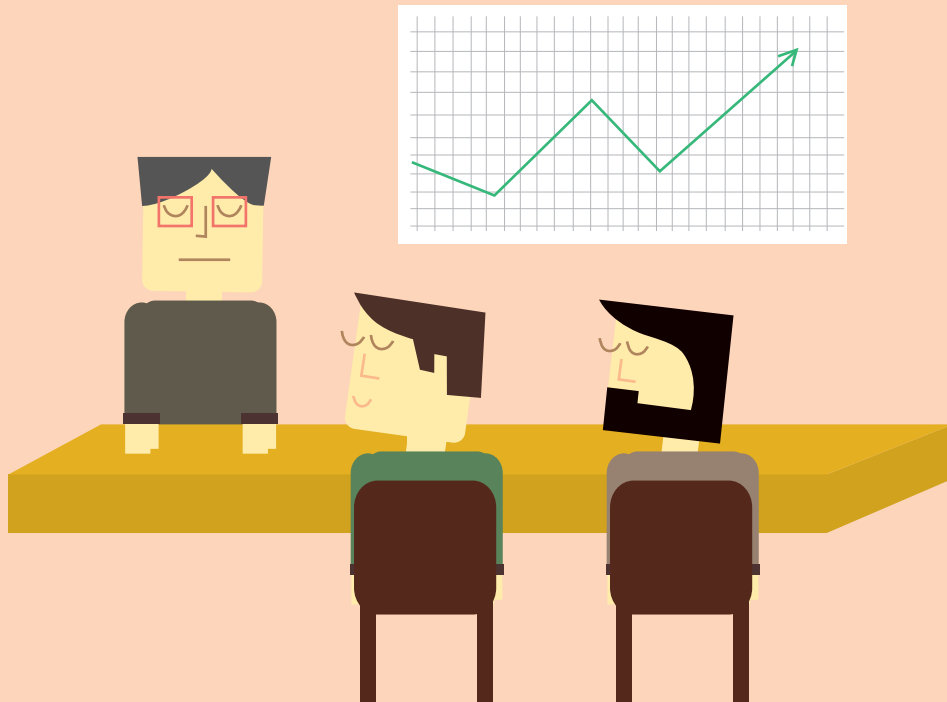
Денес, според регистарот на Агенцијата за вработување, постојат вкупно 21 официјално регистрирани агенции за привремено вработување (15 во Скопје, една во Гостивар, една во Кочани, една во Битола, две во Прилеп и една во Струмица, или 18 агенции со лиценца А и три агенции со лиценца Б). Агенцијата за привремени вработувања мора да биде регистрирана во регистарот на Министерството за труд и социјална политика и треба да обезбеди банкарска гаранција од 10.000 евра за максимум 100 договори за вработување (лиценца В), 20.000 евра за максимум 250 договори (лиценца Б) и 30.000 евра за повеќе од 250 договори годишно (лиценца А). Оваа банкарска гаранција ќе биде активирана во случај работникот да не примил плата во период од три месеци.

По 2010 година: Можноста за економски активности што треба да ги вршат ГО, беше

обновена со Законот за здруженија на граѓани и фондации од 2010 година. Како што се бара со Законот, добивката не треба да биде цел сама по себе, туку ќе биде реинвестирана / искористена за утврдени цели на граѓанската организација и за финансирање на нејзините активности (како и редовни трошоци вклучувајќи хонорари) (Миов, 2013). Исто така, кога се врши директна економска активност, самата активност мора да биде поврзана со целите на организацијата. Законот, исто така, ги опфаќа карактеристиките на социјалното претприемаштво како што е забрана за користење средства за приватни цели и демократско управување. Со овој Закон се отвора можноста за социјално договарање во рамките на механизмот на јавно овластување. Префрлањето на овластувањето од централната и локалната власт на граѓанските организации е овозможено во согласност со програмата и постапките утврдени од страна на институциите и други закони (Миов, 2013). Покрај тоа, со Законот за социјална заштита од 2004 година се обезбедува можност за социјално договарање меѓу граѓанските организации и Министерството за труд и за социјална политика. Во околности во кои финансиската

одржливост е голем предизвик за граѓанските организации, можноста за вршење стопански дејности е од големо значење. Можноста за социјално договарање обезбедува дополнителна можност за развој на социјалната економија во Македонија. Оваа рамка беше искористена од страна на граѓанските организации во областа на обезбедување услуги и деинституционализација на маргинализираните групи, како што се „Порака Неготино“ и „Покров“. Овие активности се поддржани и од средствата што се на располагање во рамките на Инструментот за претпристапна помош (ИПА) на ЕУ и на Европскиот инструмент за демократија и за човекови права (ЕИДХР), во рамките на приоритетите за вработување и социјалната кохезија. Многу е важно за граѓанското општество да обезбеди своја финансиска одржливост во ситуација на повлекување на постојните големи странски извори на финансирање (Клековски, Стојанова, Јаковлевска и Нурединоска, 2011). Овие околности го зголемија интересот кај ГО за развивање планови за социјално претприемаштво. Целосно квалификувани социјални претпријатија работат регистрирани како граѓански организации.

III НАОДИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

3.1. Резултати од анализата на податоците за корисници на СП

За целите на истражувањето, беа издвоени седум маргинализирани групи: жени (невработени и економски неактивни поради обесхрабрување), млади лица (невработени, кои не се дел од образовниот систем и имаат меѓу 16 и 29 години), Роми (невработени лица што се идентификуваат како Роми, Египќани, Синти, Номади, Чергари...) неквалификувани / необразовани (невработени лица со основно образование или без образование), лица со инвалидност (невработени лица со пречки во развојот), корисници на дрога и на алкохол (невработени корисници на дрога и на други психотропни супстанции и невработени корисници на алкохол) и бездомници (невработени лица што живеат на улица и се гледаат себеси како бездомници, без разлика дали имаат недвижен имот до кој, можеби, немаат пристап).

Истражувачкиот тим на Асоцијацијата за истражување, комуникации и за развој „Паб-лик“ го спроведува истражувањето на терен и направи интервјуа со седум 7 до 14 лица по категорија обидувајќи се да ја разбере положбата на испитаниците, проблемите со кои се соочуваат и можностите за нивни пристап до пазарот на трудот преку социјални претпријатија. Во исто време, се истражува и влијанието на социјалните бенефиции врз мотивацијата за вклучување на пазарот на труд. Истражувањето се спроведува во периодот од јули до ноември, 2015 година.

3.1.1. Млади лица

Во текот на последните неколку години, сè поголемо политичко внимание се посветува на вработувањето млади лица во Македонија поради тешкотиите со кои се соочуваат при влегувањето на пазарот на трудот, комбинирани со дополнителниот товар на голем број млади лица со несигурен работен ангажман, често во неформалната економија (Action plan on youth employment, 2012). Стапката на

невработени млади лица (15-24) во Македонија во 2014 година изнесуваше 53,1 проценти, што претставува зголемување од 1,2 процент во споредба со 2013 година и во земјата е речиси двојно поголема од стапката на невработеност на возрасни (Државен завод за статистика, 2014). Националната стратегија за млади (2005-2025) има цел да ја подобри положбата на младите лица (15-29 години) преку: зголемување на квалитетот на формалното и на неформалното образование; промовирање на претприемаштвото; подобрување на учеството на младите во јавниот живот и во донесувањето одлуки. Вработувањето млади лица е нагласено и во Националната стратегија за вработување 2015 година, а во акцискиот план е направен приоритет на активностите за промовирање на вработувањето на младите. Ефектите од двата стратешки документа треба допрва да се видат.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Примерокот се состои од седум лица од кои четири се жени, а тројца се мажи. Сите живеат во урбани области. Најмладиот испитаник е на возраст од 20 години, а најстариот на возраст од 27 години. Сите испитаници се самци и живеат со своите родители. Само еден од нив бил оженет и има дете, но и тој живее со своите родители бидејќи е разведен. Шестмина од нив се со високо образование, а еден од нив е со средно образование. Тројца испитаници живеат во домаќинство со три лица, двајца испитаници - во домаќинство со четири лица и други двајца испитаници живеат во домаќинство со пет лица. Во однос на просечниот месечен приход, тројца испитаници не дадоа одговор на прашањето, еден испитаник пријави просечен месечен приход од 53 евра, друг испитаник од 200 евра и двајца испитаници од повеќе од 700 евра.

Сите испитаници од групата млади невработени лица го делат мислењето за значител-

но ограничените можности за вработување во земјата, истовремено нагласувајќи дека континуирано аплицираат за работа. Оваа група испитаници проблемот за својата неможност за вклучување на пазарот на трудот ја лоцираат и во нивната политичка неутралност и нечленувањето во политички партии како услов за добивање работно место, како и во македонскиот образовен систем, кој без план продуцира кадри што не се потребни на пазарот на трудот. „Универзитетскиот треба да примаа ситуденции во согласност со потребите на пазарот на труд со следејќи го дефицитот од професионалци, во сировинно, многу млади лица ќе се здобијат со универзитетска диплома, но без можности за вработување“ (25 годишна испитаничка). Еден од испитаниците нагласи и дека работодавците ја злоупотребуваат сегашната состојба на пазарот на трудот и не го ценат квалитетот на работникот, кој е платен многу помалку отколку што заслужува.

Сите испитаници се со одредено работно искуство, но претежно во области што не се поврзани со нивната професија и интереси. Со исклучок на еден испитаник, кој порано бил вработен повеќе од една година, сите други работеле само сезонски или на работни места со скратено работно време, без договор за вработување. Двајца од испитаниците работат хонорарно преку интернет, а други двајца хонорарно се ангажирани во компании во кои се платени помалку од просечната плата во Македонија.

Сите испитаници нагласија дека имаат желба за работа и пет од седум испитаници изјавија дека се подготвени уште денес да почнат со работа. Една испитаничка нагласи дека размислува да се самовработи како уметник, а друга испитаничка рече дека не сака да се вработи зашто на тој начин нејзините родители би ги загубиле социјалните бенефиции. „Работам во различни пројекти, но се шрудам да не осанам предолго на едно место за да избегнам вработување и хонорар на сметка зашто на тој начин моите родители би ја загубиле социјалната помош. Би ја прекинала оваа практика кога би нашла стабилно вработување на кое нема да бидам лесна цел за ошказ“. (24-годишна испитаничка)

Кога испитаниците беа прашани какви промени треба да се случат за да почнат да

работат, сите дадоа различни, но истовремено и несигурни одговори. Повеќето од нив главниот проблем го гледаат во многу пошироките социјални проблеми отколку во самиот пазар на трудот. Еден испитаник смета дека за пазарот на трудот да функционира подобро, прво треба да се направат реформи во образовниот систем. Со ова е поврзано и мислењето на друг испитаник, кој нагласи дека доколку има покралитетно образование, студентите би се чувствувале многу подготвени и посигурни во себе во однос на своите вештини и нивното знаење би било побарано. „Со ваков образовен систем, секој може да добие диплома во одредена област и потоа само треба да има врски, познајници или да членува во политичка партија за да се вработи“ (26 годишен испитаник) Тројца испитаници сметаат дека работите можат да се подобрат ако самите работодавци почнат да бараат квалификувани лица со соодветно образование и во исто време да ја ценат нивната работа и труд. „На целошото општество му се потребни реформи, а не само на пазарот на трудот“ (25 годишен испитаник).

Младите лица се претежно се заинтересирани за работни места за кои се квалификувани. Освен еден, сите испитаници би сакале работна позиција во согласност со своите студии. Само една од испитаниците изјави дека не е задоволна со дипломата и преферира да креира рачно изработен накит. Друг испитаник би сакал да работи како забен техничар, но поради сиромаштијата во која живее целото негово семејство, испитаникот нагласи дека ќе прифати секаква работа само ако му обезбеди сигурно вработување и осигурување.

Само тројца испитаници сметаат дека им е потребна обука за кое било работно место и велат дека би ги инвестирале ресурсите што им се на располагање како што се време, пари и, доколку е потребно, и патување, за да се дообучат. Другите четворица испитаници сметаат дека не им е потребна обука или натамошен развој на кариерата и дека веднаш можат да почнат да работат на преферираните работни места. Еден од машките испитаници и три од женските испитаници изјавија дека никогаш не би прифатиле да работат како келнери бидејќи во нашето општество тоа е потценета работа. Другите испитаници,

пак, изјавија дека не би прифатиле работа во администрација како службеник, чистач или тешка физичка работа. Кога испитаниците во оваа група беа прашани за минималната плата под која не би прифатиле некоја работа, одговорите беа различни, почнувајќи од 100 евра до 280 евра. Интересно е тоа што испитаниците, чишто родители имаат повисоки примања, би прифатиле да работат за пониска плата, додека испитаниците што живееле самостојно одредено време и чишто родители имаат пониски примања, не би прифатиле плата пониска од 150 евра.

Имајќи ги предвид предусловите за социјални бенефиции предвидени во Законот за социјална заштита⁸, ниту еден од испитаниците не пријави дека прима социјални бенефиции. Системот на бенефиции за невработеност речиси не ги опфаќа младите лица поради тоа што не ги покрива лицата што првпат бараат работа. Само родителите на еден испитаник примаат социјални бенефиции во износ од 55 евра, додека родителите на сите други испитаници никогаш не примале социјална помош.

Сите испитаници го делат мислењето дека социјалните бенефиции во земјата се премногу ниски и со нив не може да се плати кирија, сметки, храна ниту други трошоци поврзани со домаќинството. Друга работа за која сите се согласија е дека условите за добивање социјални бенефиции се премногу строги и постапката е премногу компликувана. Повеќето испитаници генерално се согласуваат дека се итно потребни реформи и подобрувања на системот за социјални бенефиции, односно дека е потребно дополнување на постојниот Закон за социјална заштита од аспект на младите невработени лица. „Како и во секоја друга земја, државата треба да обезбеди социјални бенефиции за младите што ги ламира, а не можат да најдат работа, но и да овозможи интеграција на лицата што се издржуваат од социјални бенефиции во социјалните процеси бидејќи интеграцијата е најважниот процес за овие луѓе и може да се постигне само преку нивно вработување“. (25

годишна испитаничка)

Што се однесува до животните околности, сите испитаници живеат со своите родители, што значи дека трошоците што ги покриваат основните потреби како што се сметки, храна и сите видови трошоци поврзани со домаќинството, се на товар на нивните родители. Ниеден од нив не придонесува кон приходите на домаќинството. Во основа, сите млади лица со кои е направено интервју заработуваат со сезонска работа и со работа со скратено работно време или како хонорарни работници, но парите што ги заработуваат се незначителни во однос на трошоците поврзани со домаќинството.

Сите испитаници се согласија дека владата треба да ги зголеми шансите за вработување преку отворање нови работни места, а тројца испитаници го гледаат проблемот од различна гледна точка и подлабоко го анализираат. Еден од нив смета дека главната причина за високата стапка на невработеност во Македонија е лесниот пристап до универзитет и неговиот квалитет со што се олеснува дипломирањето на повеќето студенти. „Македонија е централизирана држава со што се спречува развојот на местата надвор од Скопје, а главниот град станува единствено место со можности за вработување образовани луѓе“. (27 годишен испитаник). Другите двајца сметаат дека коренот на проблемот лежи длабоко во економскиот и во политичкиот систем на државата и владата нема да го подобри квалитетот на животот ако работи на прашањето за вработување како на посебен дел од целиот систем и дека доколку државата не може да обезбеди пристојна работа за сите, тогаш таа, како одговорна за добросостојбата на секој граѓанин, треба да обезбеди финансиска поддршка за секој граѓанин.

3.1.2 Лица со физички или со ментални пречки во развојот
Лицата со пречки во развојот во Македонија сè уште се соочуваат со пречки во целосната реализација на својот потенцијал. Тие

⁸ Во согласност со Законот за социјална заштита, „Службен весник“ бр. 79 од 24.06.2009 год., член 44, социјални бенефиции можат да се исплаќаат само на деца без родители или родителска грижа до 18-годишна возраст.

се и социјално исклучени и маргинализирани. Пакетите со социјални бенефиции што ги добиваат лицата со пречки во развојот се повеќе симболични, отколку корисни за достоинствен живот. Следејќи ги позитивните примери на земјите-членки на ЕУ, во 2.000 година во Македонија се донесе Законот за вработување лица со попречености, со главна цел да се поттикне бизнисот да формира заштитни друштва и да се стимулира вработувањето на лица со пречки во развојот. Во 2005 година со Законот за приватизација и за закуп на градежно земјиште во државна сопственост, заштитните друштва ја загубија поддршката од државата, а некои од нив беа ликвидирани, отидоа во стечај или беа приватизирани. Законот за вработување лица со попречености предвидува можности, но во практика многу почесто има злоупотреба на договорите за вработување и на субвенциите отколку што е мерка што ја ублажува маргинализацијата на оваа група.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во групата лица со пречки во развојот, направени се интервјуа со невработени лица со одреден степен на ментална или на телесна инвалидност. Сите испитаници, освен двајца, живеат со својата инвалидност од раѓање. Примерокот се состои од единаесет лица, шест жени и пет мажи, на возраст од 20 до 39 години. Еден испитаник со умерена ментална инвалидност нагласи дека не сака да работи, ниту сега, ниту во иднина и како резултат на тоа испитаникот е анализиран само во групата прашања за работна интеграција. Двајца испитаника живеат во рурална област, а другите девет во урбана средина. Осум испитаника имаат умерена ментална инвалидност, а тројца се со телесна инвалидност. Само двајца испитаника се во брак, еден од нив има дете, додека сите други испитаници се самци. Двајцата испитаници од руралната средина немаат образование, двајца испитаници се со основно образование, петмина имаат завршено средно образование, а еден испитаник не го дозавршил образованието во средното училиште. Само еден испитаник има завршено терцијарно образование. Три испитаника живеат во домаќинства со повеќе од пет лица, тројца други во домаќинства со три члена, еден испитаник живее во дома-

ќинство со пет лица, други двајца во домаќинства со две лица, еден испитаник живее во домаќинство со четири лица, додека само едно лице живее во центар за лица со ментални пречки во развојот. Пет од вкупно единаесет испитаници од оваа категорија немаат увид во семејните финансии, а еден испитаник не се чувствуваше пријатно да даде одговор. Двајца испитаника пријавија просечен приходот на домаќинството меѓу 100 евра до 160 евра, еден испитаник живее во семејство со приход од приближно 325 евра, а друг пријави месечен приход од 500 евра. Само еден испитаник живее во семејство што има месечни приходи над просекот, во износ над 2000 евра, бидејќи еден од родителите работел во Германија во текот на целиот живот, а сега добива германска пензија.

Повеќето испитаници во примерокот се обидуваа да ги најдат причините за својот работен статус во своите пречки во развојот, а не во самиот пазар на труд од кој се очекува да обезбеди еднакви можности за сите. Само четири лица нагласија дека на лицата со пречки во развојот не им се дава шанса на пазарот на трудот. Испитаниците како проблем ја посочија и свесноста кај лицата со пречки во развојот и кај работодавците. „Работодавачите не се свесни дека сите ние треба да имаме еднакви можности“ (35-годишна испитаничка). Дел од испитаниците нагласуваат дека лицата со пречки во развојот ретко аплицираат за работа бидејќи тешко ги препознаваат своите способности и можности, а како сериозен проблем ја наведуваат и непристапноста на објектите. Еден од нив изјави дека со давањето социјални бенефиции на лицата со инвалидност, државата не ги решава нивните проблеми, туку треба да поттикнува вработување на овие луѓе.

Седум од вкупно единаесет испитаници никогаш не биле вработени. Најмладиот, сè уште е во процес на образување, но е активен како волонтер во неколку граѓански организации. Сите пет испитаници со работно искуство зад себе работеле на ниско квалификувани работни места, како што се: пакување во цвекарница, пакување на машина во фабрика, рецепционер или текстилен работник. Времетраењето на нивното работно искуство варира од четири до деветнаесет

години. Причините за напуштање на работното место, кои испитаниците ги наведуваат, се: ментални проблеми и несоодветни работни места за физичката инвалидност на испитаниците, а двајца од нив биле отпуштени од работа, од кои едниот од заштитно друштво што пропаднало.

И покрај проблемите со кои се соочуваат, десет од единаесет испитаници сакаат да работат. Осум испитаници покажаа силна волја за работа и би почнале со работа веднаш. Најмладиот испитаник тврди дека би прифатил работно место што нема да му се поклопува со предавањата на универзитет, но сака да работи поради потребата од дополнителен приход. Друг испитаник изјави дека би сакал да размисли за потенцијалното вработување бидејќи не може да работи на секаква работна позиција поради неговите пречки во развојот. Еден испитаник што не би сакал да работи под никакви услови во иднина, не е предмет на натамошна анализа.

Преференциите во однос на работното место варираат. Една половина од испитаниците сакаат нискоквалификувани работни места, како што се: чистење, миење садови, асистенти во продавница, ставање етикети на производи, општ работник во фабрика, правење рамки за саќе и администрација. Другите пет испитаници би сакале да работат на висококвалификувани работни места, како што се: дефектолог, односи со јавност во врска со лица со инвалидност, актер или директор на драма, веб-дизајнер, дизајнер на постери, ТВ-водител и работа со деца. Шест од десет испитаници изјавија дека не им е потребна обука за овие работни места. Само две лица сакаат безусловно да поминат обука, а други двајца не би поминале низ обука доколку треба да одат во друг град или ако таа се одвива навечер. Во однос на работа што никогаш не би ја работеле, испитаниците нагласија дека тоа би биле работни позиции што не би можеле да ги извршуваат поради својата попреченост во развојот или за кои немаат знаење и искуство. Двајца испитаници изјавија дека не постои работно место што никогаш не би го работеле и би ја прифатиле секоја понуда. Минималната плата под која оваа група на испитаници не би прифатила работа варира меѓу 150 и 450 евра. Во овој примерок, луѓето со ментални пречки во раз-

војот имаат тенденција да очекуваат пониска плата во споредба со лицата со физички пречки.

Девет од десет испитаници не добиваа инвалидски бенефиции во моментот кога беше спроведено истражувањето. Само еден од нив, студент, добива бесплатно сместување во студентски дом и превоз, но не и парични бенефиции. „Во процедура сум да добијам и месечен надомест за лица со попречености и што ќе биде од големо значење за мене и за моето семејство кое што нема доволно средства да ми помага“ (20 годишен испитаник). Еден од испитаниците има социјални бенефиции во износ од 62 евра, а друг добивал бенефиции што му биле прекинати пред четири години, но не можеше да ги објасни причини за тоа. Сите други испитаници не добивале никаков вид државни бенефиции во последните пет години.

Сите лица со кои е направено интервју се зависни од приходот на своите родители или на своето семејство. Еден од нив живее во заедница за групно живеење на лица со инвалидност и сите трошоци му ги покрива државата. Лицето што добива социјални бенефиции смета дека износот е премногу низок за да може да ангажира друго лице што ќе му помага во секојдневните активности. Меѓутоа, социјалните бенефиции за испитаникот, сепак, се многу важни бидејќи на тој начин покрива трошоци, кои, инаку, нема како да ги плати. Тој не се плаши дека ќе ги загуби социјалните бенефиции во случај ако се вработи бидејќи вработувањето носи поголем приход и поголема стабилност. Во однос на постапката за добивање бенефиции, испитаникот смета дека сега постапките се многу компликувани, а истовремено и скапи. Сите испитаници со ментални пречки во развојот нагласија дека сакаат да добиваат бенефиции, додека испитаниците со физички пречки во развојот изјавија дека не сакаат социјална помош, туку работа.

3.1.3. Невработени жени

Високи 55 проценти од сите неактивни жени во земјата се ангажирани во домаќински активности и ова е особено евидентно кај тие со помало ниво на образование и кај тие што живеат во рурални подрачја (Светска банка, 2008).

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во групата жени направивме интервјуа со невработени женски лица што се издржуваат со социјални бенефиции или со приходи од друг член на семејството. Примерокот се состои од 14 испитанички. Најмладата меѓу нив е на возраст од 20 години, а најстарата има 58 години. Четири од жените со кои е правено интервју се во средината на триесеттите години, по три во средината на четириесеттите и на педесеттите години и, покрај најстарата испитаничка, уште една испитаничка е во доцните педесетти години. Од 14 жени, осум се мажени, од кои седум живеат со својот сопруг, а една е разделена; четири жени се разведени и две се немажени. Пет од жените имаат по едно дете, две имаат по три деца и другите се со по две деца. Осум испитанички се мајки на малолетни деца. Само една од испитаничките живее во рурална област, а освен една од жените со кои е правено интервју, која немаше никакво образование, другите имаат завршено одреден степен на образование: осум се со средно образование, четири со основно, а една е со високо образование. Месечните приходи на домаќинствата на испитаничките варираат од 0 до 500 евра. Пет испитанички живеат во домаќинства во кои приходот е повисок од 325 евра; три од испитаничките живеат со приходи повисоки од 200 евра; четири живеат од социјални бенефиции, чијшто износ варира меѓу 30 и 105 евра; една испитаничка живее со родителите и не знае колкав е приходот во домаќинството, додека друга испитаничка нема никакви приходи и живее со своите две деца. По четири од жените со кои е правено интервју живеат во домаќинство со две, односно со три лица, три испитанички се дел од домаќинства со четири лица, една живее во домаќинство со пет лица и две испитанички живеат во домаќинство со повеќе од пет лица.

Сите жени со кои е направено интервју ја сметаат својата ситуација за фрустрирачка, а нивните визии за иднината варираат во согласност со нивната возраст. Фрустрацијата произлегува од обесхрабрувачкиот пристап со кој се соочуваат кога станува збор за наоѓање пристojна работа. Тие се обесхрабруваат поради нивната возраст, пол, образование, немањето доволно врски и познанства,

нечленувањето во политичка партија, а обесхрабрувањето доаѓа и од нивните семејства. Повеќето од нив се помириле со ситуацијата во која се нашле, а само мал дел, или поточно три од нив се надеваат и планираат да го подобрат квалитетот на својот живот. Дел од испитаничките од оваа група причината за својата невработеност ја гледаат во мајчинството и во возраста, поголемиот дел од нив причината ја бараат во самите себе, како во своја лична одлука, додека другите се чувствуваат обесхрабрани поради различни социјални фактори. Три испитанички одговорија дека е невозможно да работат бидејќи имаат мали деца за кои нема кој да се грижи, што е показател за една многу поширока слика на скриена полова дискриминација. Самиот факт дека жените не можат ниту да помислат да работат поради мајчинството укажува на полова дискриминација во политиката за вработување. Две испитанички ја посочија својата возраст како главна причина за својата невработеност. Тие се чувствуваат обесхрабрани дури и да побараат работа бидејќи, според нив, не е возможно некој да вработи возрасна личност, особено не жена што нема работно искуство. Една од жените нема образование и тоа е причината поради која се чувствува обесхрабрена да побара работа. Таа смета дека денес има толку многу луѓе со завршено високо образование што е невозможно некој што нема образование да најде работа. Една од жените истакна дека во текот на годините поминати во брак, нејзиниот сопруг не ѝ дозволувал да работи или да излегува од дома без него, а во исто време била и жртва на семејно насилство. Во минатото морала да се посвети на домот и на децата, а откако се развела се чувствува обесхрабрена во секој поглед за да најде работа. „Како жена без работно искуство, невозможно е да најдам работа“. (43 годишна испитаничка)

Тринаесет од четиринаесет испитанички биле вработени одреден временски период, кој траел од една до дваесет и осум години во минатото. Пет испитанички што се надвор од пазарот на труд повеќе од осум години се со најдолго работно искуство, и истите тие се во поодминати години. Оттука може да се заклучи дека одредени возрасни групи жени се особено критични за да се интегрираат на пазарот на труд. Сите овие пет жени се чув-

ствуваат обесхрабрани да најдат работа, па останале дома бидејќи го загубиле работното место, при што една од нив живее од социјална помош. Другите се економски зависни од својот сопруг. Пет од жените работеле како продавачки во маркети, бутици, пекарници... Други професии во кои испитаничките имаат искуство се: комерцијалист во приватна фирма, фризерка, шивачка во модна конфекција, сопственик на кафуле и наставничка по информатика. Пет од испитаничките што работеле во минатото, како причина за губењето на својата работа го наведуваат пропаѓањето на компаниите во периодот на транзиција што резултирало со технолошки вишок на вработени или со затворање на самите компании. Две испитанички со работно искуство морале да се откажат од своите работни места бидејќи родиле деца и немало кој да се грижи за нив.

Девет од испитаничките одговорија дека би сакале да почнат да работат веднаш или во кое било време во иднина, додека другите пет, и покрај тоа што одговорија дека сакаат да работат, ценат дека не се подготвени да почнат со работа наскоро, туку некогаш во иднина. Три испитанички што одговорија дека се подготвени да работат во иднина имаат мали деца. Ниту една од овие испитанички не може да си дозволи дадилка, ниту, пак, може да најде работно место со пофлексибилно работно време. „Имам бебе, разведена сум и финансиски сум комплетно зависна од моите родители. Ѓилицирав за социјална помош, а за работа не можам да размислувам во моментот поради обврските околу децата. Од јоранешниот сојуз не добивам алиментација“ (20 годишна испитаничка). И покрај фактот што сите испитанички се невработени подолг период, единаесет од нив изјавија дека не им е потребна обука. Три испитанички изразија потребност за обука, но две од нив не би биле во можност да ја посетуваат доколку треба да ја платат самите или да патуваат во друг град.

Повеќето испитанички имаат тенденција да очекуваат работни места со ниско ниво на вештини, освен една, која има високо образование и посакува работно место во согласност со квалификациите. Најчесто споменуваното работно место е продавачка во маркет, бутик или каков било друг вид продавница. И по-

крај тоа што повеќето од нив наведоа повеќе работни места на кои би сакале да работат, „продавачка“ беше одговорот на седум од испитаничките. Друго често работно место, споменато од четири испитанички, е чистачка, а жените со кои е направено интервју ги наведоа и следниве работни места: фризерка, дадилка, жена што вари кафе, шивачка во модна индустрија, негувателка на стари лица, работничка во фотокопирница и во кујна или во ресторан. За разлика од тие четири жени што би сакале да работат како чистачки, три други жени ја наведоа оваа работа како нешто што никогаш не би го работеле бидејќи ја сметаат за деградирачка и за несоодветна за нив. Другите испитанички избираат позиции што би можеле да бидат тешки или непријатни за нив, или поради нивната перцепција или поради недостигот од знаење / искуство. Одговорите во однос на износот на платата за која вреди да се работи варираа меѓу 32 евра и 250 евра.

Кога беа прашани за социјална помош, сите пет испитанички што во моментот се на социјална помош го делат мислењето дека износот што го добиваат е премал и недоволен за да покрие и еден единствен трошок – сметки, храна или облека. Сите тие сметаат дека државата би требало да им обезбеди дополнителни примања или барем зголемување на социјалната помош до разумен износ со кој би можеле да имаат пристаен живот. Во однос на постапката за добивање социјална помош, повеќето испитанички наведоа дека ја сметаат за премногу компликувана и дека се бара премногу документација. Испитаничките што не добиваат социјална помош беа индиферентни и само накосо рекоа дека е премногу ниска, дека износот би требало да биде поголем и дека би требало да ја примаат повеќе луѓе. Четири од девет испитанички што не се корисници на социјални бенефиции одговорија дека би сакале да добијат социјална помош бидејќи сметаат дека е подобро да се прима нешто отколку ништо.

Кога станува збор за животните околности, една половина од испитаничките живеат од примањата на својот сопруг. Две од нив живеат удобно тврдејќи дека платата на нивниот сопруг е доволна за домаќинството, додека другите пет се пожалија дека примањата на нивните сопатници не се доволни. Неколку

од нив добиваат финансиска помош од своите родители, додека другите едвај врзуваат крај со крај. Само една од омажените жени добива социјална помош и со тоа, на некој начин, придонесува во домаќинството. Четири од жените што се разделени, разведени или неомажени, живеат со социјална помош, но објаснуваат дека им е многу тешко да го преживеат секој месец. Сите жени се согласуваат дека најголемите тешкотии што треба да ги надминат секој месец се финансиите. За некои од нив недостигот од финансии подразбира немање пари за сметки и за храна, додека за други тоа значи правење пресметки со парите за сите трошоци во секој месец и немање доволно за трошење на облека, културни настани, социјални збиднувања и лични интереси.

3.1.4 Бездомници

За бездомниците во Македонија, во согласност со Законот за социјална заштита, постои вонинституционална заштита, односно прифатен центар со капацитет на згрижување од 70 лица. Во рамките на вонинституционалната поддршка, функционира и уличното списание „Лице в лице“⁹, кое нуди работен ангажман што подразбира економско и социјално засилување на оваа ранлива група граѓани. Црвениот крст на град Скопје има развиено две програми за помош на бездомниците, пункт и патролна социјална служба.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во групата бездомници, направени се интервјуа со невработени лица што живеат на улица и се сметаат за бездомници, независно од тоа дали имаат имот до кој немаат пристап. Примерокот се состои од 14 лица од кои 11 се мажи и три се жени. Во моментот кога се спроведува истражувањето, сите живеат во Скопје (12 лица) или во околината (две лица). Единаесет испитаници се корисници на услугите што ги обезбедува Црвениот крст на град Скопје во пунктот за бездомници во Момин Поток, а две лица се сместени во прифатниот центар за бездомници во Чичино

Село, кој е во сопственост на државата. Најмладиот испитаник е на возраст од 20 години, а најстариот има 61 година. Осум од испитаниците се средовечни, двајца се во раните седумдесетти години и тројца се во доцните четиридесетти години. Девет испитаници се самци, четворица се разведени и еден испитаник(-чка) живее со партнер. Повеќето испитаници имаат одреден степен на образование, а само двајца од нив се без образование. Шест испитаници имаат средно образование, четири се со завршено основно и двајца се со терцијарно образование.

Двајца од четиринаесет испитаници од оваа група се во бездомништво што трае повеќе од дваесет години, а почнало во нивната младост поради нарушени семејни односи или поради нерешен статус на барател на азил од војната во Босна и Херцеговина. Четворица од бездомниците живеат на улица шест до 10 години, а седум од нив меѓу една и пет години. Само едно лице е на улица помалку од една година и беше во преговори за изнајмување живеалиште во времето на водењето на интервјуто. Разводот, неразрешените имотни права, нарушените семејни односи и семејното насилство се главните причини поради кои испитаниците останале без покрив.

Сите испитаници ја оценуваат својата ситуација како многу тешка. Единаесет од нив се корисници на услугите обезбедени од Црвениот крст на град Скопје во пунктот за бездомници во Момин Поток, додека две лица се сместени во центарот за бездомници во Чичино Село. Осум испитаници живеат на улица и спијат под мостови и на клупи, едно лице живее во картонска колиба, а друго во близина на депонија, под ведро небо.

Една половина од испитаниците како главна причина за немањето работа го наведуваат недостигот од можности за работни места, големиот број лица што бараат работа и неспособноста на државата да го реши прашањето со невработеноста. Одговорите на оваа група испитаници водат до заклучокот дека пазарот на труд во Македонија не е

доволно инклузивен за баратели на работа што се возрасни и недоволно обучени, како и за баратели на работа што имаат здравствени проблеми или кривично досие. Како други причини за невработеноста се наведуваат: недостигот од живеалиште, од ресурси за исполнување на основните човекови потреби и од образование и квалификации. Сите испитаници се долгорочно невработени и се надвор од пазарот на труд меѓу три и 15 години. Девет од четиринаесет испитаници биле вработени одреден период од својот живот, кој варира од три месеци до 25 години. По големиот дел од испитаниците со работно искуство работеле само на работни места со ниско ниво на вештини како: работа на машина за производство на пластични шишиња, во трикотажа, општи работници во фабрика, магацин или ресторан, додека двајца испитаници имаат работно искуство во маркетинг и во продажба. Губењето на работното место меѓу бездомниците со кои е направено интервју се должи на различни причини, главно поврзани со сопственички промени во компаниите во кои работеле, апсење на сопственикот или прогласување стечај, додека еден испитаник бил отпуштен бидејќи бил уапсен за фалсификување документи. Две бездомни лица биле прогласени за технолошки вишок, а други две ги загубиле своите работни места поради здравствени проблеми како тешка депресија и рак на белите дробови.

И покрај тешките животни околности, тринаесет од четиринаесет испитаници се подготвени да работат сега или во кое било време во иднина. Само еден испитаник, жена, тврди дека не е способна за работа под никакви околности поради тешка депресија и ментални проблеми, поради што со оваа испитаничка не беше продолжено интервјуто¹⁰. Еден испитаник нагласи дека би прифатил само непријавена работа бидејќи се плаши да не ја загуби пензијата од починатиот сопружник. Друг, пак, изјави дека би бил способен за работа во рок од еден месец бидејќи работи како непријавен работник на работно место чувар во фабрика. Испитаникот работи во трета смена и истото место го користи и како живеалиште. „Претййочийшам рабоша во

јавна администрација зашйшо шйа е едйнсшвено сишурно месшйо за вработшвање. Во шривашшнйшй секшйор мношйу лесно можеш да ја зашйбиш рабошайшйа“ (53 годишен испитаник). Друг испитаник вели дека не е во можност да тргне на работа бидејќи нема никакви лични документи и би почнал штом ќе му бидат готови документите.

Сите бездомници што учествуваа во истражувањето како работни места на кои би се чувствувале најкомотно наведоа понискоквалификувани позиции како гипсар, негувател на постари лица, келнер, бармен, работник во магацин, шофер и бербер. Една половина од испитаниците, како мажи, така и жени, наведоа чистење куќи, станови и паркови како работа што сакаат да ја работат. Четворица бездомници се гледаат себеси како чувари на објекти и за нив тоа е најпосакувано работно место. Двајцата бездомници со работно искуство во маркетинг и во продажба повторно ја наведоа истата позиција. Повеќето испитаници не ја препознаваат потребата од обука или преквалификација за да бидат поконкурентни на пазарот на труд. Осум испитаници изјавија дека не им е потребна дополнителна обука за да можат да ја вршат својата работа или да се преквалификуваат за други работни позиции. Само четворица од испитаниците се подготвени да посетуваат обука под кои било услови, додека едно лице нагласи дека би одело на обука само доколку е бесплатна. Тројца бездомници, кои се подготвени да посетуваат обука, како прво избрано работно место го наведуваат чувањето објекти. Како работи што се подготвени веднаш да ги почнат, без претходна обука, испитаниците ги наведоа следниве: бравар, чистач, физички работник и работа во магацин.

Повеќето испитаници, тврдат дека би ја прифатиле секоја работа што се способни да ја вршат, но не и работа за која немаат соодветно знаење или капацитет или доколку позицијата опфаќа активности што не се поврзани со нивните етички вредности. Тројца испитаници што имаат сериозни здравствени проблеми нагласија дека не се способни за вршење тешка физичка работа

⁹ Издавач на уличното списание „Лице в лице“ е асоцијацијата за истражување, комуникации и за развој „Паблик“. Повеќе информации на www.licevlice.mk

¹⁰ Овој испитаник не е натаму анализиран

или за долги работни часови. Еден од испитаниците изјави дека не би прифатил работа во приватниот сектор поради експлоатацијата и поради тоа што таму завршената работа не се наградувала соодветно. Очекувањата за минимална плата за бездомниците се движат од 80 до 200 евра. Двете жени се подготвени да прифатат работа за двојно пониска плата од бездомните мажи.

Пет од тринаесет испитаници се декларираа како приматели на социјална помош, а осум испитаници никогаш не го оствариле своето право на социјална помош, и покрај тоа што припаѓаат на најранливата група. Износот на средствата од социјалната помош кај испитаниците варира од 35 евра до 100 евра. Тие што примаат социјална помош објаснија дека се благодарни за неа, но, исто така, истакнаа дека тој износ е недоволен за да можат да ги покријат сите месечни трошоци. Од друга страна, сите приматели на социјална помош овој приход го сметаат за исклучително важен бидејќи тоа е нивното единствено сигурно примане. Пет од девет испитаници што не примаат социјална помош би избрале да ја примаат. Тие не можат да го остварат правото на социјална помош поради: отсуство на постојано живеалиште, законски проблеми со претходна сопственост на моторно возило и непоседување лични документи за идентификација¹¹. Четворица испитаници изјавија дека не би сакале да станат корисници на социјална помош поради тоа што преферираат работа со покриено социјално и здравствено осигурување за во иднина да можат да го остварат правото на пензија.

Кога станува збор за животните околности во кои живеат бездомниците со кои е направено интервју, сите тие преживуваат со помагање од страна на други луѓе. Една бездомничка оди на пазар и им помага на пазарциите и за тоа добива паричен надомест, а и храна. Другите три бездомни мажи добиваат неформални работни ангажмани преку пријатели што сакаат да им помогнат и за тоа добиваат мал надомест. Три бездомни лица (вклучувајќи и една жена) собираат пластич-

ни шишиња и ги продаваат за да можат да купат храна. Двајца бездомници просат за да преживеат. Еден бездомник работи непријавено како чувар во фабрика во трета смена, а таму е и местото каде што живее и спие. Повеќето бездомници со кои е направено интервју добиваат помош од граѓани и од пријатели, како храна, облека и пари. Четворица бездомници го наведоа пунктот на Црвениот крст на градот Скопје како место каде што можат да се испакат, да добијат чиста облека и лекови. Само една бездомна жена тврди дека не прима никаква помош, ниту, пак, се чувствува пријатно да добива милостина. Друг бездомник, покрај помошта од Црвениот крст, добива мала помош и од родителите. Кога испитаниците беа прашани за најголемите тешкотии со кои се соочуваат, една половина од нив рекоа дека тоа е немањето покрив над глава. „Тешко е да се работи кога живееш на улица, кога немаш дом. Не можеш да се одмориш соодветно, немаш соодветна храна, ништо немаш... Како да се љубовиш за на работи? (51 годишен испитаник)“. Еден испитаник нагласи дека тоа е немањето работа, а друг испитаник смета дека социјалната изолираност е најголемата тешкотија. Кога ги прашавме бездомниците како луѓето или владата можат да им помогнат да ги надминат тешкотиите со кои секојдневно се соочуваат, повеќето од нив имаа песимистички став. Тие сметаат дека нивниот проблем не е приоритет на дневниот ред на владата, немаат очекувања за иднината, тврдат дека дури и јавните службеници одговорни за нивната добросостојба не ја вршат својата работа и дека има толку многу луѓе во иста ситуација што владата не може да постигне да им обезбеди поддршка на сите. „Најтешко е да најдеш решение во љериодот на криза, првото неколку дена кога ќе остане без дом, на улица. Во тој најтешок љериод, не можеш да користиш никаква социјална заштита, бидејќи процедурата трае минимум две недели“ (61 годишен испитаник). Некои од нив ги предложија следниве решенија: реконструкција на напуштени објекти за тие да можат да се користат како домови; обезбедување соци-

¹¹ Една испитаничка како ќерка на бегалец од Косово не може да најде законска постапка за добивање на документи за лична идентификација. Друг испитаник, бегалец од војната во Босна и Херцеговина, има проблеми со меморијата и нема документи ниту од Босна ниту од Македонија.

јална помош за сите лица што се бездомници; обезбедување живеалиште и храна, додека бездомните лица не добијат работа.

3.1.5 Неквалификувани лица

Образовното ниво на економски активната работна сила кај мнозинството (54,48%) е тригодишно и четиригодишно средно образование, по што следуваат 20,33 проценти со завршено основно и пониско средно образование. 19,24 проценти од работната сила има завршено високо образование¹², 2,82 проценти се со вишо стручно образование, 2,53 со основно и пониско средно образование и многу мал процент 0,40 проценти од економски активните лица се без образование. Во земјава вкупниот број на лица без образование во 2014 година изнесува 29.064 лица, а со завршено основно образование се 517.580 лица, а со незавршено основно и средно образование се 104.694 лица. Вкупниот број на неквалификувани лица во земјава е 651.338 лица, а пазарот на труд нема доволно работни позиции соодветни на вештините на овие лица.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во групата на неквалификувани / необразовани лица, направени се интервјуа со невработени лица и со лица со основно образование или без образование. Примерокот се состои од единаесет лица, седум жени и четворица мажи. Десет испитаника се од Скопје, а еден од Охрид. Двајца живеат во општина Шуто Оризари, а еден испитаник, кој за место на живеење го наведе Скопје, има потекло од Струмица. Испитаникот е дете без родители и како резултат на неможност да најде постојан дом, постојано се сели на релација Скопје – Струмица. Испитаникот од Охрид живее во зграда што е во сопственост на општината. Најмладиот испитаник има 18 години, а најстариот 55 години. Двајца испитаници се самци, двајца се разведени и еден е разделен. Сите испитаници, освен двајца, имаат деца. Најголемиот дел од нив имаат по две деца, еден испитаник има четири деца, а двајца испитаници имаат по три деца. Пет испитаника имаат завршено основно училиште,

тројца немаат образование и тројца се со незавршено основно образование. Најголемиот дел од испитаниците живеат во домаќинства со пет или повеќе од пет члена, а другите се дел од помали домаќинства со двајца или со тројца членови. Четворица испитаници живеат во домаќинства со повеќе од пет лица, тројца од лицата со кои е правено интервју - во домаќинства со пет лица, двајца испитаници - во домаќинства со три лица, а други двајца - во домаќинства со по две лица.

Во моментот на спроведување на истражувањето, тројца од единаесет испитаници немаа никаков приход, двајца мажи и една жена. Двајца испитаници имаат приход меѓу 30 и 35 евра. Една испитаничка немаше информации за приходот на домаќинството, бидејќи сопругот е тој што ги управува финансиите, а друг испитаник објасни дека приходот се разликува на дневна основа и зависи од тоа колку пластика и картони ќе соберат. Еден испитаник има приход од 100 евра, кој го добива за волонтерски ангажман. Само двајца испитаници имаат повисоки примања од 400, односно 500 евра, но приходот е незначителен земајќи ги предвид членовите во домаќинствата. Во двата случаја се работи за седумчлени семејства.

Сите единаесет испитаници од примерокот се долгорочно невработени, осум од нив никогаш не биле вработени, а тројца имаат работно искуство што траело од еден месец до четири години. Во моментот, најголем дел од испитаниците работат во неформалната економија и имаат работни ангажмани како: чистење куќи и станови, пакувачи, носачи на багаж, градежни работници и работници во земјоделство.

Заедно со недостигот од достапни можности за работа како фактор што е наведен од страна на осум од испитаниците и недостигот од образование како што е наведено од страна на два испитаника, како други причини што придонесуваат за невработеноста, испитаниците ги наведуваат: нечленувањето во политички партии и немањето добри врски за да стигнат до вработување. И покрај фактот што повеќето од нив се постојано во

¹² Високото образование вклучува: факултет, магистратура и докторат

потрага по работа преку Агенцијата за вработување, всушност, ним никогаш не им била понудена работа. „На ѝочешокош мислеа дека не сум вработена бидејќи не сум образована, но, од друга страна, мојата ќерка, која е млада и образована, исио така, е невработена. Таа заврши средно училиште за графика. Нема работа“ (52-годишна испитаничка). Најголем дел од испитаниците би сакале да добијат работни места што се во согласност со нивните капацитети. Според тоа, девет испитаника го наведоа чистењето објекти како прво или второ работно место на кое се подготвени да работат. Други посакувани работни места што испитаниците од оваа група би сакале да ги добијат, за машките испитаници се следниве: електричар, градежник и копач, додека за женските испитаници изборот е: миење садови, секретарка, фризерка, работничка во печатница, конфекција и во ресторан. И покрај тоа што се необразовани, седум од единаесет испитаници наведоа дека не им е потребна обука. Само четири испитаника нагласија дека имаат потреба од обука, додека само еден од нив е подготвен да вложи време и пари за учество на обука. Најголем дел од испитаниците не беа во можност да го идентификуваат работното место на што би почнале веднаш да работат без обука. На прашањето на кои работни места никогаш не би работеле, кај повеќето од одговорите беа повеќе во согласност со нивните работни способности и етички вредности, додека двајца испитаника наведоа дека би прифатиле каква било работа. Минималната плата што испитаниците ја наведоа се движи од 100 евра до 250 евра.

На прашањето за социјалните бенефиции што ги добиваат, сите пет испитаника се согласуваат дека сумата не е доволна ни за покривање на основните потреби. Износот што го добиваат се движи од 30 евра до 68 евра. Сите пет испитаника тврдат дека не се плашат да ја загубат социјалната помош поради вработување бидејќи износот што го добиваат е премногу низок. Сите тие наведуваат дека процедурата за добивање социјални бенефиции не е тешка или компликувана, а двајца испитаника нагласија дека им претставува проблем да се пријавуваат во Агенцијата за вработување и во Центарот за социјална работа на секои петнаесет дена.

Четири од пет испитаника што се корисници на социјална помош сметаат дека социјалните бенефиции мора да се зголемат, а еден од нив предложи минималниот износ да биде 150 евра. Друг испитаник сугерираше институциите да применат подобри контролни механизми при донесувањето одлука кој да прима социјални бенефиции.

Најголем дел од испитаниците што не се корисници на социјални бенефиции го делат мислењето дека во идеален случај, луѓето што се работоспособни треба да работат бидејќи социјалните бенефиции се премногу ниски. Сепак, пет од шест испитаника што во моментот не се корисници на социјални бенефиции би сакале да станат корисници. Двајца од нив се загрижени дека има пре голема бирократија во процедурата, а една испитаничка - самохрана мајка нагласи не може да добие социјални бенефиции поради погрешна документација на нејзиното најмало дете.

Кога се работи за животните услови во кои живеат испитаниците во оваа група, сите од нив се изјаснија дека живеат во апсолутна сиромаштија и дека се соочуваат со секојдневниот предизвик да спојат крај со крај. Најголемиот дел од нив немаат доволно приходи да плаќаат комуналии, а двајца испитаника веќе немаат пристап до вода или електрична енергија. Двајца испитаника тврдат дека препродаваат старо железо и на овој начин ги покриваат своите месечни трошоци. Двајца други испитаници добиваат финансиска поддршка од своите браќа и сестри. Еден испитаник, со волонтерски надомест од 6.000 денари издржува семејство од седум члена, кое се соочува со предизвикот како да се преживее денот бидејќи плаќаат тројца извршители поради неплатени сметки за вода. Друг испитаник со помош на пријатели и на граѓани ги покрива дневните трошоци, а трет е продавач на уличното списание „Лице в лице“ и со приходите од продажба го издржува целото семејство. Еден испитаник во последните два месеца се соочува со тешкотии да ја плати киријата и живее во страв дека ќе стане бездомник. Десет од единаесет испитаника сметаат дека им е потребна дополнителна поддршка за да имаат пристоен живот, а само еден испитаник тврди дека тоа не му е потребно.

3.1.6. Роми

Стапката на невработеност кај ромската популација изнесува 53 проценти, а ромските жени се особено ранливи со стапка на невработеност од 70 проценти што е двојно повеќе од стапката на невработеност на жени што не припаѓаат на ромската популација. Неформалното вработување меѓу Ромите во Македонија е 64 проценти во споредба со 25 проценти измерени кај населението што не припаѓа на ромската популација (УНДП, 2011).

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во групата Роми, направени се интервјуа со невработени поединци, кои се идентификуваат како Роми, Египќани, Синти, Номади, Чергари... Примерокот се состои од 14 лица од кои осум се жени, а шест се мажи. Осум од испитаниците се од општина Шуто Оризари, пет од Кочани и еден е од Куманово. Најмладиот од испитаниците е на возраст од 23 години, а најстариот има 57 години. Повеќето испитаници се во триесеттите години или во раните четириесетти. Дванаесет испитаници се во брак, само еден / една живее со партнер и еден е разведен. Тринаесет испитаници имаат деца, освен една жена, која живее со партнер. Три испитаника имаат по пет деца, два испитаника по четири, четворица имаат по три деца, два испитаника се со по две деца и двајца млади испитаници имаат по едно дете. Во однос на образованието, најголемиот дел од Ромите со кои се направени интервјуа, односно осум од нив немаат никакво образование и ова е особено евидентно кај жените, односно од осум жени, шест немаат никакво образование. Само еден испитаник, маж на возраст од 26 години од Кочани, има завршено средно училиште. Друг испитаник е со завршено основно образование, а четворица испитаници немаат дозавршено основно образование. Една половина од испитаниците живеат во големи семејства со повеќе од пет лица или со пет лица, што е типично за Ромите во Шуто Оризари. Некои испитаници, пак, живеат во домаќинства со десет до петнаесет лица. Исто така, и испитаникот од Куманово е дел од семејство со повеќе од пет лица. За разлика од нив, испитаниците од Кочани живеат во помали семејства со четири,

три или со две лица во домаќинство. Пријавениот месечен приход кај испитаниците Роми значително се разликува меѓу испитаниците од Шуто Оризари и испитаниците од Кочани. Повеќето испитаници од Шуто Оризари преживуваат со собирање и со препродавање пластични шишиња, при што заработуваат по околу 300 евра месечно. Еден испитаник, продавач на уличното списание „Лице в лице“, има месечен приход од 400 евра. Сите испитаници од Кочани се корисници на социјални бенефиции и примаат од 21 до 45 евра. Само една жена од Куманово има месечен приход во износ од 130 евра од државата како бенефиција за трето дете.

Една половина од испитаниците во оваа група го наведоа своето образование како главна причина за невработеноста, додека другата половина го истакна како проблем недостигот од можности за работа. Осумте испитаници никогаш не биле вработени, освен една, која била ангажирана како сезонски работник пред повеќе од пет години. Ситуацијата кај мажите Роми е малку поинаква. Двајца мажи никогаш не биле вработени, за разлика од другите четворица, кои претходно биле вработени. Времетраењето на нивниот работен ангажман е различно и се движи од неколку месеци до деветнаесет години. Тие имаат работно искуство на ниско квалификувани работни места, како што се: чистење и пакување во фабрики и гипсарски работи. Причините за губење на работата се различни: отпуштен поради доцнење на работа, претпријатието објавило стечај, еден бил вработен пред избори и отпуштен само по неколку месеци, а последниот ја загубил работата поради намалувањето на обемот на работа во компанијата.

Сите испитаници од оваа група, освен еден, изјавија дека се подготвени да почнат да работат веднаш, а испитаничката што не е во можност да почне со работа, објасни дека има пет деца. На прашањето на кое работното место би сакале да работат, најголем дел од испитаниците изјавија дека сакаат работа во согласност со нивните капацитети. Во оваа насока, сите жени, освен една, се подготвени да работат како чистачки, додека мажите сакаат да бидат возачи, помошници

во градежни работи, чистачи, изведувачи на гипсарски работи, одржувачи на паркови или собирачи на старо железо. Најголем дел од испитаниците сметаат дека немаат потребата за обука и работни претквалификации за работните места што им се во фокус. Само пет испитаници се подготвени да поминат програма за обука и да ги вложат потребните ресурси за да ја поминат. Во принцип, не постојат работни места на кои испитаниците не би работеле, освен ако не се надвор од нивните можности. Една жена тврди дека нејзината одлука да работи зависи од нејзиниот сопруг. Минималната плата што ја очекуваат испитаниците се движи од 50 до 500 евра, меѓутоа најголем дел од испитаниците очекуваат плата што е пониска од минималната плата утврдена со закон.

Тоа што е интересно за оваа група испитаници е што вкупно дванаесет од четиринаесет од лицата со кои е направено интервју добиле социјални бенефиции во текот на последните пет години. Износот што го добиваат се движи од 23 евра до 50 евра. Сите испитаници што се корисници на социјална помош го делат мислењето дека приходите што ги добиваат како социјални бенефиции не се доволни, но, од друга страна, тие имаат позитивен став кон нив затоа што тоа е приход на кој тие можат да се потпрат. „Износот кој го добиваме како социјална помош е премногу мал. Добиваме 2000 денари, а во семејството сме 14 лица. Како да живеаме? Но од друга страна социјалната помош е многу осигурен приход од месечната плата“ (34 годишна испитаничка). За сите нив, со исклучок на еден испитаник, многу е важно да продолжат да примаат социјални бенефиции бидејќи на овој начин можат да покријат дел од месечните трошоци. Пет испитаника не се плашат да ги загубат своите бенефиции во случај на вработување, а двајца се плашат поради несигурноста на пазарот на трудот. Најголемиот дел од испитаниците што не биле корисници на социјални бенефиции во моментот на спроведување на истражувањето го делат мислењето дека социјалната помош е потребна за сите, особено за невработените. Четворица испитаници никогаш не користеле социјални бенефиции, но сите испитаници што не се корисници во моментот, во иднина сакаат да бидат. Сите испитаници

се во процес на собирање документи за користење на правото на социјални бенефиции и сите имаат проблеми со потребната документација.

Најголемите проблеми со кои се соочуваат невработените Роми секој месец е недостиг од храна, средства за хигиена, пристап до вода и до електрична енергија. „Понекогаш јадеме, понекогаш не. Собирам пластични шишиња и ги претворавам. Работам секој ден од 15-16:00 часот. До 10:00 семејството ме чека да однесам пари за храна“ (57 годишен испитаник). Само еден испитаник тврди дека невработеноста е најтешка. Сите испитаници што живеат во Шито Оризари добиваат поддршка и донации од Дневниот центар за деца на улица. Од оваа граѓанска организација тие добиваат облека, храна и дневен престој за нивните деца. Еден испитаник наведе дека извршиле мало реновирање на домот со поддршка од уличното списание „Лице в лице“ и од „Хабитат“ бидејќи нивниот син бил избран за продавач на годината. Испитаниците од другите градови (Куманово и Кочани) не добиваат никаква поддршка од луѓето и од организациите.

3.1.7. Корисници на дрога и на алкохол

Во Македонија до денес не е направено конкретно истражување за користењето на дрога кај општата популација според стандардите на ЕУ поради недостиг од средств. Според Министерството за внатрешни работи, до крајот на 2010 година бројот на регистрирани корисници на дрога бил 9.607, а од нив 3.768 биле корисници на хероин. Од друга страна, во извештајот на Европскиот центар за следење на дроги и на зависности од дрога (ЕМЦДДА) стои дека проценетиот број на лица што интравенски користат дрога (ИКД) изнесува 8.000. Според Националниот извештај за наркотични дроги за 2012 година, од 582 регистрирани корисници на дрога, 48 се вработени, 70 се привремено вработени и 25 се хонорарно ангажирани. Според Државниот завод за статистика, во земјава во 2014 година имало 133 корисници на алкохол приматели на социјална помош и 283 корисници на дрога приматели на социјална помош. Нема достапни податоци за состојбата со

вработеноста на корисниците на алкохол. Организациите што работат со оваа група маргинализирани лица укажуваат на зголемување на дискриминацијата на пазарот на труд со која се соочуваат корисниците на алкохол и на дрога.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во групата лица со зависности направени се интервјуа со невработени поединци што живеат со зависности или кои се на третман. Шест испитаници се поранешни корисници на хероин. Пет од овие испитаници ги користат услугите на ХОПС¹³ - проект за здравствени опции. Четворица испитаници се актуелни или поранешни корисници на алкохол. Тројца од нив се членови на клубот за третирани алкохоличари во Скопје, а еден испитаник е сместен во психијатриската болница „Бардовци“ во Скопје. Примерокот се состои од 10 лица од кои шест се мажи, а четири се жени. Во моментот кога се спроведува истражувањето, девет испитаници живеат во урбани области и само еден испитаник во рурална област. Еден испитаник е од Охрид, а сите други се од Скопје. Двете најмлади лица во примерокот се на возраст од 30 години, а најстариот има 61 година. Други двајца испитаници се на возраст од 31 година и другите тројца се во средните триесетти години. Шест лица од оваа група не се во брачна состојба, едно лице е разделено од брачниот партнер и очекува официјален развод, додека друга испитаничка е омажена и живее со сопругот и со својот син. Тројца испитаници имаат малолетни деца - двајца се грижат за нив, додека третиот покрива само некои трошоци и не плаќа официјална алиментација за неговиот син, кој живее со мајка му. Четворица испитаници имаат дипломи за завршено средно образование, пет се со високо образование и еден има завршено само основно образование. Шест од десет испитаници живеат во домаќинства со три лица, тројца испитаници - во домаќинство со две лица и само едно од лицата со кои е направено интервју живее само. Ниту еден од испитаниците не остварува лични приходи, а само еден од нив прима социјална помош.

Освен една испитаничка што живее сама и која нема финансиска поддршка од никого, сите други живеат со членови на семејството, кои им помагаат и ги издржуваат. Приходите од членовите на нивните семејства варираат од социјални бенефиции во износ од 60 евра до комбинирани плати од двајцата родители во износ од 1.130 евра.

Сите осуммина испитаници од примерокот се корисници на дрога или на алкохол повеќе од 10 години. Четворица од нив се корисници на алкохол, додека другите шестмина, од хероин. Сите осум испитаници нагласија дека општеството ги третира како неуспешни и неспособни. Освен еден испитаник, кој верува дека никогаш не му било потребно лекување од зависноста, сите други побарале помош со цел да се откажат од користењето хероин или да престанат да пијат. Петмина од испитаниците што се корисници на хероин примаат метадонски терапии. Тројца од нив плаќаат за индивидуална метадонска терапија, а другите ја добиваат во Државна болница и се покриени со нивното здравствено осигурување.

На прашањето кои се причините за нивната невработеност, сите испитаници наведоа дека тоа се личните проблеми. Еден од испитаниците тврди дека постои голема дискриминација на сегашните, а и на поранешните корисници на дрога. „Ако работодателот е зајознат со своето минало, имаш мали или никакви шанси за вработување“ (31 годишна испитаничка). Сите испитаници се демотивирани да побараат работа и се обесхрабени од целото општество, кое ги третира како болни луѓе, а во исто време се чувствуваат и изолирани. Сите испитаници од оваа група изјавија дека се подготвени веднаш да почнат да работат. Само тројца од нив изјавија дека се спречени да работат определена работа поради здравствени проблеми.

Од десет испитаника, осум имаат работно искуство со различно времетраење од една до 21 година. Периодот на невработеност, пак, се движи од една до дваесет и четири години. Тројца од испитаниците го наведоа користењето дрога и алкохол како причина

¹³ <http://www.hops.org.mk/>

за губење на работните места.

На прашањето дали можат да почнат со работа веднаш, или дали им е потребна обука за работните места на кои би сакале да работат, седум од испитаниците се изјаснија дека веднаш можат да почнат со работа, без дополнителна обука, додека другите тројца изразија подготвеност и желба да бидат вклучени во обуки за да бидат поподготвени за работните позиции. Во однос на работните места што не би ги прифатиле, испитаниците наведоа работни места што не се во согласност со нивното образование, а тројца од лицата со кои е направено интервју изјавија дека не можат да се сетат на некоја работа што не би ја прифатиле. Минималната плата што испитаниците од оваа група ја наведоа се движи од 165 евра до 325 евра, додека еден испитаник одговори дека не постои минимален износ на плата под кој не би прифатил да работи.

Во моментот на спроведување на интервјуата, само еден од испитаниците добиваше социјални бенефиции во износ од 78 евра месечно. Без оглед на тоа дали добиваат, добивале или никогаш не добивале, сите испитаници се согласуваат дека износот на социјалните бенефиции е премногу низок. „Паришето што ги добивам од државата не се доволни за ништо, но многу ми се важни зашто тие се единствените приходи што го имам.“ (58 годишен испитаник). Единствената корисничка на социјална помош меѓу испитаниците нагласи дека

не се плаши тоа што ќе ја загуби помошта од државата, кога би се вработила.

Седум испитаника одговорија дека најголем проблем за нив е немањето финансиски средства. Петмина од нив имаат сериозни финансиски проблеми и не успеваат да ги обезбедат ниту основните намирници. Други двајца испитаника изразија чувство на безвредност, осаменост и на страв како најголеми проблеми во нивниот живот. Само една испитаничка рече дека воопшто нема проблеми. Таа смета дека во моментот за неа е најважна метадонската терапија, која редовно ја добива.

На прашањето на кој начин би се надминале проблемите, испитаниците ги дадоа следниве предлози: да почнат сериозни реформи во системот на социјалната политика, чија што цел нема да биде само една социјална група, туку сите групи; обезбедување можности за вработување за сите, почитување на работната сила. Двајца испитаници изјавија дека не веруваат во никакви промени. „Ниту не може да се промени, бидејќи ние сме засилена нација и сè додека се чувствувам како жубре секој пат кога ќе чукам на вратата на центарот за социјална работа, не може да се очекуваат никакви промени“ (38 годишен испитаник). Најчесто испитаниците корисници на дроги и на алкохол се издржувани од страна на член на семејството – неговата плата, пензија или социјални бенефиции.

3.2. Можности за вработување на маргинализираните групи од страна на социјални претпријатија

Високи деведесет проценти од испитаниците (73 од вкупно 81 испитаник), припадници на седум групи¹⁴ од маргинализираната заедница, во рамки на истражувањето „Можностите и предизвиците на социјалните

претпријатија за вработување на маргинализираните групи“, покажуваат подготвеност веднаш да се вклучат на пазарот на трудот. Но, дури педесет проценти (41 испитаник) не ја препознаваат потребата за тренинг и за

преквалификации. Испитаниците на пет ранливи групи (бездомници, неквалификувани лица¹⁵, жени¹⁶, Роми и лица со телесни или со ментални пречки во развојот) преферираат нискоквалификувани работни позиции, додека испитаниците од групите млади лица и корисници на дроги и на алкохол преферираат работни позиции во согласност со нивното образование и квалификации. Седумдесет проценти од испитаниците (57 испитаници) не се примателни на социјална помош, но речиси шеесет проценти од нив (48 испитаници) би сакале да примаат социјална помош или веќе се во процедура со оглед на лошата материјална состојба во која се наоѓаат.

Системот на социјална заштита во земјата не е дизајниран да излезе в пресрет на специфичните потреби на маргинализираните групи, а во исто време постои недостиг од транзициски модели и програми за вработување на одредено време, кое вклучува и развој на нови работни способности. Од друга страна, загубените животни навики кај поголем процент од маргинализираните групи претставуваат пречка за влез на пазарот на труд, а функционалните заедници (лица со пречки во развојот, жени, бездомници, Роми и зависници) создаваат пасивност и исклученост кај овие групи.

Ограничените можности за вработување и високопартизираниот пазар на труд, дискриминацијата врз основа на национална припадност, род, возрастна група и обесхрабрување што доаѓа врз основа на различни социјални фактори (отсуство на инклузивни работни места, неразвиена свест за маргинализираните лица и за придобивките од нивниот труд) се најчестите причини за невработеност што ги идентификуваат маргинализираните групи во Македонија.

Ваквата ситуација наметнува потреба од поттикнување и развој на социјални претпријатија за работна интеграција како независни економски ентитети, чијашто главна цел е вклучување на пазарот на труд на лица што се соочуваат со тешкотии и со пречки, пре-

ку производствени активности, тренинг за квалификации и за преквалификации, како и преку приспособени активности едноподруго за натамошен развој на ранливите лица. Социјалните претпријатија можат да имаат значително влијание во намалување на економските нееднаквости на подолг рок, а и во процесот на транзиција на младите лица од образование кон учество на пазарот на труд. Иницијативите за поттикнување и за развој на социјално претприемаштво, кои во моментот се актуелни во земјата, преку обезбедување менторство, поддршка во развојот на идеите и финансиска помош, можат да дадат важен придонес во создавањето стартапи од страна на млади лица. Во процесот на транзиција, наменски создадени социјални претпријатија би можеле да дадат значаен придонес при вработувањето млади лица, би ги зголемиле капацитетите на работната сила преку индивидуално менторство, обука и волонтирање во соработка со други социјални претпријатија, невладиниот сектор и со бизнис-секторот и со тоа би ги зголемиле шансите за задржување на работните места.

Социјалните претпријатија можат да имаат значително влијание и во обезбедувањето можности за вработување на лицата со пречки во развојот, но и во промоцијата на инклузивен пазар на труд. Традиционалните модели за вработување не се приспособени на специјализираните потреби на луѓето што се соочуваат со пречки и со тоа се елиминира можноста овие лица да учествуваат во работната сила. Во оваа насока, социјалните претпријатија можат да станат позитивен модел; 1) ќе отворат работни места во согласност со капацитетите и со можностите на лицата со пречки во развојот, особено за тие што се соочуваат со повеќе пречки за вработување, со што ќе се осигури нивната социјална и економска инклузија; 2) ќе создадат пофлексибилна работна недела и работни места што се приспособени на различните пречки во развојот и 3) ќе создадат програми за поддршка, кои ќе им помогнат на лицата

¹⁴ Жени, бездомни лица, Роми, зависници од дрога и алкохол, лица со телесна и ментална попреченост, неквалификувани/необразовани и млади лица

¹⁵ Невработени лица и лица со основно образование или без образование.

¹⁶ Невработени жени кои се издржуваат со социјални бенефиции или со приходи од друг член на семејството.

со пречки во развојот да го задржат работното место и да се интегрираат во општеството.

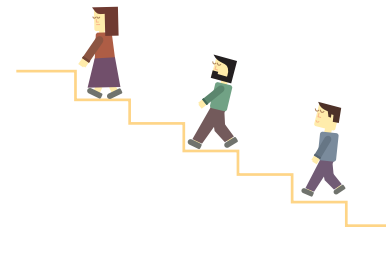
Ваквиот приод ќе донесе значајни резултати и кај ранливата група невработени жени, кои, како што покажа истражувањето, се чувствуваат обесхрабени и дискриминирани не само врз основа на полот, туку и врз основа на возраста и на нивото на образование. Земјаките ги предвид пречките што ги препознаваат во процесот на барање работа - мајчинство и неможност да најдат работно место со пофлексибилно работно време, возраст, полова дискриминација и недоволно ниво на образование, социјалните претпријатија можат да создадат можности за вработување за жените со пофлексибилна работна недела, при што: 1) би помогнале во вработувањето на жените и во зголемувањето на капацитетите на нивната работната сила; 2) би отвориле работни места во согласност со капацитетите и со можностите на жените, особено за жртвите на семејно насилство, самохраните мајки и повозрасните жени со што економски би ги засилиле и би придонеле за нивната самостојност 3) би креирале програми за поддршка, кои ќе им помогнат на жените да ја зголемат својата самодоверба, би обезбедиле психосоцијална поддршка со што тие полесно би се интегрирале во општеството.

Како една од најранливите групи, бездомниците бараат различен пристап во социјалното интегрирање и во нивно вклучување на пазарот на трудот. Во оваа насока, социјалните претпријатија, во соработка со центрите за социјална работа и во соработка со Црвен крст, кој работи директно со овие групи на терен, за секој поединечен случај ќе дефинираат план за социјална инклузија во согласност со капацитетот, потребите и со должината на психосоцијалната поддршка на поединецот. Овде е исклучително важна меѓусекторската соработка со цел на овие лица да им се обезбедат дополнителни услуги, кои

ќе ја забрзаат социјалната интеграција. Работната интеграција треба да оди паралелно со обезбедување привремена поддршка во домувањето, која на поединецот ќе му даде сигурност и ќе му овозможи поедноставна инклузија.

Интерсекторската соработка е од голема важност во раното детектирање на бездомништвото. Таа треба да обезбеди соодветна поддршка во почетниот бездомнички период што понатаму се ефектуира во полесна интеграција и со поедноставно вклучување на овие лица во програмите за работна интеграција на социјалните претпријатија. Уличниот печат што постои и во Македонија (во земјава се издава уличното списание „Лице в лице“) е одлична алатка за социјално и економско засилување на бездомните лица. Уличниот печат е добра подготовка на овие лица за еднакво учество на пазарот на труд, а во согласност со примерите на добра практика од Европа, може да обезбеди и редовно вработување за своите продавачи.

Кај испитаници од групите на неквалификувани лица, Роми и кај повеќето корисници на дроги и на алкохол постои нагласена долгорочна невработеност и иако тие декларативно се подготвени да влезат на пазарот на трудот, кај нив е потребна претходна подготовка со цел нивна соодветна интеграција и задржување на работното место. Ова подразбира создавање програми за поддршка, како и програми за професионална ориентација за работни места што се дефицитарни на пазарот на трудот или програми за професионално надградување, во соработка со невладиниот сектор и со институциите. Во оваа насока, социјалните претпријатија би помогнале во вработувањето на овие лица, преку индивидуални програми за поддршка и менторство бидејќи ги зголемиле капацитетите на работната сила, а со тоа би влијаеле кон задржување на работните места..

3.3. Социјални претпријатија во Македонија

За цели на мапирање на милјето на постојните социјални претпријатија во Македонија, здружението „Конект“, со поддршка од „Паб-лик“, во втората половина на 2015 година спроведе истражување со 24 високи претставници на менаџментот на социјалните претпријатија во земјата. За едно од интервјуата не се достапни финансиски податоци, така што, тоа не е вклучено во анализираните примерок. Главен методолошки инструмент беа структурираните директни интервјуа дизајнирани во рамките на Проектот за интернационални компаративни модели на социјални претпријатија (ICSEM). Проектот на ICSEM вклучува околу 50 земји во светот и има за цел да изгради знаења за новите и веќе добро воспоставените модели за социјални претпријатија низ целиот свет следејќи ги општите насоки за поттикнување меѓународна компаративна анализа.

Со примена на методологијата на ICSEM направен е преглед на анализираното поле на „организации што ја комбинираат претприемачката динамика за обезбедување услуги или стока со главен фокус на нивните социјални цели“. Податоците содржани во анализата се однесуваат на институционалната единица, односно организацијата како целина, при што се можни неколку конфигурации: а) организација што развива одредена стопанска дејност; б) СП што е контролирано / управувано од матична организација, но е структурирано како посебно правно лице и в) СП е управувано како програма / сектор во рамките на матичната организација и во тој случај податоците се однесуваат на целата организација.

Анализата истражува четири клучни димензии на социјалните претпријатија: 1) општиот идентитет на социјалните претпријатија, 2) видот на производство и мисија, односно природата на социјалната мисија, 3)

управувачката и сопственичката структура и 4) финансиската структура. За референтна година во истражувањето е земена 2014 година.

Во однос на географската дистрибуција, најголем дел (70%) од анкетираните социјални претпријатија се од Скопје, 17 проценти се од западниот дел на Македонија, додека останатите 13 проценти се од источниот дел на земјата.

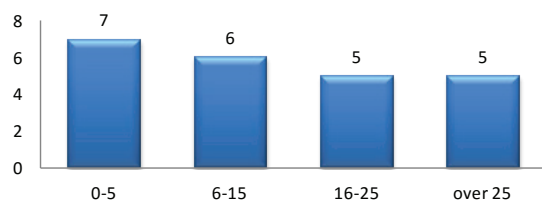
3.3.1. Општ идентитет на социјалните претпријатија

Овој сегмент од анализата се однесува на општиот профил на социјалните претпријатија опфатени со истражувањето. Таа ги истражува видот на социјални претпријатија, нивните правни форми, староста на СП, структурата на човечките ресурси и волонтерската база итн.

ПРАВНИ ФОРМИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНА ПОСТАВЕНОСТ

Социјалните претпријатија опфатени во истражувањето се прилично разновидни во однос на своите години на постоење (графикон 1). Додека седум (30%) од СП се основани во последните пет години, пет СП (22%) постојат повеќе од 25 години, односно биле основани во периодот на СФРЈ, за време на социјализмот. Ова покажува дека активноста социјално претприемаштво постоела без оглед на правната рамка и политичкиот систем во тоа време. Тоа, исто така, покажува дека организациски облици слични на тоа што го препознаваме денес како социјалното претприемаштво во Македонија постоеле уште пред многу години и дека се одржала традицијата почната пред повеќе од четвртина век (како целина или модификувана за да се адаптираат на промените во системот).

Графикон 1: ГОДИНИ НА ПОСТОЕЊЕ НА СОЦИЈАЛНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА

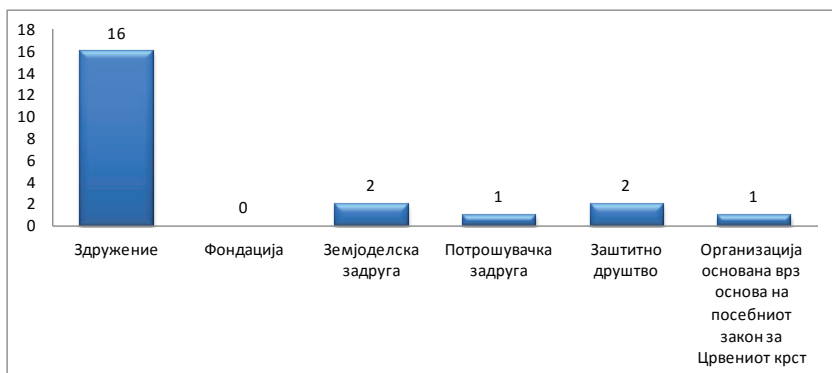
Најчест иницијатор за формирање на опфатените СП е или група граѓани или непрофитно здружение (графикон 2). Три од СП се формирани од страна на две групи иницијатори (како владина агенција и задруга, група работници и здружение, група работници и задруга).

Графикон 2: ИНИЦИЈАТОРИ НА СОЦИЈАЛНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА

Дваесет и две (22) од 23 анкетирани социјални претпријатија се правни лица, додека само едно (1) е неформално (а подоцна беше формализирано во 2015 година). Здружението е доминантна правна форма на анкетираниите социјални претпријатија (16 СП односно 73%). По две од СП се регистрирани како земјоделски задруги и заштитни друштва, додека едно СП е регистрирано како потрошувачка задруга и со посебен закон. Ова е во согласност со претходно направената анализа дека здруженијата се најзаинтересирани за концептот на социјално претприемаштво и се најгласните поборници за донесување на целната политика во оваа област.

Графикон 3: ПРАВНИ ФОРМИ НА СОЦИЈАЛНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА

Поголемиот дел од анкетираниите социјалните претпријатија се институционални единици без децентрализирани испостави, односно експозитури, теренски канцеларии, итн. Четири СП имаат неколку испостави. Три од овие организации биле основани во периодот на социјализмот.

Само едно од анкетираниите социјални претпријатија е акредитирано од страна на приватна организација за вршење одредена услуга.

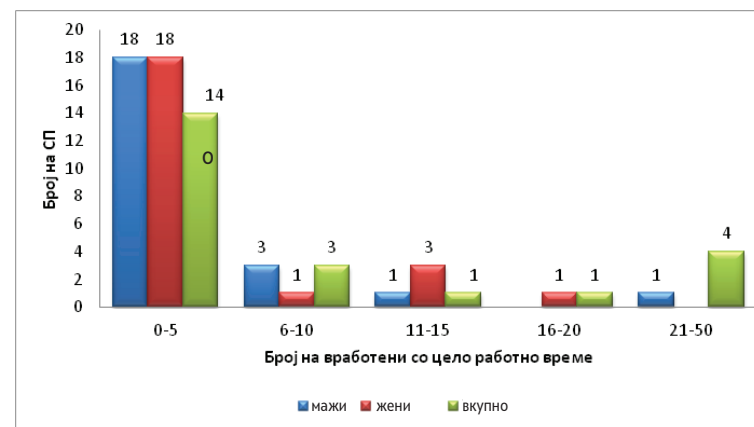
Човечки ресурси

Во поглед на човечките ресурси, анкетираниите СП имаат мал обем, како што е наведено во графикон 4. Поголемиот дел од анкетираниите СП (14 т.е. 61%) имаат помалку од пет платени вработени со целосно работно време. Три вработуваат до 10 лица, едно СП има меѓу 11-15 и 16-20 платени вработени со цело работно време. Четири СП вработуваат 21-50 платени вработените со цело работно време. Ниту едно СП не ангажира повеќе од 50 вработени со цело работно време. Четири од СП немаат платени вработени со цело работно време, а две од нив не ангажираат платени вработени со скратено работно вре-

нема привремено вработени од други организации и тоа, обично, не е метод што се практикува во управување на човечките ресурси во Македонија воопшто.

Во однос на вработувањето на лицата од маргинализираните групи, седум од анкетираниите 23 СП (околу 30%) не вработуваат лица од маргинализираните групи. Од тие што вработуваат лица од овие категории (графикон 5), најчесто вработуваат лица од различни етнички групи, лица со пречки за вработување и лица со попреченост (најчесто со физичка или интелектуална пречка во развојот). Речиси половина од анкетираниите СП во

Графикон 4: ПЛАТЕНИ ВРАБОТЕНИ СО ЦЕЛО РАБОТНО ВРЕМЕ

ме. Во однос на половата застапеност, бројот на вработени со цело работно време во СП е еднакво распределен меѓу мажите и жените. Кумулативно, анкетираниите СП вработуваат 210 вработени со цело работно време.

Се чини дека анкетираниите СП се повеќе склони да ангажираат вработени со цело работно време. Општо земено, сите анкетирани СП кумулативно ангажираат 70 вработени со скратено работно време, при што значително мнозинство од нив ангажираат помалку од пет луѓе со скратено работно време. 13 од анкетираниите СП не вработуваат платени вработени со скратено работно време.

Вкупниот кумулативен број вработени како еквивалент на вработени со цело работно време од работната сила ангажирана во анкетираниите СП изнесува 243. Ниту едно СП

својата политика и практика за вработување даваат приоритет на лицата од маргинализираните групи.

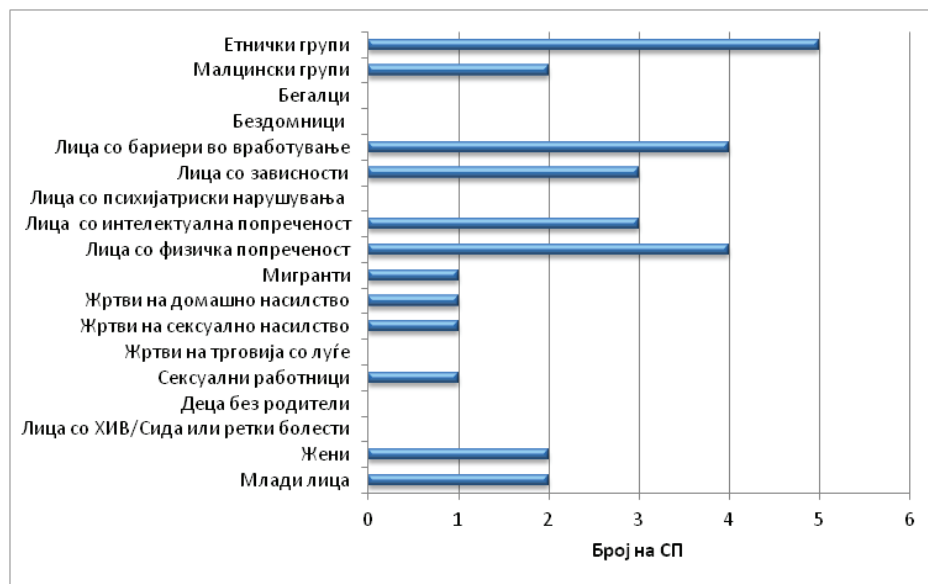
Главната причина поради која голем број од СП даваат приоритет на вработувањето на лица од маргинализираните групи е тоа што таквото вработување е поврзано со општествената цел на СП. Некои од нив ја истакнаа целта што се однесува на зголемување на граѓанската свест преку заеднички активности, како и во однос на личното искуство на лицата од маргинализираните групи и нивниот пристап до клучните целни групи на СП. За заштитните друштва, причината за вработување лица со попреченост е поврзана со барањата во однос на нивниот правен статус.

Поголемиот број СП што не даваат приоритет на вработување на лицата од маргинали-

зираните групи, се свесни за вредноста што може да ја има тоа за остварување на социјалната мисија. Сепак, СП имаат многу мал број вработени и немаат доволно капацитет за апсорпција за да се вработат лица од маргинализираните групи. Неколку СП истакнаа дека нивната мисија не е поврзана со модели на работно интегрирање и дека нивната политика за вработување се базира на техничка експертиза и квалификации.

Анкетираните СП, кои вработуваат лица од маргинализираните групи, обично обезбедуваат обука во неколку клучни области: техничка обука и менторство во врска со условите за работа, кои се состојат од комбинација на теорија и на практика; интеграција на ориентација и на работа; меки вештини; обука за хигиена на работното место, обуки за здравје и за безбедност и некои специфични обуки

Графикон 5: ВРАБОТУВАЊЕ ЛИЦА ОД МАРГИНАЛИЗИРАНИ ГРУПИ

(на пр. ресоцијализација и ослободување од зависности, основна писменост и др.).

Стимулативните мерки што можат да ги охрабрат СП да вработуваат повеќе лица од маргинализираните групи можат да се групират во неколку категории:

Даночни бенефиции / ослободувања за тие

СП што вработуваат лица од маргинализираните групи

Субвенции за плати и дополнителни бенефиции и воопшто субвенции за СП

Предност односно преференцијален третман при аплицирање на некои барања за понуди и за јавни набавки

Субвенционирани обуки и работилници
Финансиски средства што ќе им овозможат СП да се развиваат, како и грантови за програми на СП.

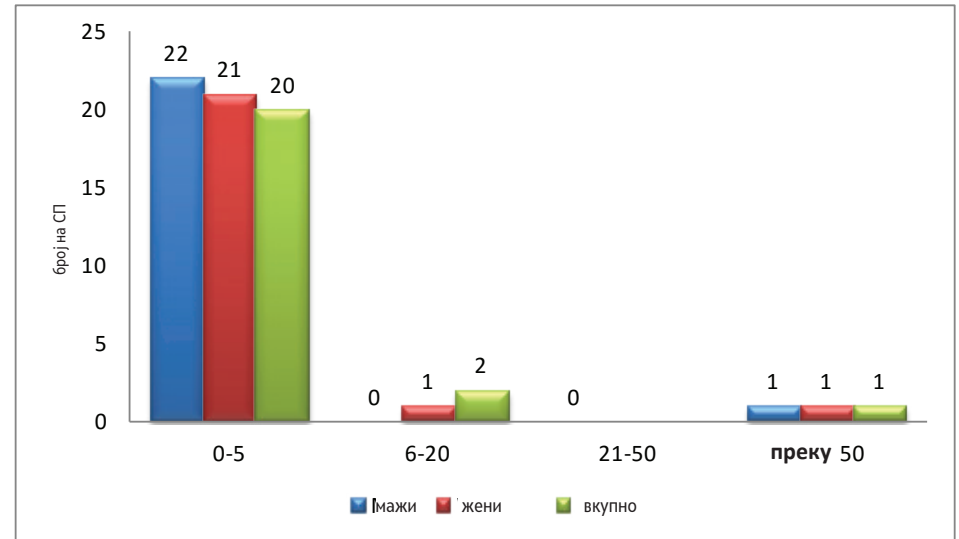
Трендот на ангажирање волонтери е сличен со трендот на платени вработени со еднаква полова застапеност. Имено, како што е наведено во графикон 6, значително мнозинство од анкетираните СП (20 т.е. 87%) ангажираат до пет волонтери на постојана основа (што работат 10 или повеќе часа месечно), а девет од нив не ангажираат волон-

ва 451.

Вкупно бројот волонтери со еквивалент на вработени со цело работно време (FTEs) изнесува 139, односно волонтерите вршат работа за 139 вработени со цело работно време.

СП е заедница, односно примарната мисија на 10 СП е поврзана со развој на заедницата во одредена географска локација врз основа на вклучување на колективните организации и на задржките и контрола (графикон 7). Седум СП се организирани околу принципите на

Графикон 6: ВОЛОНТЕРИ ШТО РАБОТАТ 10 ЧАСА ИЛИ ПОВЕЌЕ / МЕСЕЧНО

3.3.2 Вид на производство и на мисија

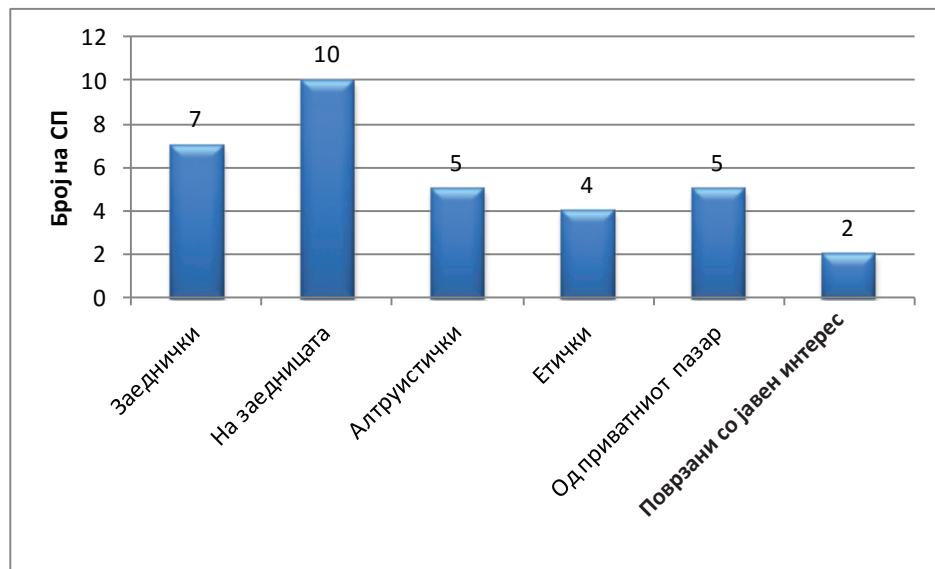
Втората димензија што е опфатена со анкетата ни дава увид во основната дејност на социјалните претпријатија и како придонесуваат за општеството во однос на социјалните и на пазарните вредности. Овој дел ги разгледува мисиите на СП, нивната идеолошка заднина и приоритетните области на работа. Тука, исто така, се разгледуваат целните групи што ги опслужуваат, како и видовите производи и услуги што ги нудат. На крајот, тука се истражува дали СП се иновативни, односно даваат дополнителна вредност во однос на нови производи, услуги, производство, организација итн.

Мисиите на СП се различни и тие сочинуваат различна логика од активност / цел, односно „традиција“. Во рамките на проектот на ICSEM, Мајк Гордон (2014) предложи шест историски „традиции“. Според нив, најзастапена традиција меѓу македонските

соработка и на заедништво, односно произлегуваат од доброволна акција од заеднички интерес, бенефиции и поддршка на одредена група (често сиромашните и работничката класа). Ист број СП (5) се поврзани со алтруистички традиции и традиции од приватниот пазар; четири со етички цели, односно етички вредности и порадикални општествени промени; две се поврзани со јавен етатизам, односно „екстернализација“ на јавните услуги во социјално претпријатие организациона форма. Сепак, 43 проценти од анкетираните СП не се поврзани само со една традиција, туку имаат мисии, кои се базирани на две историски традиции.

Традициите што се поврзани со мисиите на анкетираните СП, исто така, се одразуваат во приоритетните категории на работа на социјалните претпријатија. Приоритетните области на работа за анкетираните СП се: градење капацитети, пристап до информаци, создавање работни места, заштита или подобрување на човековите права, пристап

Графикон 7: ТРАДИЦИИ ПОВРЗАНИ СО МИСИЈАТА НА СП

до образование и до развој на заедницата.

Општо земено, мисиите што беа наведени од страна на анкетираниите социјални претпријатија претежно се однесуваат на следниве аспекти: а) унапредување на човековите права и на социјалната интеграција на одредени ранливи групи; б) образование и различни форми на социјални иновации; в) економско зацврстување на членовите и / или целните групи; г) обезбедување услуги за одреден, најчесто ранливи целни групи.

Целни групи

Македонските СП опфатени со истражувањето обезбедуваат услуги за различни целни групи (графикон 8). Најчести целни групи за кои се обезбедуваат услуги од страна на СП се: лицата со пречки во развојот (шест од СП), младите лица (пет од СП) и земјоделските производители (три од СП). Овие групи се и една од клучните ранливи групи идентификувани во националната политика за социјална инклузија. Четири од анкетираниите СП обезбедуваат услуги за целата заедница, иако во најголем дел од случаите тие обезбедуваат стока и услуги и за некоја друга, конкретна група/и. 11 од анкетираниите СП обезбедуваат услуги за повеќе од една целна група,

а четири од нив обезбедуваат услуги за три различни целни групи.

Поголемиот дел од целните групи за кои се обезбедуваат услуги (51%) претставуваат клиенти / корисници на стоката и на услугите што се обезбедуваат од страна на анкетираниите СП (графикон 9). Анкетираниите СП најчесто обезбедуваат услуги за поединци (повеќе од една половина од целните групи) и семејства (20% од опслужените целни групи) како што е наведено во графикон 10. Во однос на возраста на целните групи, 35 проценти од опслужените целни групи се возрасни лица (25-65 години), а дополнителни 23 проценти се млади возрасни лица (18-25 години), што претставува повеќе од една половина од целните групи за кои се обезбедуваат услуги (графикон 11). 12 проценти од целните групи за кои се обезбедуваат услуги се млади лица, 11 проценти се постари граѓани, а пет проценти се деца. 14 проценти од целните групи за кои се обезбедуваат услуги им припаѓаат на сите возрасни групи.

Повеќе од една половина од целните групи за кои се обезбедуваат услуги (58%) припаѓаат на сите социо-економски групи (графикон 12). 26 проценти од целните групи се од социо-економско ниво составено од лица со ни-

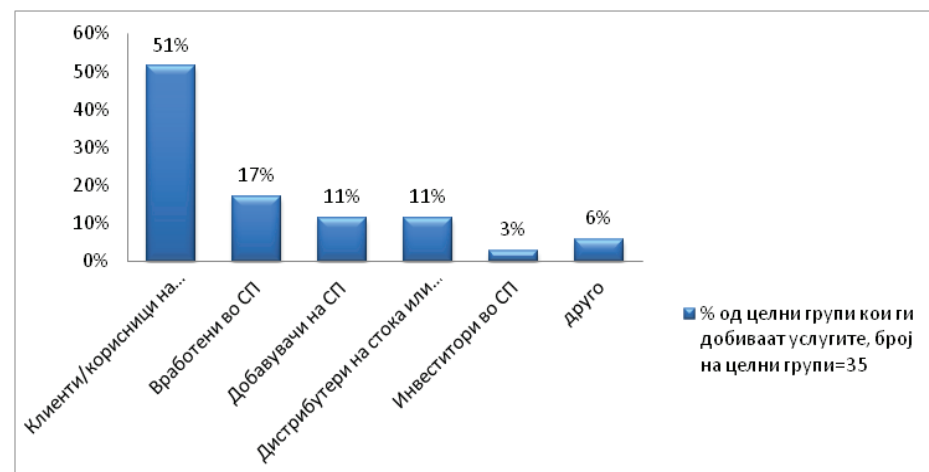
Графикон 8: ЦЕЛНИ ГРУПИ НА СП

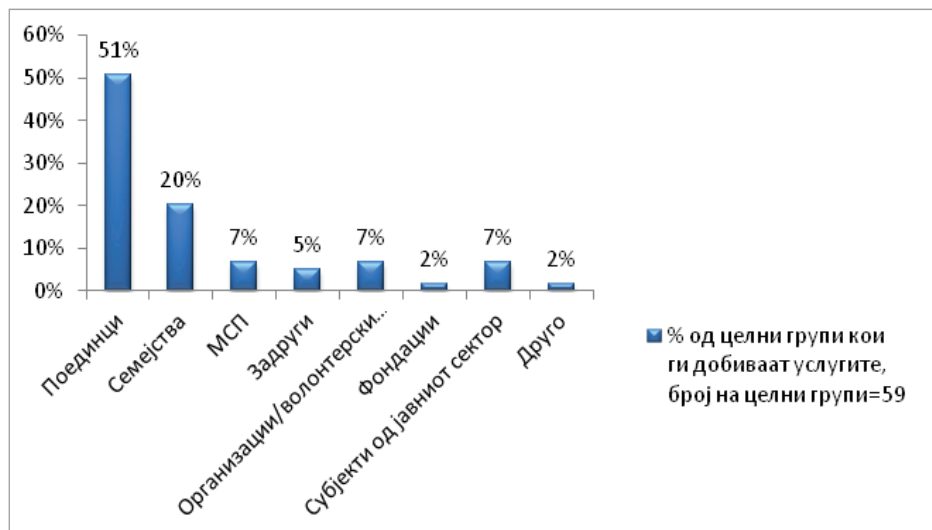
ски приходи, додека останатите 16 проценти се сиромашни. Ова е показател дека социјалните потреби идентификувани од страна на СП опфатени со истражувањето не се одне-

суваат само на опслужување на сиромашното население и на лицата со ниски приходи, туку се многу пошироки од аспект на обемот и на опфатеноста.

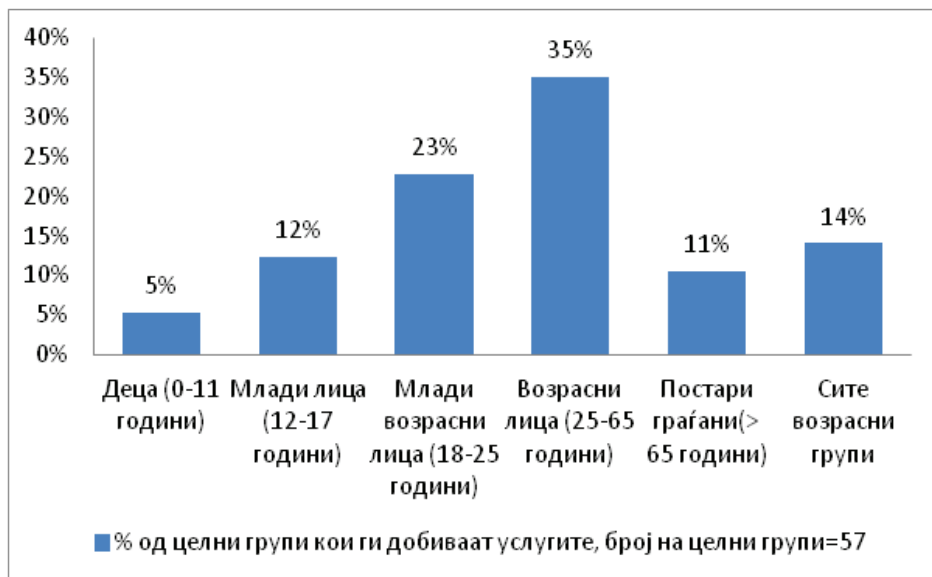
Графикон 9: УЛОГАТА НА ЦЕЛНИТЕ ГРУПИ ВО ОДНОС НА АКТИВНОСТА НА СП

Графикон 10: ВИДОВИ ЦЕЛНИ ГРУПИ

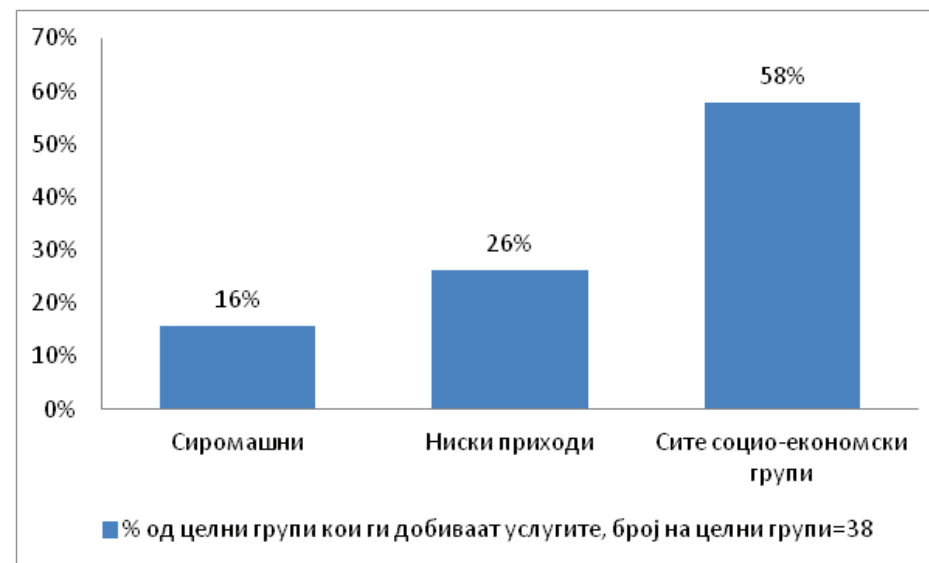
Графикон 11: ВОЗРАСТ НА ЦЕЛНИТЕ ГРУПИ

Видови производи и услуги

Социјалните претпријатија опфатени со истражувањето обезбедуваат широк спектар на производи и на услуги. 65 проценти, од-

носно 15 од анкетираниите СП обезбедуваат повеќе од еден производ или услуга, а седум од нив обезбедуваат три производи или услуги. Речиси половина од производите и од

Графикон 12: СОЦИО-ЕКОНОМСКО НИВО НА ЦЕЛНИТЕ ГРУПИ

услугите се произведена стока и социјални услуги во областа на образованието, здравството и социјалната работа, како што е наведено во графиконот 13 (16% производство, 16% образование и 16% активности на здравствена и социјална работа). 11 проценти се

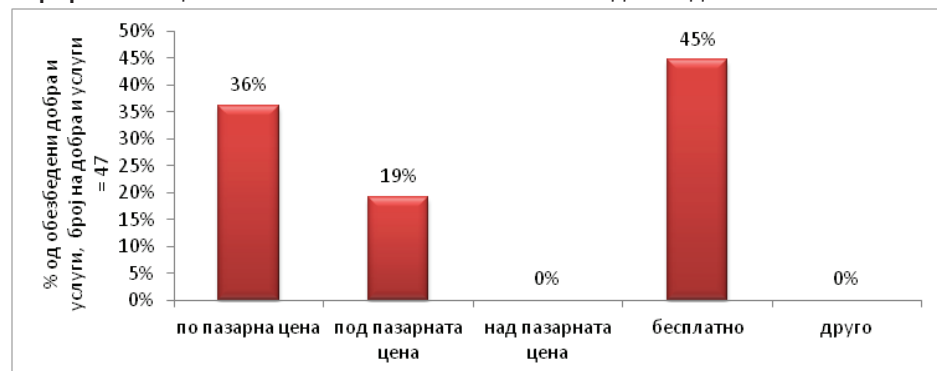
професионални, научни и технички услуги. Седум проценти се поврзани со административни услуги и услуги за поддршка, седум проценти се информациски и комуникациски услуги, а уште седум проценти се услуги во земјоделството.

Графикон 13: ВИДОВИ ПРОИЗВОДИ И УСЛУГИ

Најголемиот дел од стоката и од услугите на анкетираниите СП во Македонија се обезбедуваат бесплатно (45%) или под пазарната вредност, дури и кога со нив се опслужуваат сите социо-економски целни групи (графикон 14). Ова, главно, се должи на нивниот примарен фокус на нивната социјална мисија. Малку повеќе од една третина од обезбедените стока и услуги (36%) се обезбедуваат по пазарната вредност, додека ниту едно СП не обезбедува услуги над пазарната цена.

Графикон 14: ЦЕНИ НА СТОКАТА И НА УСЛУГИТЕ ОБЕЗБЕДЕНИ ОД СТРАНА НА СП

Графикон 15: ПОВРЗАНОСТ СО МИСИЈАТА НА СП

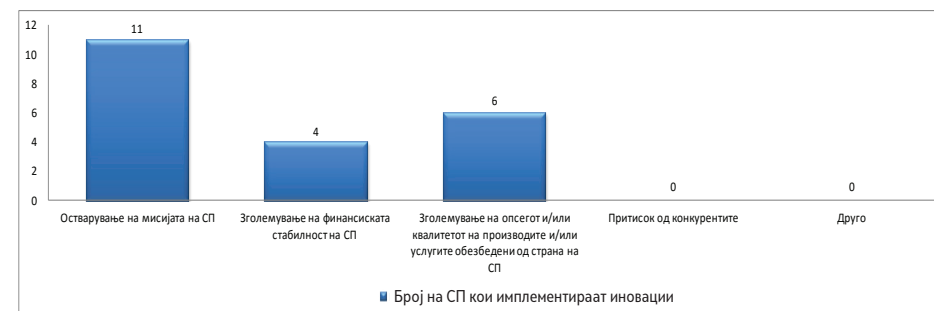
Ова е целосно во согласност со фактот дека повеќе од една половина (53%) од обезбедените стока и услуги се од централно значење за социјалната / еколошката мисија (графикон 15). Уште 40 проценти се поврзани со мисијата, т.е. стоката и услугите се поврзани со мисијата, но во исто време се поставени на начин за да се генерираат и финансиски приходи за мисијата на организацијата. Само седум проценти од обезбедените стока и услуги не се поврзани со основната мисија на СП.

Социјалните претпријатија опфатени со истражувањето се трудат да внесат иновации во областа во која работат; малку повеќе од една половина од анкетираниите СП изјавија дека спроведуваат некој вид иновација. Иновацијата најмногу се спроведува на ниво на производ, т.е. СП воведуваат нови или значително подобри производи или услуги за своите целни групи во однос на нивните карактеристики или намена. Ова особено важи за услугите што им се обезбедуваат на ранли-

вите групи.

За речиси сите анкетирани СП што спроведуваат иновации, примарната цел е остварување на мисијата на СП (графикон 16). Една половина од нив спроведуваат и иновации со цел да се зголеми опсегот и / или квалитетот на услугите што ги обезбедуваат. Овие тенденции уште еднаш го потврдуваат силниот социјален фокус на нивната мисија во активностите на социјалните претпријатија во Македонија опфатени со ова истражување.

Графикон 16: ДВИГАТЕЛИ НА ИНОВАЦИИ

3.3.3 Управување и сопственичка структура

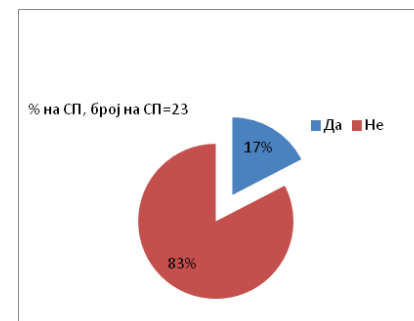
Третата димензија што беше анализирана во рамките на истражувањето е управувањето и сопственичката структура на социјалните претпријатија. Во овој дел се разгледува правната и организациската поставеност на СП, највисоките органи надлежни за донесување одлуки и нивниот состав, принципите на донесување одлуки, учеството во национални, регионални и во меѓународни мрежи итн.

Значително мнозинство (19, односно 83%) од социјалните претпријатија во Македонија се независни и не припаѓаат на некоја групација (графикон 17). Од четирите СП што припаѓаат на некоја групација, две се институционални единици што се само една или дел од големиот број подружници на матичната организација, додека другите две припаѓаат

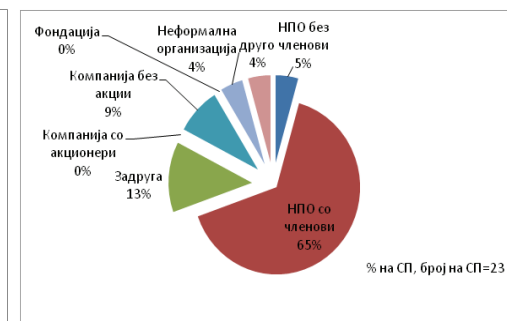
на некоја покомплексна структура.

Како што е прикажано во графиконот 18, 15 од анкетираниите СП се непрофитни организации (НПО) со членови (како на пр. здруженија). Три се задруги и уште две се претпријатија без акции. Едно СП е НПО без членови и едно е неформална организација. Според организацискиот облик, за 19 од вкупно 23 анкетирани СП (82%), највисокиот орган за донесување одлуки е Генералното собрание (на членовите, акционерите, итн.). Две СП имаат Одбор на доверители / директори како највисок орган за донесување одлуки. Конечно, како што е наведено во графиконот 19, две од СП имаат единствен сопственик што донесува одлуки и во случајот на овие СП тоа е сопственикот (на заштитното друштво). 60 проценти од анкетираниите СП имаат Одбор на директори / доверители.

Графикон 17: СП КОИ СЕ ДЕЛ ОД ГРУПАЦИЈА

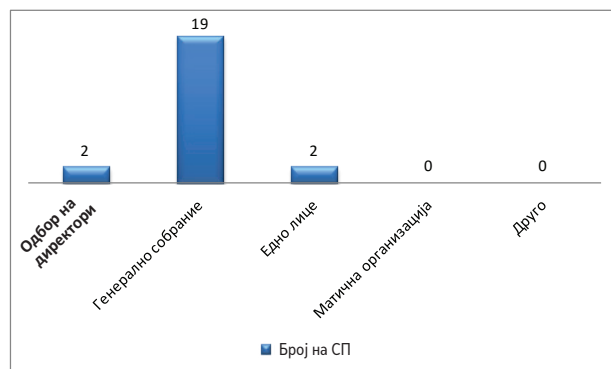

Графикон 18: ОРГАНИЗАЦИСКА ФОРМА НА СП

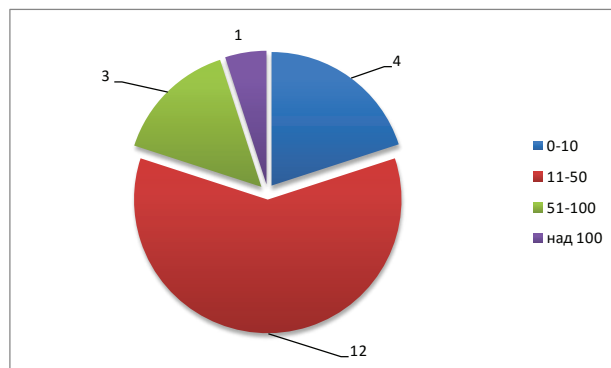

Графикон 19: ОРГАН ШТО ИМА НАЈВИСОКА МОЌ ЗА ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКИ

20 од 23 анкетирани СП имаат Генерално собрание, но немаат акции. Како што е прикажано во графиконот 20, 12 од тие СП имаат меѓу 11 и 50 поединечни членови во СП. Други четири имаат до 10 поединечни членови. Три имаат 51-100 поединечни членови, а само едно СП има повеќе од 100 членови на Генералното собрание.

Графикон 20: БРОЈ НА ПОЕДИНЕЧНИ ЧЛЕНОВИ ВО ГС

Анализирајќи ги трите најзастапени групи во ГС на секое од анкетираниите СП, може да се заклучи дека најзастапени групи се граѓаните, волонтерите и корисниците / клиентите. Во однос на ова прашање, анкетираниите социјални претпријатија ги наведоа првите три приоритетни групи што се застапени во ГС врз основа на бројот на членовите на ГА што доаѓаат од одредена група. Најмалку застапени групи се донаторите, кои не се во трите приоритетни групи за ниту едно СП, и инвеститорите. 19 од 20 СП имаат политика на „еден човек, еден глас“.

Само едно СП има набљудувачи без право на моќ. Застапеноста на Генералното собрание и правата на глас укажуваат дека анкетираниите СП имаат партиципативно донесување одлуки и имаат конститутивна база што е тесно поврзана со нивната примарна социјална мисија и активното граѓанство, а не со финансискиот аспект на организацијата.

Во однос на структурата на одборите, бројот на членовите на одборот се движи од три до 15. За разлика од застапеноста во Генералното собрание, најзастапени групи во Одборите се стручњациите, а по нив следуваат менаџерите и потоа волонтерите и корисниците / клиенти. Донаторите повторно се најмалку застапена група во Одборот. Та-

квата структура на одборите покажува дека на ниво на директно управување со организацијата, анкетираниите СП ставаат акцент на техничката експертиза поврзана со мисијата и со менаџерските способности. Од достапните информации, членовите на одборите во најголем дел се припадници на владините / јавните служби.

Девет социјални претпријатија пријавиле и други органи на управување. Во повеќето случаи, тоа е Надзорен одбор, кој има улога на надзор, особено во однос на финансиското управување и политика на СП.

Другите три СП, што немаат Генерално собрание, имаат Одбор на директори / доверители како главен орган за донесување одлуки. Одборот, обично, се состои од три до пет поединечни членови од редовите на менаџерите или на инвеститорите.

Вмрежување

Речиси две третини од анкетираниите СП учествуваат во мрежи на национално, регионално или на меѓународно ниво. Шест СП учествуваат во две мрежи, додека дополнителни три СП се членки на три или повеќе мрежи. Мрежите, главно, служат за размена на информации, за застапување и, до одреден степен, за обезбедување услуги. Во случајот на четири од мрежите, тие обезбедуваат и поддршка на финансирањето на СП.

Повеќето од идентификуваните предизвици поврзани со управувањето на СП се поврзани со: а) недостиг од соодветна правна рамка, која ги признава и ги поддржува СП и сличните хибридни структури и б) обезбедување финансиска стабилност што е меѓусебно поврзана со негување на членството (особено клучните целни групи) и со унапредување на управувањето и на раководењето со СП.

3.3.4. Финансиска структура

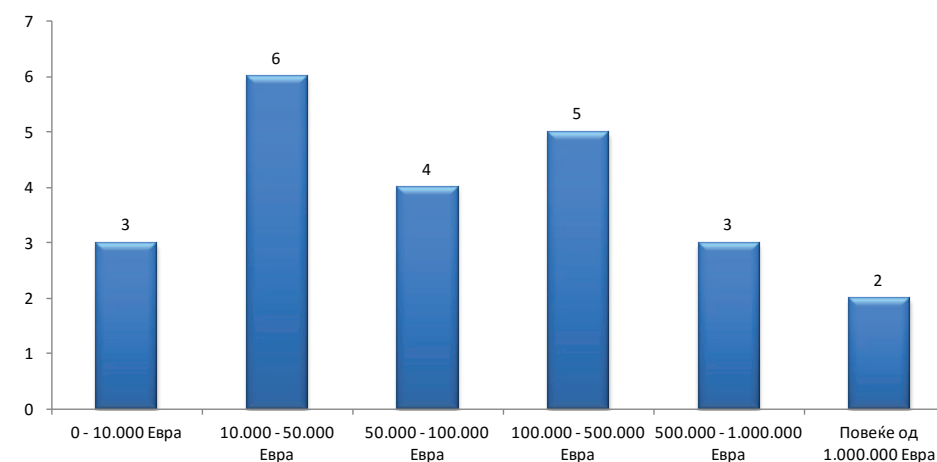
Овој дел од истражување го разгледува економскиот модел на социјалните претпријатија, ја утврдува нивната структура на финансирање и ги идентификува потенцијалот и предизвици за постигнување одржливост на СП. Финансиската структура е претставена врз основа на финансиските извештаи на анкетираниите СП за фискалната 2014 година (1.1.2014 - 31.12.2014 година) и се однесува

на финансирањето на целата организација. Податоците се собрани во домашна валута (македонски денар) и се претворени во евра за потребите на овој извештај со користење девизен курс според кој 1 EUR = 61.696 денари.

Опширен преглед

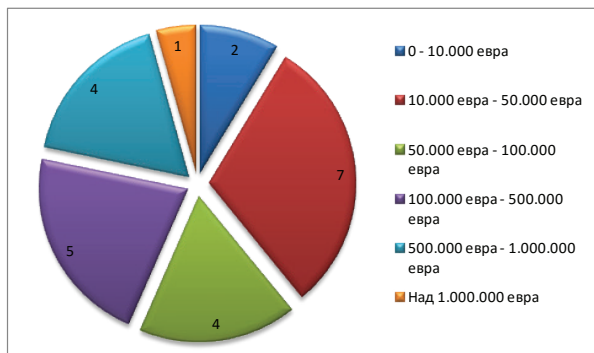
Анкетираниите СП имаат различна финансиска структура. Во однос на нивната вкупна актива, повеќе од една половина од СП имаат вкупна актива помала од 100.000 евра (графикон 20). Малку повеќе од една четвртина од анкетираниите СП имаат вкупна актива од 10.000 до 50.000 евра. Други пет СП имаат актива од 100.000 до 500.000 евра, а четири СП од 50.000 до 100.000 евра. Три СП имаат вкупна актива под 10.000 евра, а други три меѓу половина милион и еден милион евра. Две СП имаат вкупна актива повисока еден милион евра.

Во однос на приходите, повеќе од една половина од анкетираниите СП (57%) имаат годишен приход понизок од 100.000 евра, а од нив седум СП имаат годишен приход од 10.000 до 50.000 евра. Пет СП имаат годишен приход меѓу 100.000 и 500.000 евра, а други четири СП меѓу половина милион и еден милион евра. Само едно СП имало годишен приход повисок од еден милион евра.

Графикон 20: ВКУПНА АКТИВА НА СП

Графикон 21: ВКУПНИ ПРИХОДИ НА СП ВО 2014 ГОДИНА

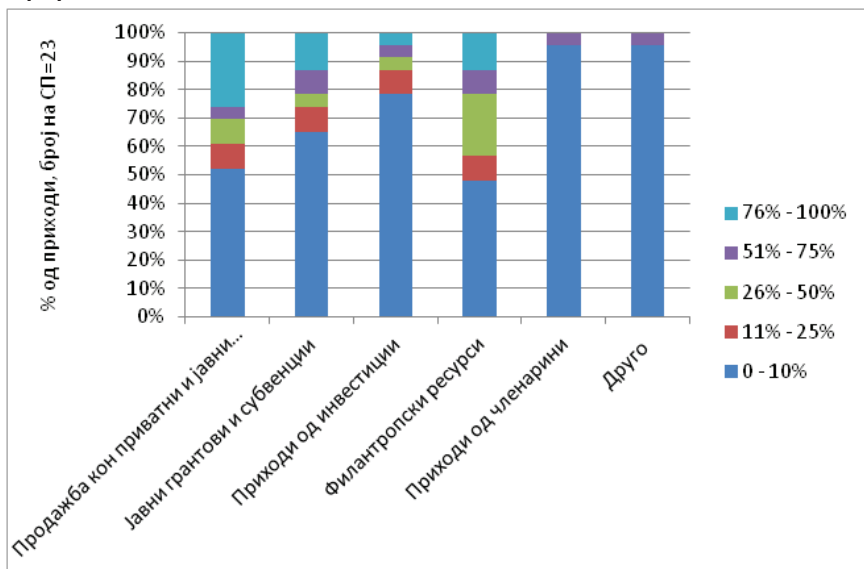
Кај седум (30%) од анкетираниите СП, повеќе од една половина од нивните приходи доаѓаат од продажба на приватни или на јавни корисници (графикон 22). Пет од СП се изјасниле дека повеќе од една половина од нивните приходи доаѓаат од филантропски ресурси, а други пет СП се изјасниле дека повеќе од една половина од нивните приходи доаѓаат од јавни субвенции / грантови. Кај две од СП, повеќе од една половина од нивните приходи доаѓаат од инвестициски приходи. Кај две СП доминантен извор на приходи се членарините. Во принцип, членарините и приходите од инвестиции се мал дел од годишниот приход на анкетираниите СП. Продажбата на приватни или на јавни субјекти, како и филантропските парични средства се извори на приходи за најголемиот процент од анкетираниите СП, т.е. секој од тие извори е присутен во структурата на приходи на 15

на приходи на 10 СП. Приходите од инвестиции се присутни во структурата на приходи на пет од анкетираниите СП.

Кај поголемиот дел од анкетираниите СП (13 т.е. 57%), вкупните приходи имаат тенденција на зголемување во текот на последните пет години, кај други три СП приходите остануваат стабилни (графикон 23). Кај пет СП, вкупните приходи имаат тенденција на намалување. Покрај тоа, од 17 СП што обезбедија инфор-

Графикон 22: ВИДОВИ ПРИХОДИ

(65%) од анкетираниите СП. Јавните грантови / субвенции се присутни во структурата на приходи на 13 СП, а членарините во структурата

мации за нето-добивката / загубата, огромно мнозинство (16 СП) пријавило нето-приход. Само едно СП пријавило нето-загуба.

Графикон 23. ТРЕНД ВО РАЗВОЈОТ НА ВКУПНИОТ ПРИХОД

Кај тие СП што пријавиле приходи од јатие СП што ни субјекти, за огромното мнозинство (11 од вкупно 13 СП) најважниот вид јавни приходи доаѓа од Меѓународни јавни субјекти (на пример, ЕУ, Светска банка, и др.). По нив следуваат националните јавни субјекти, а најмалку важни јавни извори на приходи се тие што доаѓаат од локалните јавни субјекти.

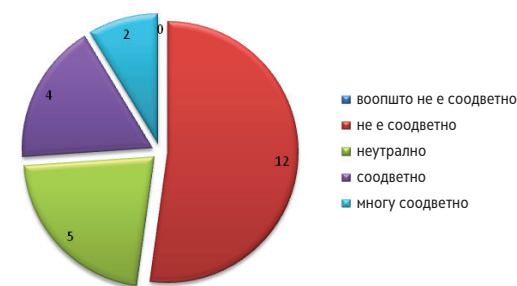
Во врска со видовите филантропски парични средства, кај шест од 15 СП што пријавиле филантропски средства, најголем дел од финансирањето (повеќе од 50 проценти од нивните филантропски фондови) доаѓаат од меѓународни фондации. Кај три СП, доминантен филантропски извор е директната филантропија од граѓани и од компании, како и меѓународните невладини организации. За две ОСП, националните фондации што собираат средства на локално ниво се главниот филантропски извор.

Поголемиот дел, 16 од 23 анкетирани СП не користат фискални ослободувања. Пет изјавиле дека користат даночно ослободување, кое најчесто е поврзано со ослободување од ДДВ за проекти финансирани со странски финансиски средства за помош за развој. Две СП (заштитни друштва) ги користат ослободувањата од придонесите за плати што им следуваат во согласност со законодавството за заштитни друштва.

Финансиска одржливост

За поголемиот дел од анкетираниите СП (12 т.е. 52%), постојната структура на приходите не е соодветна и не обезбедува финансиска одржливост на социјално претпријатие (графикон 24). Две СП сметаат дека таа воопшто не е соодветна. Дополнителни пет СП сметаат дека структурата на приходи е повеќе или помалку соодветна. За помалку од една петтина од СП (4 СП) структурата на средствата е соодветна. Овие податоци ја покажуваат ранливоста на анкетираниите СП од аспект на постигнувањето финансиска одржливост за остварување на нивните мисии.

Графикон 24: СТЕПЕН ДО КОЈ СТРУКТУРАТА НА ФИНАНСИСКИТЕ СРЕДСТВА ПОСТИГНАЛА СООДВЕТНО НИВО НА ОДРЖЛИВОСТ

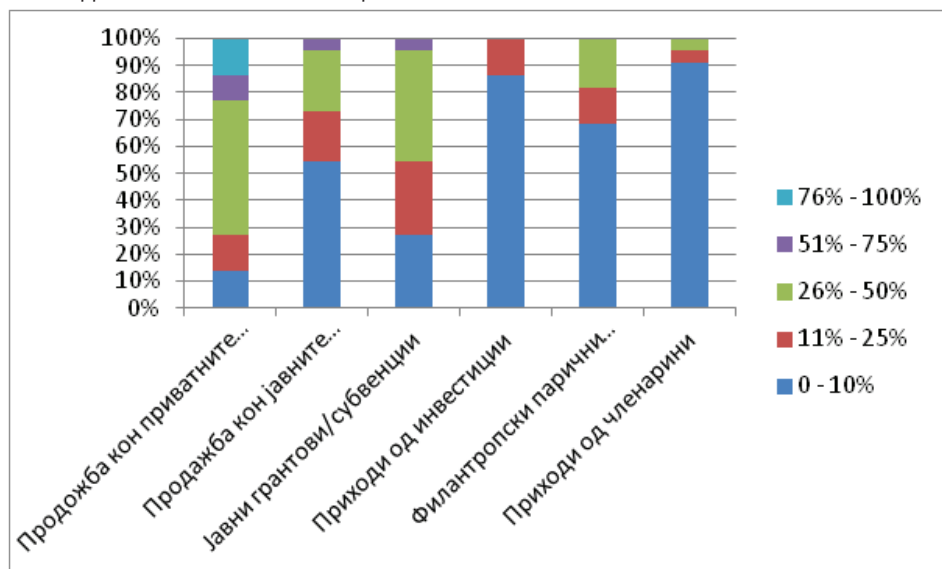

Како што е наведено во графиконот 25, оптималната структура за анкетираните СП во Македонија е таква што поголемиот дел од СП не би сакале да се потпираат претежно на еден извор на финансирање. Продажбата кон приватни субјекти е најпосакуваниот извор на приходи што би довел до одржлива структура на финансирањето. Имено, три СП би сакале 76 проценти - 100 проценти од приходите да доаѓаат од продажба кон приватни субјекти. Други две СП би сакале до две третини од нивните приходи да доаѓаат од продажба кон приватни субјекти. Една половина

годишните приходи) на огромното мнозинство на анкетираните СП (91% и 86%, по тој редослед).

Во однос на постигнувањето оптимална финансиска структура, СП посочија различни пречки што треба да се отстранат за нивниот економски модел да биде остварлив. Некои од пречките се однесуваат на надворешното опкружување и на законодавството, а други на внатрешните капацитети и на управувањето со СП. Во принцип, идентификувани се следниве пречки што треба да се отстранат:

Графикон 25: ОПТИМАЛНА СТРУКТУРА НА ПРИХОДИ ПОТРЕБНА ЗА ОДРЖУВАЊЕ НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА

од анкетираните СП би сакале една четвртина од нивниот буџет да доаѓа од продажба кон приватни субјекти.

Девет СП би сакале една четвртина до една половина од нивните приходи да доаѓаат од јавни грантови и субвенции. Од друга страна, речиси една четвртина од СП би сакале продажбата кон јавните субјекти да покрива една четвртина до една половина од нивниот буџет.

Приходите од членарини и приходите од инвестиции генерално се среќаваат како мал дел од структурата на приходите (до 10% од

а) Надворешни фактори

- Недостиг од повољна правна средина, која вклучува: признавање на СП, даночни олеснувања, субвенции и друга финансиска поддршка

- Недостиг од инфраструктура за поддршка на СП, како што се акцелератори, пристап до капитал итн.

- Недостиг од интерес и економска стабилност на потенцијалните корисници за купување на производите / услугите што ги нудат СП

- Недостиг од соодветни државни принципи и недостиг од соодветен систем за фи-

нансирање социјални и други услуги што се обезбедуваат од страна на СП и непрофитните организации генерално

- Тешкотии во однос на пристапот до квалификувана работна сила.

б) Интерни фактори

- Ограничен капацитет и ресурси на СП за пораст и за обезбедување високопрофесионални услуги

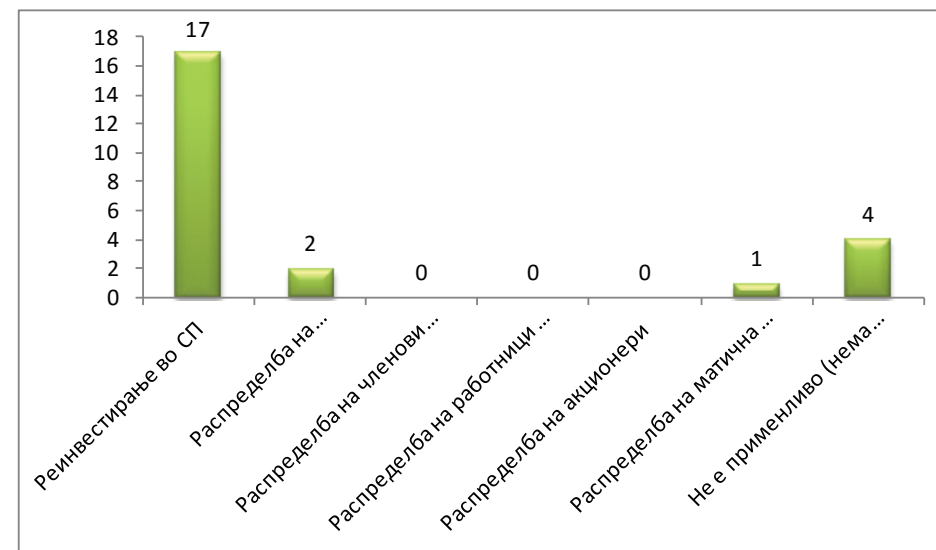
- Недостиг од ефективен и ефикасен систем за продажба и за дистрибуција

- Ниско ниво на солидарност на конститутивната база

приходот. Од тие СП што имаат усвоено правила, кај огромно мнозинство (10 од 12 СП), со правилата се забранува распределба на добивката. Кај две СП (задруги) правилото предвидува дека нето-приходот се дели на еднакви делови меѓу членовите на СП.

За поголемиот дел од СП, невозможно или неприменливо е да се врши исплата за уделот во основачкиот капитал на СП доколку некој член ја напушти организацијата бидејќи тие немаат акции или капитал во приватна сопственост. Три СП го надоместуваат основачкиот капитал по номинална вредност, а други две СП немаат донесено никакво правило во

Графикон 26: РАСПРЕДЕЛУВАЊЕ НА НЕТО ПРИХОД

Распределба на нето-приход / добивка

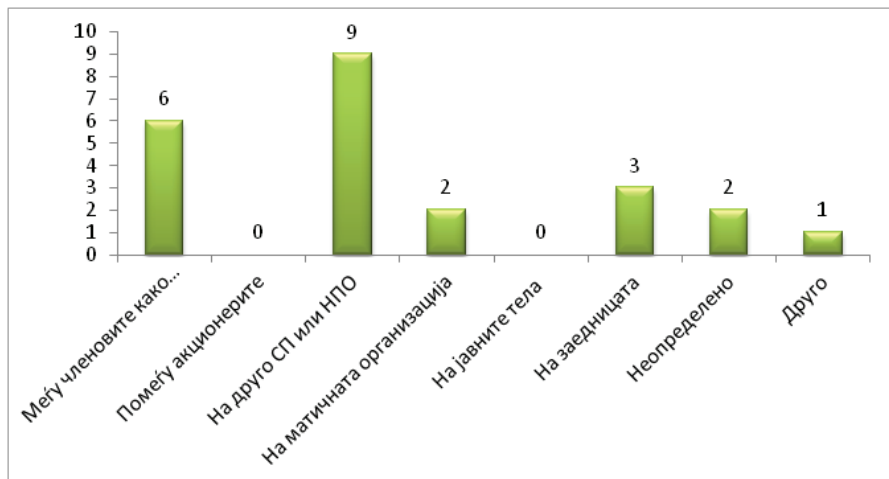
Речиси две третини од анкетираните СП го реинвестираат нето-приходот во социјалното претпријатие (Графикон 26). Две СП ја распределуваат нето-добивката на сопствениците / соработниците на задругите како исплата за нивните акции, додека четири проценти т.е. едно СП и ја распределува нето-добивката на својата матична организација.

Повеќе од една половина од анкетираните СП донеле правила за распределба на нето-

тој поглед.

Доколку некое СП реши да ги ликвидира своите активности или да излезе од пазарот, 39 проценти од СП би им ги распределиле преостанатите средства на други СП или на непрофитна организација со слична мисија (графикон 27). Шест СП би ги распределиле нето-средствата на членовите и на сопствениците. Три би ги пренеле на заедницата, додека две немаат утврдено како би ги распределиле преостанатите нето-средства.

Графикон 27: РАСПРЕДЕЛБА НА НЕТО-СРЕДСТВАТА ПО ЛИКВИДАЦИЈА

Непарични средства и непарична поддршка

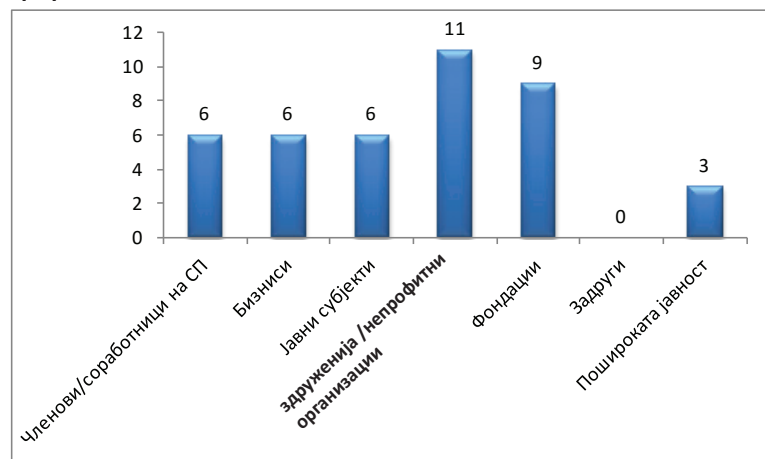
Поголемиот дел од анкетираните СП добиваат различни видови непарична поддршка. Пет СП не добиваат никаква непарична поддршка. Ниту едно СП не пријави дека има добиено објекти како непарична поддршка.

Непаричната поддршка најчесто доаѓа од други непрофитни субјекти како што се здруженија и фондации (графикон 28). Кај прашањата со повеќе одговори, ниту едно СП не пријави дека има добиено непарична поддршка од задруги. Шест СП пријавија дека добиваат непарична поддршка од членовите, бизнисот и јавните претпријатија. Три СП добиваат поддршка и од општата јавност. 10 СП (55% од тие што добиваат непарична поддршка) добиваат непарична поддршка од повеќе од еден извор.

Во синтетична перспектива, гледајќи ги приватните субјекти како извор на поддршка, анкетираните СП претежно добиваат поддршка од фондациите. Поддршката најмногу се добива за обуки, грантови и друга техничка поддршка. Пет СП имаат добиено грантови / донации од корпорации, а две од државниот буџет. Корпорациите имаат обезбедено и друга техничка поддршка на четири СП.

Во синтетична перспектива, гледајќи ги приватните субјекти како извор на поддршка, анкетираните СП претежно добиваат поддршка од фондациите. Поддршката најмногу се добива за обуки, грантови и друга техничка поддршка. Пет СП имаат добиено грантови / донации од корпорации, а две од државниот буџет. Корпорациите имаат обезбедено и друга техничка поддршка на четири СП.

Графикон 28: ИЗВОРИ НА НЕПАРИЧНА ПОДДРШКА

IV ОПЦИИ / АЛТЕРНАТИВИ ВО ОДНОС НА ПОЛИТИКАТА

Со мапирањето на социјалните претпријатија во Европа беше утврдено дека спектарот на СП е прилично разновиден во поглед на правните форми и статуси, вклучувајќи: разни правни форми (здруженија, задруги и др.), нови правни форми на СП што произлегуваат од постојните правни форми (како социјалните задруги во Италија и друштвата од јавен интерес во Обединетото Кралство), посебен правен статус базиран на законски дефинирани критериуми како и нови правни форми што овозможуваат економски активности на непрофитните организации (Wilkinson и Medhurst, 2014). Од аспект на законодавството, мапирањето покажа дека, општо земено, постојат три пристапи во однос на политиката: 1) приспособување на постојните правни форми со цел да се земат предвид конкретни карактеристики на социјалните претпријатија; 2) креирање правен статус на социјално претпријатие и 3) признавање конкретни форми на непрофитни организации (на кои им е дозволено да вршат економски активности) (Wilkinson и Medhurst, 2014). Овие пристапи не се исклучуваат меѓусебно – на пример, во Италија беше извршено приспособување на правната форма задруга за да се признаат социјалните задруги, но, исто така, беше воведен и посебен закон за социјални претпријатија со цел да се овозможи во оваа класификација да биде опфатен поширок спектар организации (Galera и Borzaga, 2012). Наодите од истражувањето овозможуваат соодветна основа за анализа на рамката на политиката, која би придонела за развој на социјалното претприемаштво во земјата што ќе може да обезбеди одржливи можности за интеграција на маргинализираните групи. Имајќи го предвид постојниот контекст во земјата, наодите од анализите и анкетите, како и европската практика во областа на социјалната економија, презентирани и елаборирани се следниве опции / сценарија за политика, по што се препорачува најдобрата алтернатива:

■ Опција за политика
/ Сценарио 1: Статус кво;

■ Опција за политика
/ Сценарио 2: Усвојување на Предлог-законот за социјално претприемаштво таков каков што е;

■ Опција за политика

/ Сценарио 3: Сеопфатно и широко регулирање на социјалното претприемаштво и на социјалните претпријатија;

■ Опција за политика

/ Сценарио 4: Измени и дополнувања на постојната законска рамка.

Опција за политика 1: Статус кво

Истражувањето презентираше во овој извештај покажува дека постојат социјални претпријатија и функционираат во рамки на постојната законска рамка. Социјалните претпријатија се основани како правни субјекти според законите (Законот за здруженија и фондации, Законот за задруги и Законот за вработување инвалидни лица). Постојната законска рамка е прикажана во дел 2.2 од овој извештај. Во такво опкружување, социјалните претпријатија можат формално и де факто да функционираат, но, сепак, во однос на признавањето и на развојот на социјалното претприемаштво, статус кво тоа ќе резултира со: 1) отсуство на дефиниција на државно ниво за вкупниот концепт на социјалното претприемаштво и на социјалната економија; 2) отсуство на официјални податоци за следење на напредокот на социјалното претприемаштво; 3) недостиг од признавање на конкретниот придонес на социјалните претпријатија кон социјалната правда и рамноправниот развој; 4) постојните законски пречки ќе останат и 5) недостиг од законски осигурена државна поддршка за развој на социјалното претприемаштво и на социјалната економија. Во поглед на трудовата интеграција на маргинализираните групи, моделот на СП за работна интеграција ќе остане доминантно да функционира според постојниот Закон за вработување инвалидни лица со оглед на тоа дека законската рамка обезбедува поддршка со одветна за неговиот концепт. Постојните државни субвенции за работодавци на лица со пречки во развојот, можат да ги користат сите правни субјекти, покрај заштитните друштва. СП за работна интеграција што се базираат на подготовка на маргинализираните групи за нивно интегрирање на пазарот на труд или што осигуруваат можност од мал размер за работен ангажман, ќе продолжат да функционираат како граѓански организации. Сепак, постојната политика и процедурите за вработување и за социјално осигурување не

обезбедуваат доволно приспособливост и механизми за стимулирање други форми на работен ангажман покрај формалното вработување. Како резултат на тоа, моделите за работна интеграција остануваат спроведени од страна на СП во „сивата“ зона и се предмет на поединечни спогодби со соодветни јавни институции место креирање систематски решенија.

Опција за политика 2: Усвојување на Предлог-законот за социјално претприемаштво таков каков што е

Во предлог-законот¹⁷ се дефинирани и регулирани принципите, формите и активностите на социјалното претприемаштво, критериумите за основање и за водење социјално претпријатие, како и евиденцијата, известувањето и следењето на социјалните претпријатија. Дефиницијата на социјалното претприемаштво е прилично широка и овозможува широк опсег на активности во рамките на социјалното претприемаштво. Сепак, постои изразена наклонетост кон вработувањето одредени ранливи групи, што е наведено како главна причина за воведување на законот. Во дефиницијата е експлицитно истакнато дека добивката се користи за вработување одредени социјално исклучени или ранливи социјални групи и покрај тоа што е признаено дека добивката, исто така, може да се користи и за решавање проблеми и потреби на заедницата. Корисниците на социјалното претприемаштво и на социјалните претпријатија се строго дефинирани со закон во 14 категории на невработени лица што имаат потреба од специјална поддршка и специјални услови за вработување поради надминување материјални, социјални и животни тешкотии¹⁸. Според предлог-законот,

статус на социјално претпријатие може да се здобие од страна на широк спектар правни субјекти што ги подразбира постојните правни статуси под кои работат СП. Еден од клучните услови за здобивање статус социјално претпријатие е трајно вработување на најмалку еден вработен што припаѓа на ограничената листа корисници во текот на првата година и најмалку уште еден вработен до крајот на втората година¹⁹. Административната процедура за добивање статус на СП е утврдена во предлог законот, при што се пропишани и ограничувања за профитните субјекти. Предлог-законот пропишува правила за управување имот, а е утврдена и непрофитна клаузула и ограничување за распределба на добивка.

Во предлог-законот, исто така, е регулиран организиран систем, чијашто цел е да овозможи застапување на заинтересираните страни во процесите на креирање политика за развој на социјално претприемаштво и се утврдени мерки за поттикнување на социјалното претприемаштво. Мерките се утврдени на широка основа, при што, исто така, се посочени и одговорните институции. Мерките што опфаќаат државни буџетски ресурси се достапни само за СП во кои 40 проценти од работната сила се ранливи групи наведени како корисници во предлог-законот.²⁰ Во предлог законот, исто така, се утврдени и институциите овластени за надзор. Казните за различни видови прекршоци и непочитувања варираат од 500 до 10.000 евра.

Доколку предлог-законот се усвои во постојната форма без какви било дополнителни измени и дополнувања, би можело да се очекуваат неколку позитивни ефекти, како:

■ Правно признавање на социјалните претпријатија, кое беше побарано од многу СП

¹⁷ Официјалниот Предлог-закон за социјално претприемаштво беше објавен на 28.7.2015 година преку Единствениот национален електронски регистар на прописи (ЕНЕР). Види: Министерство за труд и за социјална политика, Предлог-закон за социјално претприемаштво, Скопје, јули 2015, достапен на: https://ener.gov.mk/default.aspx?item=pub_regulation&subitem=view_reg_detail&itemid=cnPYla8CJEtM-Q5uvmSldg%3d%3d (Добиено на 13.08.2015).

¹⁸ Ibid. Член 6.

¹⁹ Види: Ibid. Член 12

²⁰ Ibid. Член 26

што беа опфатени во истражувањето. Дефиницијата на социјално претпријатие ги интегрира клучните димензии на иницијативата за социјален бизнис на Европската комисија, кои опфаќаат: претприемачка, социјална и раководна димензија (Европска комисија, 2014)

■ Видовите економски активности што можат да ги вршат СП не се ограничени.

■ Видот СП за работна интеграција ќе добие државна поддршка за развој. Ова е општа изјава и не е јасно дали ќе биде спроведена со оглед на тоа дека предлог-законот пропишува дека нема да има финансиски импликации за спроведувањето на законот.

■ Предвиден е систем за државна поддршка. Ќе бидат изработени и воспоставени мерки за поддршка на СП. Многу од мерките ќе се фокусираат исклучително на вработувањето маргинализирани групи.

■ Ќе се стимулира вработувањето маргинализирани лица утврдени со законот.

■ Ќе биде воспоставен кроссекторски совет за координација на политиката за промовирање на социјалното претприемаштво, кој ќе се состои од претставници на социјалните претпријатија.

■ Ќе бидат достапни соодветни податоци за СП.

Ограничувањата на постојниот предлог-закон можат да резултираат со следниве непокажувани ефекти:

■ Општо земено, надвор од формалните дефиниции, духот на законот е таков што социјалните претпријатија ќе бидат дефинирани како субјекти што вработуваат маргинализирани групи лица. Правното признавање на социјалното претпријатие ќе понуди ограничено концептуално образложение на концептот. Државната дефиниција на социјалните претпријатија ќе биде ограничена на видот за работна интеграција при што нема да се признаваат други форми на СП и историското наследство на социјалната економија во земјата, елаборирано во ова истражување. Имено, околу 30 проценти од анкетираниите СП не вработуваат лица од која било маргинализирана група. Повеќе од половина СП (52%) не му даваат приоритет на вработувањето маргинализирани групи (види графикон 8). Исто така, неколку испитаници од СП посочија дека нивната мисија не е поврзана со

модел на работна интеграција и дека нивната политика за вработување се базира на техничка експертиза и квалификации.

■ Корисниците се дефинирани само како различни категории невработени лица. Законот не признава дека корисници на социјалните претпријатија можат да бидат цели заедници, области лишени од разни аспекти и слично, во зависност од нивната мисија. Дури и при дефинирањето на невработени корисници, законот обезбедува ограничен делокруг на корисници што не одговара целосно со потребите на воспоставените СП. И покрај тоа што листата утврдена во предлог-законот содржи неколку широки категории врз основа на возраста и на статусот на вработување, таа не опфаќа неколку идентификувани категории маргинализирани групи, кои се веќе вработени / работно интегрирани од страна на СП како: бездомници и млади лица. Ограниченоста на листата не остава доволно соодветен простор за различен пристап и интеграција на други целни групи.

■ Мерките утврдени со законот нема да бидат отворени за сите постојни и потенцијални СП. Исто така, постои можност да не бидат ефективно воведени даночни бенефиции и мерки што ќе резултира со премногу обврски во законот, а без никакви бенефиции.

■ Правните субјекти можно е да не се мотивирани за регистрирање на својот статус на СП од неколку причини: 1) законот нема да кореспондира со нивниот концепт на функционирање (освен за моделот на работна интеграција); 2) потенцијалните СП нема да имаат можност да ги исполнат критериумите за добивање статус на СП (трајно вработување на најмалку еден вработен во текот на првата година и најмалку уште еден во втората година). Нашето истражување покажува дека мнозинството анкетирани СП (61 процент) имаат помалку од пет вработени со целосно работно време, без оглед на тоа дали тие припаѓаат на маргинализирана група. Четири од СП немаат вработени со целосно работно време, а две од нив не ангажираат ниту работници со скратено работно време. Ова укажува дека многу од постојните СП нема да ги исполнат барањата за да бидат регистрирани како социјално претпријатие според законот; 3) административниот товар и нејасната постапка за регистрација; 4) со одредбите што

ги регулираат прекршоците се наложуваат високи казни.

■ Советот за социјално претприемаштво е можно да не обезбеди соодветна инклузивност и учество на соодветните заинтересирани страни со оглед на тоа дека неговите членови ги именува Владата.

Опција за политика 3: Сеопфатно и широко регулирање на социјалното претприемаштво и на социјалните претпријатија

Во ова сценарио се зема предвид можноста социјалното претприемаштво да биде регулирано во поширока смисла со цел да се промовира и стимулира, а не да подлежи на преобемно регулирање. Воведувањето нова регулатива во оваа опција би имало за цел да:

■ Дефинира и признае поширок концепт на социјално претприемаштво и социјални претпријатија

Дефиницијата на социјалните претпријатија ќе се базира на пошироки аспекти на социјално претприемаштво и нема да има доминантен фокус на моделот за работна интеграција. Дефиницијата треба да обезбедува повеќе насоки во поглед на главните карактеристики на социјалните претпријатија и на тој начин да обезбеди основа за појаснување на концептот и на едуцирањето на заинтересираните страни. Формализацијата на социјалните претпријатија нема да се фокусира на еден од постојните модели и истовремено ќе овозможи простор за нови и различни концепти на социјален бизнис, со што ќе се стимулираат иновации. Дефиницијата треба да утврди основни критериуми за социјални претпријатија како: социјална мисија, претприемачка активност, забрана за користење средства за приватни цели и ограничување на распределбата на добивката; сопственички права и партиципативно раководење. Таа, исто така, ќе биде инклузивна за сите правни форми што можат да ги имаат социјалните претпријатија. Законот ќе го признае придонесот на социјалното претприемаштво кон социјалната правда, претприемаштво и рамноправен развој. Концептот на социјално претприемаштво ќе ги нагласи идентификуваните заеднички карактеристики на социјалното претприемаштво како фокусот на решавање на идентификуваните пробле-

ми на конкретна група или заедница и „целта за креирање и за одржување социјална вредност“ (Galera и Borzaga, 2012). Покрај тоа, исто така, ќе се признае дека социјалното претприемаштво се базира на претприемачката идеја, а не нужно на институцијата (посебна правна форма) и, исто така, може да постои како програма / проект во рамките на поголема организација, како што е случајот со 10 анкетирани СП опфатени во истражувањето.

■ Признавање на сѐшјасош на СП во сѐшјасош со историското наследство и постојните модели на СП

Со регулирање на статусот на социјалното претпријатие законот може да ги признае сите постојни модели на социјални претпријатија. Со една широка дефиниција за социјално претпријатие и социјално претприемаштво ќе ги дефинираат меките критериуми за добивање статус на СП. Оваа опција вклучува неколку можности: 1) групирање различни правни лица за управување социјално претпријатие; 2) постојна организација да се здобие со статус СП ако ги исполнува основните критериуми; 3) проекти и програми за добивање статус (или сличен вид признавање); 4) нови правни лица да се здобијат со таков статус во процесот на регистрација во согласност со постојната законска регулатива.

■ Воведување ошши делокруг на корисници, производство на сѐшока и на услуги

Со цел да се овозможат разновидни социо-економски модели и да не се ограничи претприемачкиот дух во оваа опција може да се вклучи општа дефиниција на СП. Отворен простор за производство на стока и на услуги и општо дефинирани корисници (не ограничувајќи се на маргинализираните групи, а, сепак, ограничено на социјалната мисија) ќе овозможи развој на разновидни концепти на социјални претпријатија.

Во однос на моделите за работно интегрирање на социјалните претпријатија (WISE) законот нема да се ограничи само на обезбедувањето формално вработување, туку ќе ги вклучи и СП што обезбедуваат привремено ангажирање на ранливите групи и го поддржуваат нивното вклучување во официјалниот

пазар на трудот. Ова е во согласност со резултатите од оваа студија со која се утврди дека за целосно вработување на лицата од маргинализираните групи е потребен период на транзиција од социјална исклученост кон пазарот на трудот и дека ова е местото каде што СП може да има значително влијание.

■ *Дефинирање мерки за поддршка што се на располагање на еднаква основа и во различни видови појлишката*

Оваа опција предвидува можност мерките за поддршка да бидат дефинирани со закон. Прецизно дефинирани мерки ќе придонесат за развојот на постојните СП и за појава на нови. Неопходно е мерките да ги користат сите модели на СП (не само моделот за работна интеграција). Мерките вклучуваат: 1) приспособлив пристап во врска со работната интеграција на маргинализираните групи и можност за комбинирање мали хонорарни приходи и социјална помош, во исто време; 2) даночни олеснувања и финансиски бенефиции; 3) градење капацитети дефинирани врз основа на потребите на СП; 4) различни форми на финансиска поддршка. Мерките за финансиска поддршка треба да прават јасна разлика меѓу: а) финансиска поддршка за покривање на трошоците за работењето на СП (преку аутсорсинг на социјални услуги од јавните институции во СП, субвенции за вработување, проектни грантови, приоритетен третман на јавни тендери, итн.) и б) финансиска поддршка за формирање, развој и за стабилизација на СП што вклучува заеми, грантови за нови претпријатија, обврзници за социјалното влијание итн.

Исклучително е важно придобивките и поддршката за СП да се јасно утврдени и интегрирани во соодветните закони и стратегии. Ова е особено случај со даночните бенефиции, финансиските субвенции, аутсорсинг на услуги и др. Ако придобивките и мерките за поддршка не се јасно дефинирани, тоа може да доведе до ситуација во која статусот на СП ќе создаде повеќе товар и барања за организациите и да ги обесхрабри да аплицираат за статусот на СП (како што е случајот со статусот на организација од јавен интерес во согласност со Законот за здруженија и фондации). Иако законот ќе се заложи за конкретни иницијативи и мерки за поддршка,

нивните податоци ќе бидат разработени во посебен стратегиски документ, односно национална стратегија за развој на социјалното претприемаштво.

■ *Креирање административни и фискални барања и барања пропорционални на големината на СП и на придобивките што ги обезбедува државата*

Имајќи ја предвид постојната големина на СП и предизвиците со кои се соочуваат за да се постигне институционална и финансиска одржливост, административните барања во однос на регистрацијата, известувањето, документирање и слично ќе бидат разумни и со цел да се поттикне транспарентност и отчет, без да создаваат непотребно оптоварување. Нивото на ограничувањето на непрофитна дистрибуција, исто така, ќе зависи од даночните олеснувања и од други бенефиции и поддршка што ги обезбедува државата. Критериумите и барањата за СП, исто така, не треба на кој било начин да ги ограничуваат автономијата на управувањето и раководењето на организацијата.

Политичка опција 4: Измени во постојната законска рамка

Ова сценарио нуди опција во рамките на постојната правна рамка со мерки за поддршка дефинирани во посебен стратегиски документ односно политика. Сценариото вклучува:

■ *Дефиниција на социјалното претприемаштво во постојната регулатива*

Овој извештај ја елаборира постојната правна рамка во која во моментот работат социјалните претпријатија. Ќе бидат направени измени и дополнувања на Законот за здруженија и фондации, Законот за вработување на лицата со попреченост, Законот за здруженија. Ќе се воведат посебно поглавје за социјално претприемаштво во овие закони имајќи ги предвид постојните посебни карактеристики на правното лице (моделот на СП) што ги уредува одреден закон. Со цел да се дефинираат себеси како СП, правните лица ќе треба да воведат законски измени. Освен тоа, ќе им бидат дадени можности за усвојување концепт на СП на правни лица што работат во рамките на други закони за трговски друштва

со измени и дополнувања на формуларите за регистрација и можност постојните компании да го прифатат овој концепт со интегрирање на правилата за распределба на добивката, управувањето, општествените вредности итн.

■ *Мерки дефинирани во појлишката*

Ќе се подготви политика што содржи активни мерки за развој на СП како што се усвојување национална стратегија за социјално претприемаштво, која ќе вклучува мерки за поддршка на развојот на СП. Мерките ќе бидат разновидни и можат да бидат приспособливи за секој модел на СП имајќи ги предвид нивните потреби, ограничувања и особености. Мерките ќе бидат ревидирани со цел да ја следат динамиката на развојот на социјалните претпријатија во земјата. Постојните даночни закони ќе бидат изменети за да се обезбедат даночни бенефиции и олеснувања за СП. Исто така, може да се предвидат мерки за поддршка вклучувајќи и финансиска поддршка, но, сепак, за тоа ќе бидат потребни конкретно дефинирани критериуми за подобност (за да се дефинираат преку главните карактеристики на социјално претприемаштво со цел да се осигури дека политиката ќе бидат насочена кон СП).

Ова сценарио бара соодветен правен пристап за измени и за дополнувања на постојните закони според кои СП се веќе регистрирани и работат. Постулатите на социјалното претприемаштво треба да бидат еднакви за сите правни интервенции. Од друга страна, измените на секој закон треба соодветно да одговараат на правното лице и на полето на регулирање (граѓански организации, здруженија, заштитни друштва итн.). Можноста други деловни субјекти да се регистрираат и да го усвојат концептот на социјални претпријатија отвора можност за појава на нови субјекти. Ова сценарио ги признава сите постојни правни лица што работат како СП.

Оваа опција отвора можност за интернационализација на стандардите на социјалното претприемаштво во интерните акти на организациите. Законските измени ќе бидат соодветно одразени во Централниот регистар на документи на организациите и на овој начин ќе се создаде соодветна база на податоци за СП.

Имањето политика за активни мерки за поддршка на СП дава можност за следење

на потребите на секторот и на динамиката на неговиот развој. За даночни одбитоци може да биде потребно да се изменат даночните закони.

Препорачана опција за политика

Стратегиската поддршка од државата за развој на социјалното претприемаштво е клучна за неговиот натамошен развој. Во противно, СП и понатаму ќе бидат зависни, главно, од странски донации и помош и нема да се интегрираат соодветно на пазарот со што ќе се ограничат нивниот потенцијал за пораст и за обезбедување значајни решенија на постојните социјални предизвици.

Отсуството на закон што ја регулира оваа специфична материја (lex specialis) или други опции за регулирање на социјалното претприемаштво резултира со неколку потреби: 1) дефинирање на концептот на социјални претпријатија на државно ниво (односно, во политика, стратегии и сл.) 2) отстранување на сите законски пречки за функционирање на СП; 3) програми и активни мерки за државна поддршка за СП; 4) фискални и даночни олеснувања; 5) локална поддршка базирана на потребите на заедницата обезбедена на општинско ниво; 6) градење на капацитетот и на образованието на социјалните претприемачи; 7) соодветна официјална база на податоци за СП. Од овие причини, сценариото со статус кво (опција 1 за политика) не нуди опкружување за стратегиски развој на социјалното претприемаштво во земјата.

Неколку земји во ЕУ, како што се Белгија, Данска, Финска, Литванија, Словачка и Словенија имаат правен статус на социјално претпријатие (Wilkinson и Medhurst, 2014). Правната дефиниција и признавањето на социјалното претпријатие придонесува кон концептуално појаснување (Galera и Borzaga, 2012), и затоа е потребен соодветен пристап што нема да го ограничува идниот развој на социјалното претприемаштво во Македонија.

Според елаборираните предизвици, постојниот првичен предлог-закон треба темелно да се ревидира и не одговара на постојните потреби и наоди од истражувањето елаборирани во овој извештај. Опсегот на сегашниот предлог-закон во голема мера е ограничен на видови на СП што се занимаваат со интеграција во работата. Тоа ќе резултира со тесна дефиниција на социјалното претпри-

емаштво исклучително како алтернатива за вработување маргинализирани групи. Регулирањето на статусот на СП во поширок опсег соодветно го одразува постојниот контекст на социјалното претприемаштво во земјата.

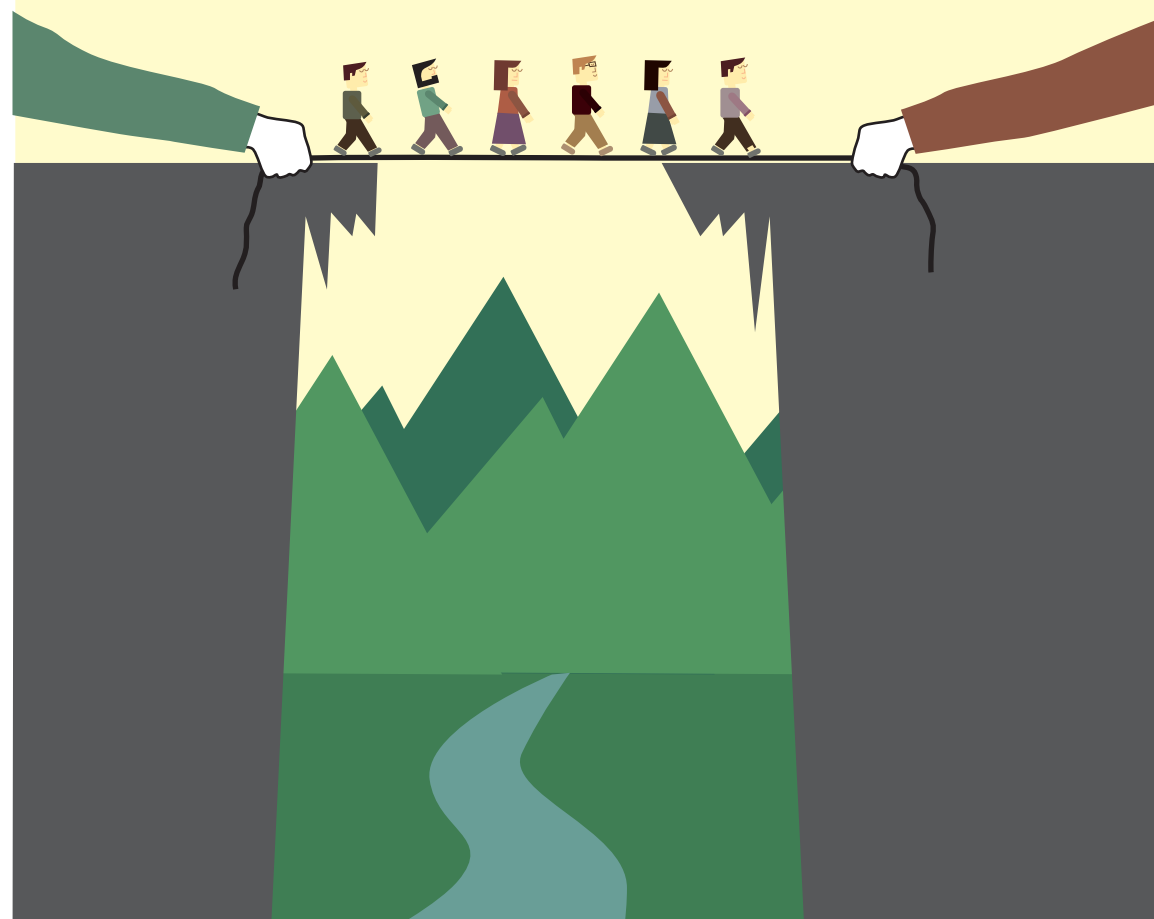
Опции 3 и 4 за политика: признавање на сите постојни форми на СП и нудење широка рамка на социјалното претприемаштво; соодветно опфаќање на историското наследство и на сегашниот контекст; неограничување на моделите на СП во однос на корисниците и нудење мерки за поддршка на еднаква и конкретна основа. Меѓутоа, опцијата 4 за политика како правен пристап не се користи во македонската правна практика, освен за системски закони за кои е потребно правно приближување и интернационализација на измените и на дополнувањата во поширок опсег на закони. Исто така, дефиницијата на социјално претприемаштво, која ќе ја понуди оваа опција, ќе остане во рамките на различни закони и политика. На тој начин може да се создаде забуна меѓу заинтересираните страни и тоа нема да придонесе за разбирање на концептот на социјално претпријатие. Освен тоа, мерките дефинирани во политиката во македонскиот контекст го немаат истиот обврзувачки ефект како кога се регулирани во закон.

Поради сето наведено, опцијата 3 за политика се претпочита како најсоодветна за спроведување. Регулирањето на статусот на СП во поширок опсег соодветно го одразува постојниот контекст на социјалното претприемаштво во земјата. Овој статус ќе биде во корелација со постојната типологија на СП во Македонија елаборирана во овој извештај (непрофитни субјекти регистрирани како здруженија и фондации, заштитни компании и задруги). СП ќе се дефинираат според нивните клучни карактеристики, но во исто време ќе бидат признаени и спецификите на

постојните субјекти. Општествените вредности и претприемачката активност на СП треба да се интегрира во суштината на нивниот концепт и регулирањето на статусот треба да обезбеди насоки за структура на управување со повеќе заинтересирани страни. Можноста за добивање статус на СП ќе биде отворена за: постојни и нови организации; проекти и програми; и повеќе правни субјекти. Со тоа ќе се мотивира развојот на претприемачкиот дух во поглед на социјалното претприемаштво. Бидејќи 10 од 23 СП опфатени со истражувањето се проекти / програми, овој вид сценарио за политика ќе ги исполни нивните потреби за поддршка. Во рамките на спроведувањето на ова сценарио, посебен акцент треба да се стави на административната постапка за добивање статус на СП. Отстранувањето на административниот товар во овој поглед е од огромно значење за да се мотивира користењето на статусот. Постојат различни опции за организација на потврдата за добивање статус на СП (на пример, тој може да го потврди соодветното министерство / посебно овластена државна агенција или други органи).

Бидејќи мерките во ова сценарио се предвидени со посебен закон, треба да се посвети посебно внимание на нивниот стратески развој. Мерките треба да обезбедат соодветна инфраструктура, која ќе го поддржи и ќе го забрза развојот на СП. Во исто време, мерките не треба да мотивираат појава на нови правни субјекти што ќе бидат формирани строго заради достапната финансиска поддршка. Во таа насока, важно е дека достапната финансиска поддршка (вклучувајќи го финансирањето од ЕУ) е во согласност со апсорпцискиот капацитет на постојните социјални претпријатија. Овој пристап ќе ја ограничи можноста за појава на квази СП.

V ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

ЗАКЛУЧОЦИ

СОЦИЈАЛНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА

Организациски форми слични на тоа што денес го препознаваме како социјално претприемаштво постоеле во Македонија пред многу години и се одржале традициите почнати пред повеќе од четвртина век. Истражувањето идентификуваше тек на историски развој и наследство на формите на социјално претприемаштво. Од оваа перспектива, правната рамка во различни историски периоди создала различни услови за развој на социјално претприемаштво, при што некои периоди биле поповолни од други. Во некои случаи, правната рамка создала пречки и бариери што влијаеле на континуитетот на постојните СП. Меѓутоа, ова истражување потврди дека активности во доменот на социјално претприемаштво постоеле без оглед на правната рамка и политичкиот систем во тоа време. Многу СП формирани пред повеќе од четвртина век продолжиле да бидат активни и да обезбедуваат услуги со различен опсег.

Концептот на социјалното претприемаштво сè уште има различно значење за различни луѓе (Galera и Borzaga, 2009). Спроведувањето на анализата покажа дека ова важи и за Македонија. Социјалните претпријатија и другите актери опфатени во истражувањето имаа различнивидувања за тоа што претставува социјално претпријатие и дел од нив воопшто не се идентификуваа себеси како социјални претпријатија. Во повеќе држави, правното препознавање на социјалните претпријатија придонело за појаснување на концептот (Galera и Borzaga, 2009). Се очекува дека и во Македонија соодветна законска рамка, која ќе ги препознае и дефинира социјалните претпријатија во насока на европската традиција, ќе придонесе кон појаснување на концептот и кон соодветно идентификување на актерите во сферата на социјално претприемаштво.

Преку анализа на правното опкружување,

историското наследство и анкетите на постојните СП, ова истражување ја идентификуваше следнава типологија на СП:

- ◆ Општествени организации што вклучуваат историско наследство и континуитет;
- ◆ Непрофитни организации регистрирани како здруженија и фондации што извршуваат економски активности, односно обезбедуваат добра и услуги што се поврзани со мисија или што не се поврзани со мисија;
- ◆ Заштитни компании како вид СП за работна интеграција;
- ◆ Задруги (претежно земјоделски);
- ◆ Активности во доменот на социјално претприемаштво (неформално и формално во рамките на постојните здруженија)

Квантитативните показатели од примерокот опфатен во истражувањето не можат да се изведат како претставителни за целиот сектор на социјални претпријатија. Сепак, со оглед на тоа што СП што се опфатени со истражувањето се типични претставници на различните типологии на СП застапени во Македонија, резултатите укажуваат на доминантните трендови и на моделите на социјално претприемаштво во Македонија.

Анализата покажува дека значаен сегмент од социјалните претпријатија во Македонија ја следат европската традиција и концептот на социјално претпријатие развиен од ЕМЕС (EMES)²¹ според кој „социјалните претпријатија се непрофитни организации што обезбедуваат добра или услуги директно поврзани со нивната јасна цел да создаваат корист во заедницата. Тие се потпираат на колективна динамика што вклучува различни типови актери во нивните раководни тела; тие високо ја вреднуваат својата автономија и понесуваат економски ризик поврзан со нивната активност“ (Defourny и Nyssens, 2008).

Постои силна врска меѓу граѓанското општество и социјалното претприемаштво. Граѓанските организации се заинтересирани за концептот и истражувањето покажа дека најчести иницијатори за формирање СП се

група граѓани или непрофитно здружение. Здружението е доминантна правна форма кај социјалните претпријатија со кои е направено интервју. Гледано од историскиот и социо-економскиот контекст, граѓанските организации во Македонија играат клучна улога во развојот на социјалното претприемаштво поради два примарни фактора. Првиот фактор се должи на периодот на осамостојување на Македонија и на транзицијата кон пазарна економија, кој резултираше со висок степен на невработеност, пад на јавните услуги обезбедувани од државата и со мален животен стандард (Блер, Блу, Поповски и Трајковски, 2003). Ваквите општествени промени доведоа до маргинализација на голем број групи во општеството. Настана јаз во обезбедувањето услугите во многу сфери како што се социјалната заштита, образованието, здравството, културата итн. Се формира нов бран граѓански организации со цел да го премостат овој јаз и одиграа клучна улога во обезбедувањето услуги, особено за ранливите групи. Вториот фактор се должи на доминантната зависност на финансирањето на овие услуги од грантови преку проекти од странски донатори (билатерални донатори, ЕУ итн), кои вообичаено се со ограничено времетраење и опфатеност. Соочени со потребата да обезбедат долгорочна одржливост на услугите и на своите мисии, значителен дел од граѓанските организации почнуваат да ги истражуваат можностите за создавање приходи од комерцијални активности во поддршка на својата мисија. Во оваа насока, дел од дискурсот поврзан со социјалното претприемаштво може да се поврзе со првата школа за СП т.н. „приход од дејност со која се остварува добивка“ (“earned income” school of thought) (Defourny и Nyssens, 2010).

Социјална мисија.

Мисиите на социјалните претпријатија со кои е направено интервју со однесуваат на следниве аспекти: а) унапредување на човековите права и социјална интеграција на одредени ранливи групи; б) образование и различни форми на социјални иновации; в) економско зацврстување на членовите и/или целните групи; г) обезбедување услуги за одредена, најчесто ранлива целна група. За мнозинството социјални претпријатија со

кои е направено интервју, мисијата е директно насочена кон создавање јавно добро за заедницата, а не кон дистрибуција на профитот (речиси две третини (17) од СП со кои е направено интервју ја реинвестираат нетодобивката во социјалното претпријатие), 2 СП ја распределуваат на сопствениците / соработниците на задругите како исплата за нивните акции, а едно СП - на својата матична организација.

Обезбедувањето добра и услуги во релација со социјалната мисија.

Социјалните претпријатија со кои е направено интервју обезбедуваат широк спектар на производи и на услуги. 65 проценти од СП вклучени во истражувањето (процентот се однесува на вкупен бр.=23) обезбедуваат повеќе од еден производ или услуга. Речиси една половина од производите и од услугите се произведена стока и социјални услуги во областа на образованието, здравството и на социјалната работа. Повеќето видови стока и услуги на испитаните СП во Македонија се обезбедуваат бесплатно или под пазарната цена. Ова, главно, се должи на нивниот примарен фокус на нивната социјална мисија. 93 проценти од обезбедените добра и услуги (процентот се однесува на вкупен бр.=23) имаат централно место или се поврзани со социјалната / еколошката мисија. Најчести целни групи што се опслужувани од страна на СП се: лицата со пречки во развојот, млади лица и земјоделски производители. Овие групи се и едни од клучните ранливи групи идентификувани во националната политика за социјална инклузија. Повеќе од една половина од опслужуваните целни групи им припаѓаат на сите социо-економски групи.

Нешто повеќе од една половина од анкетираниите СП изјавија дека спроведуваат одредена форма на иновација, која најчесто се спроведува на ниво на производ, односно СП воведуваат нови или значително подобреени производи или услуги за своите целни групи во однос на нивните карактеристики или намена.

Структура на управување и на соопштеноста.

Во однос на управувачката и на сопственичката структура, значително мнозинство

²¹ ЕМЕС е истражувачка мрежа во која членуваат универзитетски истражувачки центри и истражувачи, чијашто досегашна цел беше постепено да градат меѓународен корпус на теоретско и на емпириско знаење, плуралистички дисциплини и методологии поврзани со концептите на социјално претприемаштво, социјални претпријатија, социјална економија, солидарна економија и социјални иновации.

(83 проценти, процентот се однесува на вкупен бр.=23) од социјалните претпријатија во Македонија со кои е направено интервју се независни и не припаѓаат на ниедна група. 20 од 23 анкетирани СП имаат Генерално собрание, но немаат акции. Кај 82 процента ова тело го има последниот збор при донесувањето одлуки. Најзастапени групи во Генералното собрание се граѓаните, волонтерите и корисниците. 19 од 20 СП имаат политика на „еден човек, еден глас“. Повеќе од една половина од СП со кои е направено интервју имаат Одбор на директори / доверители (извршен орган). СП во Македонија со кои е направено интервју имаат партиципативно донесување одлуки и конститутивна база, којашто е тесно поврзана со нивната примарна социјална мисија и со активното граѓанство, а не со финансискиот аспект на организацијата.

Финансиска структура.

СП со кои е направено интервју имаат различна финансиска структура. Повеќе од една половина од СП имаат вкупна актива помала од 100.000 евра. Во однос на приходите, повеќе од една половина од анкетираниите СП имаат годишен приход понизок од 100.000 евра. Продажбата на приватни или јавни субјекти, како и филантропските парични средства се извори на приходи за најголемиот процент од СП со кои е направено интервју, односно секој од тие извори е присутен во структурата на приходи кај 65 проценти од СП со кои е направено интервју. Кај поголемиот дел СП, вкупните приходи имаат тенденција на зголемување во текот на последните пет години. Најголем дел од финансирањето од филантропски фондови доаѓа од меѓународни фондации.

За поголемиот дел од СП со кои е направено интервју, постојната структура на приходи не е соодветна и не обезбедува финансиска одржливост на социјалното претпријатие. Според мислењата на СП, продажбата кон приватни субјекти е најпосакуваниот извор на приходи што би довел до одржлива структура на финансирањето. СП претежно добиваат непарична поддршка од фондациите. Поддршката е главно за обуки, грантови и за друга техничка поддршка. Речиси две трети-

ни од испитаните СП ја реинвестираат нето-добивката во социјалното претпријатие.

Идентификувани предизвици на социјалните претпријатија

Генерално, идентификувани се следниве пречки од страна на СП:

А) надворешни фактори

◆ Недостигот од поволна правна средина, која вклучува: признавање СП, даночни олеснувања, субвенции и друга финансиска поддршка.

◆ Недостиг од инфраструктура за поддршка на СП, како што се акцелератори, пристап до капитал итн.

◆ Економска стабилност и недостиг од интерес на потенцијалните корисници за купување на производите / услугите што ги нудат СП.

◆ Недостиг од соодветни принципи на управување и недостиг од соодветен систем за финансирање социјални и други услуги што се обезбедуваат од страна на СП и непрофитните организации генерално.

◆ Тешкотии во однос на пристапот до квалификувана работна сила.

◆ Недостиг од флексибилна политика за пазарот на трудот за да се овозможат иновативни пристапи до работен ангажман за маргинализираните групи.

Б) Интерни фактори

◆ Ограничен капацитет и ресурси на СП за пораст и за обезбедување високопрофесионални услуги.

◆ Недостиг од ефективен и ефикасен систем за продажба и за дистрибуција.

◆ Ниско ниво на солидарност кај конституентите.

МАРГИНАЛИЗИРАНИ ГРУПИ

Најчесто наведени причина за невработеност кај претставниците на маргинализираните групи се: 1) ограничени можности за вработување и политизиран пазар на труд; 2) дискриминација и 3) обесхрабрување од различни социјални фактори.

И покрај тоа, високи деведесет проценти од испитаниците (73 од вкупно 81 испитаник), припадници на седумте анализирани групи од маргинализираната заедница, покажу-

ваат подготвеност веднаш да се вклучат на пазарот на трудот. Преференциите во однос на работното место за сите целни групи се претежно нискоквалификувани работни места, освен за испитаниците од групата млади лица и корисници на дрога и на алкохол, кои преферираат позиции што се во согласност со нивното образование и квалификации. Речиси една половина од испитаниците (вкупно 41) не ја препознаваат потребата за обука и за преквалификација за работно место. Вкупно 26 испитаници изјавиле дела се корисници на социјална помош (седум во групата жени, еден испитаник во групата лица со пречки во развојот, четири бездомници, осум Роми, двајца корисници на дрога и на алкохол, четворица неквалификувани лица). Износот што го примаат корисниците на социјална помош варира од 23 до 100 евра и сите нагласија дека социјалната помош не им е доволна за основните трошоци, како што се храна, комуналии, облека. Од друга страна, од вкупно 53 испитаници што не се корисници на социјална помош, речиси една половина, односно 27 испитаници изјавија дека би сакале да примаат социјална помош. Од нив вкупно седум се веќе во процедура на вработување на потребната документација за добивање социјална помош, на тројца испитаници социјалната помош им е привремено укината поради ненавремено пријавување, а на една испитаничка ѝ е укината поради примање дознаки од странство. И покрај тоа што од вкупно 81 испитаник, само двајца се изјаснија дека не се подготвени да работат сега или во иднина²², сепак кај припадниците на маргинализираните групи е многу очигледна зависноста од пасивните мерки за намалување на сиромаштијата. Поради тоа, потребно е итно реобмислување на политиката на пазарот на труд и развој на нови модели за вработување, кои одговараат на реалните потреби на ранливите групи. Новите модели за вработување би требало првенствено да обезбедат подготовка и поединечна поддршка за успешен влез на маргинализираните лица на пазарот на трудот.

ИДЕНТИФИКУВАНИ ПРЕДИЗВИЦИ НА МАРГИНАЛИЗИРАНИТЕ ГРУПИ

Во текот на спроведените интервјуа со претставниците на маргинализираните групи (млади лица, лица со пречки во развојот, жени, бездомници, неквалификувани лица, Роми и корисници на дрога и на алкохол) беа идентификувани следниве предизвици:

◆ Ограничени можности за вработување.

◆ Загубата на животните навики создава пречки за влез на пазарот на трудот.

◆ Недостиг од транзициски модели и програми за вработување, кои би ја олесниле транзицијата од социјална исклученост кон пазарот на труд.

Функционалните²³ заедници (лица со пречки во развојот, бездомници, Роми) создаваат изолираност, пасивност и исклученост.

Системот за социјална помош не е во согласност со специфичните потреби на маргинализираните групи.

Отсуство на соодветни статистички податоци и регистри за најголем дел од анализираниите групи, кои би осигуриле дизајн на политика базирана врз докази, како и долгорочно следење на состојбите.

Вработување лица од ранливи групи во социјалните претпријатија

Во однос на човечките ресурси, анкетираниите СП се со мал обем. Повеќето СП со кои е направено интервју (61 процент, процент од вкупен бр.=23) имаат помалку од пет вработени со цело работно време. СП се повеќе склонни да ангажираат вработени со цело работно време. Кумулативно, анкетираниите СП имаат 210 вработени со цело работно време со рамномерна родова распределеност (мажи / жени). Во однос на вработувањето на лицата од маргинализираните групи, седум од анкетираниите 23 СП (околу 30 проценти) не вработуваат лица од маргинализираните групи. Другите, најчесто вработуваат лица од различни етнички групи, лица со бариери за вработување и лица со физички или интелектуални пречки во развојот. Речиси една половина од анкетираниите СП во својата политика и пра-

²² Овие испитаници се анализирани само во прашањата за работна интеграција

²³ Заедници на определени маргинализирани групи што имаат свои специфични потреби

тика за вработување им даваат приоритет на лицата од маргинализираните групи. Трендот на ангажирање волонтери е сличен со трендот на платени вработени со еднаква половина застапеност. Имено, значително мнозинство од анкетираниите СП (87 проценти, процент од вкупен бр.=23) ангажираат до пет волонтери на постојана основа.

Врз база на анализата на контекстот и на спроведените интервјуа, во поглед на можностите за вработување на маргинализираните групи, постојните СП имаат скроман капацитет за апсорпција на вработување со цело работно време во поголем обем. Сепак, СП обезбедуваат значителна поддршка во транзицијата на лицата од маргинализираните групи од пасивни приматели на социјална помош во активни учесници на пазарот на трудот преку различни модели на привремена работа и / или работа со скратено работно време, обука, развивање „меки“ вештини и вмрежување. Тие ги адресираат предизвиците идентификувани кај маргинализираните групи како што се загубата на животните и на професионалните навики, социјалната изолација и потреба од индивидуализиран приод.

Но, искуствата на СП укажуваат дека постојната регулатива во доменот на работните односи и социјалната заштита е нефлексибилна кон ваквите иновативни форми на работно ангажирање и го оневозможува целосното искористување на потенцијалот на социјалните претпријатија. Дополнително, СП што се посветени на вработување лица од маргинализираните групи не уживаат поволности во пристап кон пазарот, како на пример преференцијален третман при јавните набавки и сл. Во оваа насока, нужна е јавна политика што ќе ги адресира овие прашања и ќе даде поттик во развојот и во порастот на социјалните претпријатија и ќе овозможи зголемување на потенцијалот за вработување на маргинализираните групи.

ПРЕПОРАКИ

Со цел да се забрза развојот и да се прошири потенцијалот на СП, потребни се проактивни мерки за поддршка. Овие препораки се дефинирани врз основа на истражувањето и на анализите и се со цел да се придонесе кон развојот на поволна политика и на актив-

ни мерки за поддршка. Оперативните препораки за различните заинтересирани страни се, исто така, дефинирани, така што ја признаваат улогата на различни учесници во развојот на СП.

ПРЕПОРАКИ ЗА ЈАВНАТА ПОЛИТИКА

Рамката за јавната политиката за социјално претприемаштво и за социјални претпријатија треба пошироко да го признае, дефинира и да го промовира концептот на социјално претприемаштво за соодветно да ги рефлектира различните типологии и карактеристики на СП прикажани во ова истражување.

Дефиницијата на социјалното претприемаштво и социјалните претпријатија во земјата треба да ги вклучува следниве пошироки елементи: 1) социјална мисија 2) претприемачка / економска активност 3) демократско управување 4) забрана за трансфер на средства и на имот и ограничување на распределбата на добивката. Дефиницијата на социјалното претприемаштво во Македонија не треба да биде ограничена (или претежно фокусирана) на моделот за работна интеграција на СП. Доколку е потребно, можно е да се направи дистинкција меѓу моделите на СП, чијашто примарна цел е работно ангажирање на лица од маргинализираните групи, и другите модели на СП како што е случај со политиката во некои од земјите на Европската унија (на пр. Италија).

Политиката треба да ги земе предвид сите тековни правни форми во кои работат СП. Се препорачува да се наведат сите правни субјекти што работат како СП и да се отворат можности за други правни субјекти да се приклучат на концептот на социјално претприемаштво. Овој правен пристап ќе придонесе кон признавање на сите постојни форми на СП и ќе мотивира појавување нови.

Воведувањето сеопфатно и широко регулирање на социјалното претприемаштво и социјалните претпријатија треба да има за цел:

- Да го дефинира и признае поширокиот концепт на социјално претприемаштво и социјални претпријатија;
- Да го признае статусот на СП во согласност со историското наследство и постојните модели на СП;
- Да воведо општ делокруг на корисници,

производство на стока и на услуги;

■ Да дефинира мерки за поддршка што се на располагање на еднаква основа и во сите видови политика;

■ Да креира административни оптоварувања и барања пропорционални на големината на СП и придобивките што ги обезбедува државата.

■ За детално образложение на опциите на оптиката и за аргументирање на најдобрата алтернатива, погледнете го поглавје IV.

За проширување на капацитетот на СП за искористување, активирање и за градење на капацитетот на маргинализираните групи за да учествуваат на пазарот на трудот, се препорачува прегледување и ревидирање на политиката. Имено, потребно е пофлексибилно регулирање на пазарот на трудот и на социјалната помош со цел да се постигне оптимум во работното вклучување на маргинализираните групи преку социјалните претпријатија. Тоа треба да се дефинира на база на натамошна анализа на пречките што ги создава оваа регулатива, како на пример, кога корисник на социјална помош добива краткорочен работен ангажман од СП.

ОПЕРАТИВНИ ПРЕПОРАКИ

Препораки за институциите:

■ да се развие политика за СП во согласност со препораките од оваа анализа преку партиципативен процес на дијалог и вклучување на заинтересираниите страни;

■ да се подигне свеста на различни соодветни институции за важноста на социјалното претприемаштво и да се овозможи соработка и координација во процесот на дефинирање на политиката;

■ во согласност со поволната регулатива (закон) да се дефинира национална стратегија за социјално претприемаштво, која прецизно ќе ги дефинира мерките за поддршка на СП. Стратегиите на локално ниво ќе овозможат инкорпорирање на локалните потреби и вклучување на локалната самоуправа;

■ да се воспостави Протокол за тоа како да се процени подготвеноста на социјално исклучено лице да се вклучи на пазарот на трудот врз основа на успешна практика на СП, која функционира на полето на работно вклучување на маргинализираните групи;

■ да се воспостават мерки за финансиска

поддршка, кои ќе овозможат развој на сите видови СП. Овие мерки треба да се дефинираат врз основа на: тековниот капацитет за апсорпција; потребите на СП како што се микрофинансирање; искористување и давање приоритет на СП во постојните државни механизми за поддршка како што се јавните набавки;

■ активно да се оценат ефектите од спроведувањето на регулативата и на мерките и, по потреба, да се редефинираат.

■ да се ревидира политиката за пазарот на трудот за да се овозможат флексибилни работни ангажмани за маргинализираните групи.

Препораки за донаторите и за поддржувачите:

■ да се дефинира донаторската поддршка за социјалното претприемаштво во согласност со капацитетот за апсорпција на постојните и на потенцијалните социјални претпријатија;

■ да се обезбеди градење капацитети и размена на знаење и за најдобра практика;

■ да се поврзе потенцијалната поддршка со постојните државни механизми за поддршка и да се избегне преклопување;

■ да се воспостави солидна основа на поддржувачи со висока свесност за придобивките од социјалното претприемаштво;

■ да се изгради побарувачка страна за СП, која ќе се состои од потрошувачи / купувачи на стока и на услуги обезбедени од СП (вклучувајќи ги и јавните институции).

Препораки за социјалните претпријатија:

■ соодветно застапување на СП во текот на изработување на идниот закон и политика во насока на вклучување на потребите на СП;

■ заеднички активности за успешна интеграција во постојниот пазар на стока и на услуги;

■ едуцирање на постојната и на потенцијалната побарувачка страна (потрошувачи и корисници на стока и на услуги) за придобивките од социјалната економија;

■ професионализирање и стандардизирање на услугите и воведување стандарди за управување квалитет

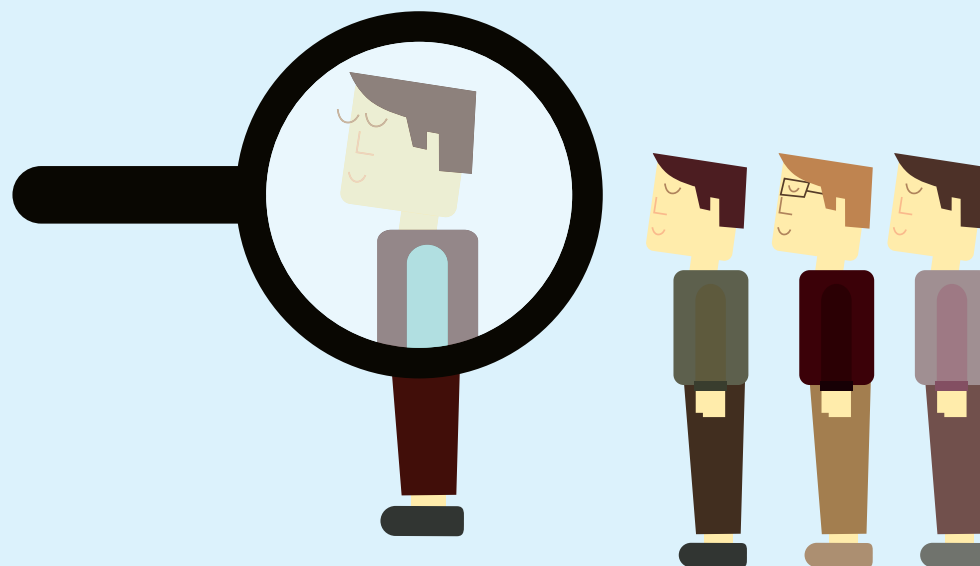
■ создавање мрежа и споделување знаење базирано на најдобрата практика;

■ формирање национална чадор-организа-
ција на социјални претпријатија што би
создава поволен екосистем за развој на СП

преку лобирање и поврзување
■ координација на напорите на СП, чишто
мисии се во иста област на дејствување.

VI

АНЕКС НА МЕТОДОЛОГИЈАТА

КРАТОК ОПИС НА МЕТОДОЛОГИЈАТА

Истражувачкиот тим спроведе канцеларско и теренско истражување со цел да се разбере моментната состојба на социјалното претприемаштво во Македонија и да се истражат неговите потенцијали за вработување на маргинализираните групи во иднина.

Канцелариското истражување вклучуваше: 1) идентификување и анализа на соодветни публикации за предметите што се предмет на истражување, објавени од академските институции, граѓанскиот сектор и од меѓународните организации; 2) анализа на сегашните и на минатите соодветни правни документи и државни механизми; 3) идентификување и анализа на соодветните медиумски извештаи.

Во текот на првата фаза од теренското истражување, беше извршено мапирање на сите потенцијални социјални претпријатија. За таа цел, беа направени првични консултации со СП. Главен методолошки инструмент беа структурираните директни интервјуа дизајнирани во рамките на Проектот за интернационални компаративни модели на социјални претпријатија (ICSEM). ICSEM вклучува околу 50 земји во светот и има цел да изгради знаења за новите и веќе добро воспоставените модели за социјални претпријатија низ целиот свет, следејќи ги општите насоки за поттикнување меѓународна компаративна анализа. Со 24 претставници на врвниот менаџмент на социјални претпријатија во земјата беа спроведени директни интервјуа. За едно од интервјуата не се достапни финансиски податоци, така што тоа не е вклучено во анализираните примерок. Интервјуата траеја околу 90 минути и се вршеа на македонски јазик. Прашалникот што се користеше за интервјуата беше прашалникот на Проектот за интернационални компаративни модели на социјални претпријатија (ICSEM), кој беше професионално преведен на македонски јазик. Овој прашалник служи како модел за мапирање и за правење портрет на социјални претпријатија, но тој нуди и можност за вклучување во една поголема мрежа и за вградување на информациите за социјалните претпријатија со кои е направено интервју во единствена глобална база на податоци за претпријатија. Паралелно со тоа, со подато-

ците добиени од овој прашалник, истражувачкиот тим имаше можност не само да ги мапира и да направи профил на социјалните претпријатија, туку и да ги спореди. За целите на обработка и на анализа на податоците, се користеше платформата на интернет Lime-Survey.

Канцелариското истражување беше спроведено во првата фаза на проектот, во периодот од зимата 2014 година до пролетта 2015 година. Теренското истражување беше организирано во две фази, во текот на пролетта и на летото 2015 година и вклучуваше интервјуа со социјални претпријатија и нивни потенцијални корисници (во смисла на вработување).

Беше спроведено вкупно 81 интервју со претставници на маргинализираните групи, со релативно сличен број испитаници за секоја од категориите: млади лица, лица со пречки во развојот, жени бездомници, неквалификувани / необразовани Роми и зависници. Интервјуата лице в лице траеја од 20 до 50 минути, во зависност од различни околности. Прашалникот што се користеше за интервјуата беше подготвен од страна на партнерската организација Реактор - истражување во акција од Македонија, со мали приспособувања за потенцијалните испитаници. Прашањата беа отворени и на испитаниците им овозможуваа да ги дадат своите размислувања и искуства, со цел да се добие целосна слика за нивниот потенцијал да станат идни вработени во социјални претпријатија. Една група прашања се фокусираше на невработеноста и на работната интеграција со цел согледување на статусот на пазарот на работна сила на секоја од целните групи, вклучувајќи ги и предизвиците и потенцијалната дискриминација, а друга група прашања стави акцент на социјалните бенефиции и на нивното влијание врз тие што ги примаат, од аспект на идно вработување, но и од аспект на вкупното задоволство на примателите.

ОПИС НА ПРИМЕРОЦИТЕ

Во отсуство на официјален број СП во земјата, примерокот на СП беше базиран на застапеност на различни модели на СП. Според препораките од ICSEM, примерокот на СП вклучуваше пропорционална застапеност на СП од секој тип дефиниран во типологија-

та. Исто така, при дефинирање на примерокот беше земена предвид разновидноста на услугите и вклученоста на целните групи.

Во однос на примерокот на маргинализираните групи, поголемиот дел од испитаниците беа корисници на услуги што ги нудат некои од анкетираниите СП. Во продолжение следува точен опис на примероците за секоја маргинализирана група.

Невработени жени

Во оваа група направивме интервјуа со невработени жени што се издржуваат со социјални бенефиции или со приходи од друг член на семејството. Примерокот се состои од 14 жени.

Возраси: Најмладата испитаничка е на возраст од 20 години, а најстарата има 58 години. Четири од нив се во средината на триесеттите години, три во средината на четириесеттите години, три во средината на педесеттите и покрај најстарата испитаничка, уште една испитаничка е во доцните педесетти години.

Брачна состојба и деца: Од 14 жени, осум се мажени од кои седум живеат со својот сопруг, а една е разделена од сопругот; четири жени се разведени и две се немажени. Пет од жените имаат едно дете; две имаат три деца и другите имаат по две деца. Осум испитанички се мајки на малолетни деца. Во моментот кога се спроведува истражувањето, само една од испитаничките живееше во рурална област, додека сите други живеаа во урбани области.

Образование: Освен една испитаничка, која немаше никакво образование, другите имаа завршено одреден степен на образование. Осум жени имаа завршено средно образование, четири само основно образование, а една беше со високо образование.

Приход и домаќинство: Приходите на домаќинствата на испитаничките варираат од 30 до 500 евра. Пет испитанички живеат во домаќинства во кои приходот е повисок од 325 евра; три од испитаничките живеат со приходи повисоки од 200 евра; четири живеат од социјални бенефиции, чијшто износ варира меѓу 30 и 105 евра; една испитаничка живее со родителите и не знае колкав е приходот во домаќинството, додека друга испитаничка нема никакви приходи и живее со своите две

деца.

Четири испитанички живеат во домаќинство со две лица, други четири живеат во домаќинство со три лица, три испитанички живеат во домаќинство со четири лица, една испитаничка живее во домаќинство со пет лица и две испитанички живеат во домаќинство со повеќе од пет лица.

Бездомници

Во групата бездомници, направивме интервју со невработени лица што живеат на улица и се сметаат за бездомници, независно од тоа дали имаат имот до кој немаат пристап.

Пол: Примерокот се состои од 14 лица од кои 11 се мажи и само три се жени.

Место на живеење: Во моментот кога се спроведува истражувањето, сите живеаа во Скопје или во околината. Дванаесет испитаници живеат во урбани области и двајца испитаници живеат во рурални области.

Единаесет испитаници се корисници на услугите што ги обезбедува Црвениот крст на Градот Скопје во пунктот за бездомници во Момин Поток, а две лица се сместени во центарот за бездомници во Чичино Село, кој е во сопственост на државата.

Возраси: Најмладиот испитаник е на возраст од 20 години, додека најстариот има 61 година. Осум од испитаниците се во петтата и во шестата деценија од животот, двајца се во раните седумдесетти години и тројца се во доцните четириесетти години.

Брачна состојба и деца: Девет испитаници се самци, четворица се разведени и еден испитаник (-чка) живее со партнер.

Образование: Повеќето испитаници имаат одреден степен на образование, а само двајца испитаници се без образование. Шестмина испитаници имаат средно образование, четворица имаат завршено основно образование и двајца се со терцијарно образование.

Роми

Во групата Роми, направивме интервју со невработени поединци, кои се идентификуваа како Роми, Египќани, Синти, Номади, Чергари...

Пол: Примерокот се состои од 14 лица од кои 8 се жени, а шест се мажи.

Место на живеење: Сите испитаници живе-

ат во урбани области, осум од нив се од општина Шуто Оризари, пет се од Кочани и еден е од Куманово.

Возраси: Најмладиот испитаник е на возраст од 23 години, додека најстариот има 57 години. Повеќето испитаници се во четвртата и на почетокот од петтата деценија од животот.

Брачна состојба и деца: Дванаесет испитаници се во брак, само еден живее со партнер и еден е разведен. Тринаесет испитаници имаат деца. Три испитаника имаат по пет деца, два по четири деца, четворица имаат по три деца, два испитаника имаат по две деца и двајца млади испитаници имаат по едно дете.

Образование: Во однос на образованието, најголемиот дел од Ромите со кои е направено интервју, односно осум од нив, немаат никакво образование и ова е особено евидентно кај жените, односно од осум жени, шест немаат никакво образование. Само еден испитаник, маж на возраст од 26 години од Кочани, има завршено средно училиште. Друг испитаник има основно образование, а четири испитаници немаат дозавршено основно образование.

Приход и домаќинство: Половина од испитаниците живеат во големи домаќинства, кои имаат од пет до 15 лица, што е типично за Ромите од Шуто Оризари. И испитаникот од Куманово живее во големо семејство со повеќе од пет лица. За разлика од нив, испитаниците од Кочани живеат во помали семејства со четири, три или со две лица во домаќинство.

Пријавениот месечен приход кај испитаниците Роми значително се разликува меѓу испитаниците од Шуто Оризари и испитаниците од Кочани. Повеќето испитаници од Шуто Оризари преживуваат со собирање и со препродавање пластични шишиња, при што заработуваат 305 евра дневно. Еден испитаник, продавач на уличното списание „Лице в лице“ има месечен приход од 400 евра. Сите испитаници од Кочани се корисници на социјални бенефиции. Тие примаат од 21 до 45 евра. Само една жена од Куманово има месечен приход во износ од 130 евра од државата како бенефиција за трето дете.

Корисници на дрога и на алкохол

Во групата корисници на дрога и на алкохол направивме интервјуа со невработени поединци што живеат со зависности или кои се на третман за нив. Шест испитаници се поранешни зависници од хероин. Пет од овие испитаници ги користат услугите на HOPS²⁴ проект за здравствени опции. Четири испитаници се сегашни или поранешни зависници од алкохол. Тројца од нив се членови на клубот за третирани алкохоличари во Скопје, а еден испитаник е сместен во психијатриската болница „Бардовци“ во Скопје.

Пол: Примерокот се состои од 10 лица од кои шест се мажи, а четири се жени.

Месини на живеење: Во моментот кога се спроведуваа истражувањето, девет испитаници живеаа во урбани области, а само еден испитаник во рурална област. Еден испитаник е од Охрид, а сите други се од Скопје.

Возраси: Двете најмлади лица во примерокот се на возраст од 30 години, а најстариот има 61 година. Други двајца испитаници се на возраст од 31 година и другите тројца се во средината на своите триесетти години.

Брачна состојба и деца: Шестмина од зависниците не се во брачна состојба, еден живее одвоено од брачниот другар и очекува официјален развод, додека друга испитаничка е омажена и живее со сопругот и со својот син. Три испитаника имаат малолетни деца, двајца се грижат за своите деца, додека третиот покрива само некои трошоци и не плаќа официјална алиментација за својот син, кој живее со мајка му. Освен една испитаничка што живее сама и една што е мажена, сите други живеат со член од семејството.

Образование: четири испитаници имаат дипломи за завршено средно образование, пет се со високо образование и еден има завршено само основно образование.

Месечен приход и домаќинство: Шест од десет испитаници живеат во домаќинства со три лица, тројца со по две лица и само еден испитаник живее сам.

Ниту еден од испитаниците не остварува лични приходи, само еден од нив прима социјална помош. Освен една испитаничка што

живее сама и која нема финансиска поддршка од никого, сите други живеат со членови на семејството, кои им помагаат и ги издржуваат. Приходите од членовите на нивните семејства варираат од социјални бенефиции во износ од 60 евра до комбинирани плати од двата родитела во износ од 1.130 евра. Двајца испитаници се издржувани од пензијата на еден од нивните родители што изнесува приближно 200 евра; семејствата на другите испитаници имаат приходи од 325 евра и 500 евра; двајца од испитаниците живеат во домаќинства со приходи од 715 евра и 1.130 евра и еден живее од социјалната помош на неговата мајка, која изнесува 60 евра.

Млади лица

Пол: Примерокот се состои од седум лица од кои четири се жени, а тројца се мажи.

Месини на живеење: Сите живеат во урбани области. Тројца испитаници се од Охрид, а други четворица се од Скопје.

Возраси: Најмладиот испитаник е на возраст од 20 години, а најстариот има 27 години.

Брачна состојба и деца: Сите испитаници се самци и живеат со своите родители. Само еден од нив бил оженет и има дете, но и тој живее со своите родители бидејќи е разведен. Шестмина од нив се со високо образование, а еден од нив има завршено средно училиште.

Месечен приход и домаќинство: Повеќето од испитаниците живеат во мали домаќинства. Тројца испитаници живеат во домаќинство со три лица, двајца во домаќинство со четири лица и други двајца испитаници - во домаќинство со пет лица. Во однос на просечниот месечен приход, тројца испитаници не дадоа одговор на прашањето, еден испитаник пријави просечен приход од 53 евра, друг испитаник пријави приход од 200 евра и двајца испитаници пријавија просечни семејни приходи од 700 евра.

Неквалификувани лица

Во групата неквалификувани лица, направивме интервју со невработени лица со основно образование или без образование.

Пол: Примерокот се состои од единаесет лица, седум жени и четворица мажи.

Месини на живеење: Во моментот на спроведување на истражувањето, сите испитаници живеаа во урбани области. Десет испитаници се од Скопје, а еден испитаник е од Охрид. Двајца испитаника од Скопје живеат во општина Шуто Оризари. Друг испитаник, кој за место на живеење го наведе Скопје, има потекло од Струмица. Испитаникот е дете без родители, и како резултат на неможност да најде постојан дом, постојано се сели на релација Скопје – Струмица. Испитаникот од Охрид живее во државна зграда во сопственост на општината.

Возраси: Најмладиот испитаник има 18 години, а најстариот 55 години.

Брачна состојба и деца: Двајца испитаници се самци, двајца испитаници се разведени и еден е разделен. Сите испитаници, освен двајца, имаат деца. Најголемиот дел од нив имаат по две деца, еден испитаник има четири деца, а двајца испитаника имаат по три деца.

Образование: Пет испитаника имаат завршено основно училиште, тројца немаат образование и тројца испитаници се со незавршено основно образование.

Просечен приход и домаќинство: Најголемиот дел од испитаниците живеат во домаќинства со пет или со повеќе членови, а другите - во помали домаќинства со двајца или тројца членови. Четворица испитаници се дел од домаќинства со повеќе од пет лица, тројца испитаници живеат во домаќинства со по пет лица, двајца испитаника - во домаќинства со по три лица, а други двајца - во домаќинства со по две лица.

Во моментот на спроведување на истражувањето, тројца од единаесет испитаника немаа никаков приход, двајца мажи и една жена. Двајца испитаници имаат приход меѓу 30 и 35 евра. Друга испитаничка немаше информации за приходот на домаќинството, бидејќи сопругот е тој што ги управува финансиите, а трет испитаник тврдеше дека приходот се разликува на дневна основа и зависи од тоа колку пластика и картони ќе соберат. Еден испитаник има приход од 100 евра за волонтерски ангажман. Само двајца испитаници имаат повисоки примања од 400 евра и од 500 евра, но приходот е незначителен земајќи ги предвид членовите во домаќинствата, во двата случаја тоа се седумчленни семејства.

²⁴ <http://www.hops.org.mk/>

Лица со пречки во развојот

Во оваа група направивме интервју со не-вработени лица со телесна или со ментална инвалидност.

Пол: Примерокот се состои од единаесет лица, шест жени и пет мажи. Во оваа група направивме интервјуа со дванаесет испитаника, но еден испитаник со умерена ментална инвалидност тврдеше дека не сака да работи, ниту сега, ниту во иднина и како резултат на тоа испитаникот понатаму не беше предмет на анализа.

Месџо на живеење: Во моментот на спроведување на истражувањето, двајца испитаника живеат во рурални области, а другите девет во урбани. Тројца испитаници се од Струга и околината, двајца испитаник од Куманово, двајца испитаника се од Гевгелија и околината, а другите испитаници се од Скопје.

Пречки во развојот: Осум испитаници имаат умерена ментална инвалидност, а тројца се со телесна инвалидност. Сите испитаници, освен двајца, живеат со својата инвалидност од раѓање. Двете лица со кои е направено интервју, а кои немаат инвалидност од раѓање, доживеале сообраќајна несреќа, по што комплетно им се променил животот. Двајца испитаника со телесна инвалидност имаат тешкотии да одат, а еден испитаник со тешка форма на страбизам и со оштетени нерви на очите не може да чита.

Возраси: Најмладиот испитаник има 20, а најстариот 39 години. Најголем дел од испитаниците се во своите доцни четириесетти години.

Брачна состојба и деца: Само двајца испитаника се во брак, еден од нив има дете, додека сите други испитаници се самци.

Образование: Само еден испитаник, кој доаѓа од рурална област, нема образование, тројца испитаника се со основно образование, петмина имаат завршено средно училиште, а еден нема довршено средно училиште. Само еден испитаник има завршено терцијарно образование.

Просечен приход и домаќинство: Тројца испитаници живеат во домаќинства со повеќе од пет лица, тројца други испитаници живеат

во домаќинства со три члена, еден испитаник - во домаќинство со пет лица, двајца - во домаќинства со две лица, а еден испитаник е дел од домаќинство со четири лица. Едно од лицата од оваа група со кои е направено интервју живее во дом за лица со пречки во менталниот развој. Пет од вкупно 11 испитаници од оваа категорија немаат увид во семејните финансии, а еден испитаник не се чувствуваše пријатно да даде одговор.

Двајца испитаници пријавија просечен приходот на домаќинството меѓу 100 евра до 160 евра, еден испитаник живее во семејство со приход од приближно 325 евра, а друг пријави месечен приход од 500 евра. Само еден испитаник живее во семејство што има месечни приходи над просекот во износ над 2.000 евра бидејќи еден од родителите работел во Германија во текот на целиот живот, а сега добива германска пензија.

КОРИСТЕНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА ТИПОЛОГИЈА И ЗА МАПИРАЊЕ НА СП (ICSEM)

Длабинскиот историски преглед и анализа на правната рамка придонесе кон градење соодветна типологија. Прашалникот на ICSEM се потпира врз претпоставката дека податоците за трите главни димензии особено ќе се однесуваат на разновидноста на моделите на социјални претпријатија: природата на социјалната мисија или социјални цели, типот на економски модел и управувачката структура. Исто така, методологијата ICSEM ја отелотворува хипотезата дека овие три димензии се длабоко меѓусебно зависни: видот на социјалната мисија, најверојатно, ќе ги обликува типот на бизнис-моделот и структурата на управување; спротивно на тоа, конкретен економски модел може да поддржува само некои видови социјална мисија, и приматот на вториот случај може да биде подобро осигурен од некои форми на управување.²⁵

За интервјуата со претставниците на маргинализираните групи, се користеше инструментот полуструктуриран прашалник, базиран, главно, на прашања од отворен тип, преку кои

треба да се разбере состојбата на маргинализираните групи и каков вид поддршка им е потребна. Покрај тоа, сакавме да ги разбереме можностите на овие групи да се интегрираат на пазарот на трудот, како и предизвиците и можната дискриминација со кои се соочуваат на пазарот на трудот.

Првата група прашања се однесува на демографските податоци на испитаниците како што се пол, возраст, образование, брачна состојба, просечен приход и број на лица во домаќинството. Втората група прашања е поврзана со

нивното вработување и интеграција на пазарот на трудот како што се: години на работно искуство, професија, желба за работа, причини за невработеност, потреба од обука и од преквалификација. Третата група прашања се фокусира на состојбата, како таа се има променето и како социјалните бенефиции влијаат на одлуката на испитаниците да се интегрираат на пазарот на трудот. Последниот дел се однесува на животните околности на испитаниците со цел да се овозможи пристап до нивната потреба за дополнителна поддршка.

²⁵ ICSEM, Насоки за ICSEM, Меѓународно истражување за модели на социјални претпријатија, Упатство за интервјуа и за кодирање, мрежа на EMES: февруари 2015 година

БИБЛИОГРАФИЈА

- Агенција за вработување на Република Македонија,. (2015). П реглед на Невработени Лица Според Школска Подготовка со Состојба на 31.10.2015 година. Скопје: Агенција за вработување на Република Македонија.
- Action plan on youth employment. (2012). Skopje. Достапно на: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/policy/wcms_195196.pdf [23.05.2016]
- Blair, H., Popovski, M., и Trajkovski, I. (2003). Assessment of the Civil Society Sector in Macedonia. Скопје: U.S. Agency for International Development/Macedonia.
- Бојаџиевска, Шапкова, Забрчанец, Лазаров, Маричиќ и Стојановска. (2009). Локална Младинска Иницијатива - Прирачник за Младински Активизам, Неформално Образование, Дебата и Организација на Настани. Скопје: Младински образовен форум. Достапен на http://www.mof.mk/mofmk/wp-content/uploads/2013/02/008_LMI_priracnik1.pdf [03/03/2015 година].
- Borzaga, C., Galera, G., & Nogales, R. (2008). Social enterprise: a new model for poverty reduction and employment generation (стр. 6-8). UNDP Regional Bureau For Europe and the Commonwealth of Independent States. Достапно на: http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/EMES_UNDP_publication_2008.pdf [13.09.2015].
- Вејагик, К. (2013). Важноста на Младинските Работни Акции во Социјалистичка Југославија (1938-1950). Белград.
- Велат, Д. и Хафнер Адеми, Т. (2015). Report on the Economic Value of the Non-Profit Sector in the Countries of the Western Balkans & Turkey (стр. 35). Белград: Balkan Civil Society Development Network (BCSDN). Достапно на: http://www.balkancsd.net/novo/wp-content/uploads/2015/11/63-12-Report-on-the-Economic-Value-of-the-Non-Profit-Sector-in-the-WBT_final.pdf [28.05.2016].
- Влада на Република Македонија,. (2012). Стратегија за Соработка на Владата со Граѓанскиот Сектор (2012-2017) (стр. 55-57). Скопје.
- Влада на Република Македонија,. (2006). Стратегија за Соработка на Владата со Граѓанското Општество со Придружен Акциски План за Спроведување (2007-2011). (стр. 15). Скопје.
- Влада на Република Македонија. Програма на Владата на Република Македонија (2014-2018), (стр. 43). Достапна на: http://vlada.mk/sites/default/files/GPRV2014-18_godina.pdf [18.02.2016].
- Galera, G. и Borzaga, C. (2009). Social Enterprise. An International Overview of its Conceptual Evolution and Legal Implementation. Trento: European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises, University of Trento, Italy.
- Grujevski, G. REVIEW ON LAW FOR EMPLOYMENT OF DISABLED PEOPLE. Во JOURNAL OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION 2004; 1-2: 157-162 . Достапно на: <http://jser.fzf.ukim.edu.mk/pdf/Referati%20od%20DTP-2004-br-1-2%20vo%20PDF/0013-Georgi%20Grujevski.pdf> [25.05.2016]
- Додевски, В. (2015). Улогата на младинските задруги во Југославија. Скопје.
- Државен завод за статистика,. (2015). Анкета на Работна сила, 2014. Скопје: Државен завод за статистика. Достапна на: <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.15.04.pdf> [25.02.2016].
- Државен завод за статистика,. (2005). Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002. Скопје: Државен завод за статистика.
- Државен завод за статистика,. (2015). СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА НА ДЕЦА, МЛАДИ И ВОЗРАСНИ ЛИЦА, 2014-2015 (стр. 22). Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија.
- Defourny, K и Nyssens, M. (2008). Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments. Social enterprise journal, 4 (3), 202-228.
- Defourny, J и Nyssens, M. (2010). Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences. Journal of Social Entrepreneurship, Vol. 1, No. 1, 32-53.
- Економски магазин,. (2001). Приспособување на Новото Време: Младински и студентски задруги, стр. 20.
- Илијевски, К., Донеvsка, М., Мојанчевска, К., Илоска, А., и Неделковска, М. (2016). Бездомништвото Околу Нас: Јавно, Скриено, Потенцијално (1-рво издание., стр. 117-125). Скопје: Асоцијација за истражување, комуникации и развој. Достапно на: <http://bezdornistvo.mk>
- Клековски С., Стојанова Д., Јаковлевска Г., Нурединоска Е. (2011). Долг е Патот до Зголемен Граѓански Ангажман: Аналитички Извештај. Скопје: Македонски центар за меѓународна соработка – CIVICUS: Индекс на граѓанското општество на Република Македонија.
- Konekt,. (2014). Survey on the Employment of the Persons with Disabilities in the Private Sector (стр. 8-10). Skopje: Konekt. Достапно на: <http://mojakariera.com.mk/documents/742/KhXAhM73.pdf> [02.08.2015].
- Кусиникова, Н. и Мирчевски, В. (2015). Анализа на Јавните Политики за Средината за Вработување во Граѓанските Организации- Граѓанскиот Сектор- Невидлив Работодавач (стр. 6-9). Скопје: Конект. Достапно на: <http://konekt.org.mk/blog/wp-content/uploads/2016/01/Analiza-na-javnite-politiki-za-sredina-za-vrabotuvanje-vo-GO.pdf> [28.05.2016].
- Macedonia: country profile 2011-2012. (2013) (стр. 7). Достапно на: <http://www.errc.org/cms/upload/file/macedonia-country-profile-2011-2012.pdf> [15.02.2016].
- Министерство за труд и социјална политика,. (2013). Национален акционен план за вработување на Република Македонија 2014-2015 (стр.15). Скопје: Министерство за труд и социјална политика. Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/content/AKCIONEN%20PLAN%202014-2015%20V8.pdf> [18.02.2016].
- Министерство за труд и социјална политика,. (2015). Ревидирање на Националната Програма за Усвојување на Правото на ЕУ. (стр.26). Скопје: Министерство за труд и социјална политика. Достапен на [http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/NPAA%202015%20\(2%20i%2019\)%20narativen.pdf](http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/NPAA%202015%20(2%20i%2019)%20narativen.pdf) [18.02.2016].
- Миов, Н. (2013). Економски Активности: Вршење Дејност од Граѓанска Организација. Скопје: Македонски центар за меѓународна соработка и Европски центар за непрофитно право. Достапно на: <http://www.mcms.org.mk/images/docs/2013/2013-ekonomski-aktivnosti.pdf> [18.02.2016].
- Огненовска, С. (2015). Документ за Јавна политика: Извештај за Имплементацијата на Стратегијата за Соработка на Владата со Граѓанскиот Сектор во Периодот Јуни 2012 – Декември 2014 (1st ed., р. 14). Скопје: Македонски центар за меѓународна соработка.
- Петрески, Б., Петреска, Д., и Костадинов, А. (2014). Внимавајте на Јазот меѓу Буџетските Ставки и Програмите од Националната Стратегија за Намалување на Сиromаштијат (стр. 6). Скопје: Фајнанс Тинк. Достапно на: <http://www.siromas-tija.mk/wp-content/uploads/2014/04/brosura.pdf> [27.05.2016]

Ramadani, N. и Madzova, V. (2013). Employment Challenges for Persons with Disabilities (PWD) :A Case Study of Macedonia. In UBT International conference (стр. 5). Durres. Достапно на: <http://eprints.ugd.edu.mk/9003/9/Paper%20on%20Employment%20for%20PWD%20-%20UBT%20International%20Conference%20in%20Durres%201-2%20November%202013%20final.pdf> [24.02.2016].

Roma data. UNDP in Europe and Central Asia. Достапно на: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data.html> [05.04.2016].

Светска банка,. (2008). Профил на Пазарот на Трудот 2004-2007, Белешки за Политиката (стр. 12). Скопје: Светска банка.

Смилевски Б. (2011). Даночното Откривање на Граѓанските Организации во

Македонија. Скопје: Македонски центар за меѓународна соработка.

Spirovska, D. (2014). Youth Unemployment and Multiculturalism (стр. 5). Skopje: Friedrich Ebert Stiftung Office in Skopje. Достапно на: <http://progres.org.mk/files/publications/56162e82a54b2.pdf> [05.05.2016].

Станојковска-Трајковска, Н. и Петров, Р. (2012). Вработување на Лицата со Инвалидност. Годишен Зборник, Филозофски Факултет, (364.694-787.4), 250-260. Достапно на: <http://old.fzf.ukim.edu.mk/files/00zbornik/18natasastrp.pdf> [28.02.2016].

United Nations office on drugs and crime. (2011) (стр. 31-32). Достапно на: <http://www.msb.gov.ba/dokumenti/DSAR.SEE.published.pdf> [28.03.2016].

Wilkinson, C. & Medhurst,, J. (2014). A Map of Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe (стр. 2-4). European Commission.

КОРИСТЕНИ ЗАКОНИ

Закон за вработување на инвалидни лица Службен весник на РМ бр. 44/2000, 16/2004, 62/2005, 113/2005, 29/2007, 29/2007, 88/2008, 161/2008, 99/2009 и 136/2011.

Закон за здруженија на граѓани и фондации, Службен весник на Република Македонија, бр. 31/1998; 52/2010; 135/2011.

Закон за социјалната заштита, „Службен весник“ на Република Македонија бр. 79/2009; 36/2011; 51/2011; 166/2012; 15/2013; 79/2013; 164/2013; 187/2013; 38/2014, 44/2014; 116/2014; 180/2014.

Закон за бесплатна правна помош, „Службен весник“ на Република Македонија бр. 161/2009.

Закон за јавни набавки, „Службен весник“ на Република Македонија бр. 136/2007; 130/2008; 97/2010; 53/2011; 185/2011; 15/2013; 148/2013, 160/2013; 28/2014; 43/2014; 130/2014; 180/2014; 78/2015.

Закон за здруженија на граѓани. Службен весник на Социјалистичка Република Македонија , бр. 15, 1972.

Закон за општествени организации и здруженија на граѓани, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, бр. 32/1983; 13/1990

Законот за младински задруги, Службен весник“ на Република Македонија,бр.18, 1988 година.

Закон за здружениот труд, Службен весник на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, бр. 11, 1988 година.

Закон за агенциите за привремени вработувања , Службен весник на Република Македонија, бр. 49, 2006 година.

Законот за приватизација и закуп на градежно земјиште во државна сопственост, Службен весник, бр. 4/2005 година.

